

Studia Theologica Transsylvania

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus
Teológia Kar Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata

21/1

TANULMÁNYOK

HOLLÓ LÁSZLÓ

A katolikus egyház társadalmi tanításának hatása
a gyulafehérvári egyházmegye életében

LUKÁCS IMRE-RÓBERT

Az irgalmasság a Büntető Törvénykönyvben

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári székeskáptalan működése
a 20. században

JÁNOS VIK

„Communio hierarchica“ als Verwirklichungsform
der „Communio-Einheit“ der Kirche in der Lehre
des II. Vatikanums

Studia Theologica Transsylvaniensia

XXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM
2018

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója

VERBUM
KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

BUDAPEST – KOLOZSVÁR

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar
Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata – XXI. évfolyam, 2018/1. szám
Kiadja a budapesti Szent István Társulat
és a kolozsvári Verbum Keresztény Kulturális Egyesület

A szerkesztőség címe:

Institutul Teologic Romano-Catolic,
RO – 510010 Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen nr. 3.
Tel.: +40/258–811688
E-mail: diosidavid@yahoo.de
www.seminarium.ro

Szerkesztők:

(Editors)

Dr. Marton József

Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság:

(Editorial Board)

Dr. Peter Schallenberg – Paderborn

Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár

Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár

Dr. Alexandru Boboc – Bukarest

Dr. Ecsedy Judit – Budapest

Dr. Madas Edit – Budapest

Dr. Havas László – Debrecen

Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár

Dr. Orbán Szabolcs OFM – Gyulafehérvár

Szaklektorok:

(Advisory Board)

Dr. Brendan Leahy – Maynooth

Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg

Dr. Stefan Tobler – Nagyszében

Dr. Vizkelety András – Budapest

Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár

Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad

Dr. Peter Sedlák – Kassa

Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár

Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661

© STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR

Megjelent: 2018

Alak: 61x86/11

Tartalom

TANULMÁNYOK

HOLLÓ LÁSZLÓ

A katolikus egyház társadalmi tanításának hatása
a gyulafehérvári egyházmegye életében

9

LUKÁCS IMRE-RÓBERT

Az irgalmasság a Büntető Törvénykönyvben

23

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári székeskáptalan működése
a 20. században

39

JÁNOS VIK

„Communio hierarchica“ als Verwirklichungsform der
„Communio-Einheit“ der Kirche in der Lehre
des II. Vatikanums

57

FORRÁS

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalani jegyzőkönyvek /
jegyzőkönyvi kivonatok az 1949–1952. évekből

71

MŰHELY

NEMES ATTILA

A liturgikus lelkiség jelentősége

91

SZEMLE

115

TANULMÁNYOK

HOLLÓ LÁSZLÓ

A katolikus egyház társadalmi tanításának hatása a gyulafehérvári egyházmegye életében

Abstract: In the Diocese of Alba Iulia, as well as in the world church, there is an aspiration to give practical answers to the social questions of the age through different institutional forms based on mutual love. The most prominent in this respect is the educational system directly maintained by the Roman Catholic Státus of Transylvania and the Diocese. There were also several other attempts. This paper examines the impact of the Church's social documents in the life of the Diocese of Alba Iulia.

Keywords: Diocese of Alba Iulia; the social issue; denominational education; orphanages; girls' education.

Az erdélyi egyházmegyében – mely a reformációt követően csak a 18. század elejétől kezdődően tudta rendezni sorait¹ – csakúgy, mint a világegyházban is, megtalálhatóak voltak a különböző korok szociális kérdéseire adott gyakorlati válaszok, a felebaráti szeretet különböző intézményesülő formái. A legjelentősebb e tekintetben az egyházmegye által fenntartott oktatási rendszer, amely Erdély népének felemelkedését szolgálta nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül. A plébániák által fenntartott több mint kétszáz népiskola mellett² a mindenkori püs-

¹ Vö. HOLLÓ László, *A laikusok által „vezetett” egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége*. I. kötet, Kolozsvár 2009, 35–126.

² A népiskolák száma változó volt és a 19. század második felében csökkenő tendenciát mutatott, főként a liberális magyar államvezetés által már ekkor elindított iskolaállamosítások miatt. A felekezeti iskolarendszernek a szocialista román kormány általi 1948. évi államosítását közvetlen megelőzően 17 római katolikus óvodában és 172 római katolikus iskolában 488

pök vezetésével működő katolikus autonómia, vagyis az Erdélyi Római Katolikus Státus által fenntartott hét főgimnázium³ és az egyházmegyei hatóság közvetlen felügyelete alá tartozó további húsz különböző középfokú oktatási intézmény szolgálta ezt a célt.⁴

A Státus a katolikus önkormányzati jellegén túl,⁵ önmagában is egy szociális intézményrendszer volt, ha arra gondolunk, hogy nyolc alapban tömörülő vagyont az alapok alapítványi céljainak megfelelően kezelte az erdélyi közösség javára. Így a *vallásalap* a templomok, plébániák javításán és a szórványlelkészek fizetékiegészítésének eszközlésén túl a szociális intézmények támogatását is szolgálta. Az alapok legtehetősebbeinek, a *tanulmány- és az ösztöndíjalapnak* a célja a hét főgimnáziumban történő felekezeti oktatással, az ezek mellett alapított kollégiumok, ún. finevelő intézetek fenntartásával, alapítványi ösztöndíjak kezelésével, kiosztásával, a felekezeti oktatók fizetésének folyósításával valósult meg. Az *elemi iskolai alap* a felekezeti elemi oktatást szolgálta. A *Teréz-árvaházi alapot* a nagyszebeni Teréz árvaházban működtetett szociális intézmény fenntartásá-

katolikus óvónő, illetve tanítónő és tanító vezetése mellett tanult és nevelkedett 17 965 gyerek. Vö. *Jelentés a Gyulafehérvári Latin Szertartású Róm[ai] Kath[olikus] Egyházmegyei Tanács 1946. november hó 28-ikára összehívott közgyűlésére* (A továbbiakban *Jelentés 1946*), Kolozsvár 1946, 24–25.

³ A hét nagy múltú Státus-főgimnáziumban (Brassó, Csíkszereda, Gyulafehérvár, Kézdivásárhely, Kolozsvár, Marosvásárhely és Székelyudvarhely) 1946-ban 140 tanár 3134 középiskolai diákot oktatott. Vö. Számozatlan betétlap a *Jelentés 1946* 16. és 17. lapjai között.

⁴ Egyházmegyeszerte 20 tanító- és tanítónőképzőben, leány- és vegyes, kereskedelmi és egységes gimnáziumban 231 tanár 3790 középiskolás korú diákot és diáklányt oktatott és nevelt. Vö. Számozatlan betétlap a *Jelentés 1946* 28. és 29. lapjai között.

⁵ A Státus önkormányzati jellegéhez lásd: HOLLÓ László, *A világiak...*, 35–126.

ra hozták létre. A *tisztviselői, illetve tanári nyugdíjalapok* rendeltetésüknek megfelelően magánnyugdíjalap formájában kerültek felhasználásra a Státus alkalmazottai és az általa fenntartott iskolák tanárai javára. A *biztosítási alapot* a Státus a maga idejében az egyházi ingatlanok, plébániák, templomok, a felekezeti oktatási és szociális intézmények, valamint más egyházi épületek tűzbiztosítására hozta létre.⁶

Ismereteink szerint a lelkipásztori munka mellett „*társadalmi téren*” végzendő munkára intő buzdítás az erdélyi egyházmegyében a *Rerum novarum*ban használt modern értelemben hivatalosan először az enciklika megjelenése után, az 1899. október 25-én tartott státusgyűlésen, a püspök rögtönzött megnyitóbeszédében hangzott el.⁷ A jegyzőkönyv a beszédet csupán kivonatban közli, ezért csak annyit tudunk meg, hogy a püspök a megjelentek figyelmét a szociális problémákra irányította. Hangsúlyozta, hogy a közjó érdekében „*praktikus keresztények*”-nek kell lennünk, mindent el kell követni, hogy a hívek valódi hitbuzgalommal az oltár körül csoportosuljanak, de ennek érdekében társadalmi téren is munkálkodni kell a nép javára. A lelkieken kívül anyagiakban is támogatni kell népünket, hogy így megmenthessük a szocialisták tévedéseitől. Ez a munkásegyletek és legényegyletek létesítésével és a szegények hathatósabb segélyezésével valósítható meg. A fiatal püspök rendkívül éber és korszerű szociális érzékről tett tanúságot, amikor arról beszélt, hogy nemcsak a szószékről kell a mennyország kilátásával buzdítani a szegényeket,

⁶ Vö. HOLLÓ László, *Az erdélyi katolikus autonómia, ill. az Erdélyi Római Katolikus Státus tegnap és ma*. In: HOLLÓ László (szerk.), *Katolikus autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből*, Csíkszereda 2007, 15–34.

⁷ Vö. *Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1899. október 25-ik napján Kolozsvárt tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve* (A továbbiakban *Jegyzőkönyv 1899*), Kolozsvárt 1900, I. p.

hanem földi életük könnyítésére is kell gondolnia az egyháznak.⁸ Akcióprogramról beszélt, melyet későbbi időpontban fejt majd ki.⁹

Minden valószínűség szerint a magyar kormány részéről jövő és a Státust létében fenyegető támadások, illetve az első világháború magyarázza, hogy a lelkes kezdeményezés csupán írott malaszt maradt. Az 1917. évi státusgyűlésre készült évi jelentés és a gyűlés jegyzőkönyvének szóhasználatában jelent meg ismét a szociális jelző, illetve a Státus hagyományos szociális ténykedései (árva gyerekek neveltetése, szegény gyerekek iskoláztatása, rászoruló plébániák építkezési segítése stb.) mellett a globális szociális felelősségvállalásnak a kérdése. Az évi jelentés XI. pontjában Dr. Farkas Lajos elnökhelyettes két indítványát tárja a státusgyűlés elé. Egyikben azt javasolja, hogy „1. Mondja ki a státusgyűlés, hogy eddigi munkakörét az egyházmegye társadalmi (szociális) vonatkozású viszonyainak egységes szervezésével és állandósított irányításával kiegészíti; evégből az igazgatótanács kebelében megfelelő ügyosztály beállítását szükségesnek találja. 2. Hogy a háború okozta súlyos bajok enyhítésére a státusgyűlés a maga részéről is megfelelő módokat állapíthasson meg, illetőleg hogy a szükségletek felől kellő tájékozódást szerezhesen, mondja ki az igazgatótanács, hogy püspök urunk önagyméltóságával egyetértőleg felhívja az egyházmegye kerületeinek espereseit, plébánosait s lelkészeit, hogy a tanítók és iskolaszékek bevonásával a kebli községek híveinek számát, társadalmi vonatkozású állapotát, különösen pedig az özvegyek, árvák és a magukkal tehetetlen szegények számát feltüntető kimutatást

⁸ Példaként hozta fel a Kolozsváron a ferences szerzetesek által „Szent Antal kenyere” név alatt hetente közel háromszáz szegénynek kiosztott kenyeret. Ez a gyakorlat napjainkban is megvan.

⁹ Vö. *Jegyzőkönyv 1899*, I. p.

készítsenek s azt legkésőbb folyó évi szeptember 30-ig közvetlenül az igazgatótanácsnak küldjék meg.”¹⁰ Indoklásában arra hivatkozott, hogy az egyházmegyei autonómia az egyetemes egyház tanításához alkalmazkodva, a vallási és világi vonatkozású ügyintézés elválasztásából indult ki. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szétválasztás következtében kialakult merevségen csak a kompromisszumkészség segít, ennek híján könnyen hatásköri kérdések összeütközése áll elő. Ugyanakkor a „haladó élet követelményeitől is elmaradt”. Mivel azonban az indítvány egy részének megvalósítása mint szorosan vett egyházkormányzati ügy a püspökre tartozott, a státusgyűlés a kérdés kezelését a püspök hatáskörébe utalta.

A püspök is hangsúlyozta a státusgyűlést megnyitó beszédében – minden valószínűség szerint az évi jelentésből általa már ismert, fentebb bemutatott javaslat hatása alatt – a szociális kérdések megoldásában való együttműködés fontosságát, de annak kivitelezését a hamarosan megvalósuló országos autonómia létrejötte utánra remélte. Addig is azonban – úgy tűnik – nem kívánt egyházmegyéjében intézményes formával előrelépni, hanem az évszázados erdélyi autonómia, a Státus keretében látta a lehetőséget Isten országának erősítésére, az ifjúság öntudatos krisztusi szellemben való nevelésére és népe felkarolására.¹¹ A Státus ügykörének szociális irányú kibővítésére vonatkozó, a státusgyűlés által elfogadott és a püspöknek áttett javaslatra¹²

¹⁰ *Az Erdélyi Róm[ai] Kath[olikus] Státus igazgatótanácsának jelentése az 1917. november 22-ére összehívott státusgyűlés részére*, Kolozsvár 1917, 53–55.

¹¹ Vö. *Az Erdélyi Római Katholikus Státus 1917. évi november hó 22-ik napján Kolozsvárt tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve* (A továbbiakban *Jegyzőkönyv 1917*), Kolozsvár 1918, I. p. Az országos katolikus autonómia kérdés fontosságának megértéséhez lásd: HOLLÓ László, *A világiak...*, 110–119.

¹² Vö. *Jegyzőkönyv 1917*, XXI. p.

válaszolva azonban úgy látta, hogy az a Státussal nem hozható kapcsolatba, mert a szociális tevékenységet kifejtő intézmények és a püspök közé egy harmadik szerv beiktatása bürokratikus nehézségeket jelentene.¹³

Sokkal gyakorlatiasabban látta a kérdést a ferences rend erdélyi tartományfőnöke, P. Trefán Leonárd, aki a következő, 1918. november 22-i státusgyűlésen javasolta, hogy „mondja ki a státusgyűlés, hogy a rendelkezésére álló erkölcsi és anyagi erők felhasználása mellett, főként a katolikus székely nép megmentése céljából népjóléti és munkásvédelmi intézményeket létesít, s a szociális elvek hazafias és keresztény szellemű gyakorlati megvalósításáért mindent megtesz; nagyobb uradalmi mellett a tanoncvédelem hathatós előmozdítása szempontjából ipartelepkeket létesít”.¹⁴ Bár az indítványt nem kísérte a fontosságának megfelelő lelkesedés, de a státusgyűlés megfontolás végett az igazgatótanács figyelmébe ajánlotta.

A korszerű szociális kérdések mellett való elköteleződése érdekében már néhány év óta ismételten előterjesztett javaslatok az 1920. évi státusgyűlésen látszottak beérni, amikor Dr. Bochkor Mihály indítványára a státusgyűlés utasította az igazgatótanácsot, hogy a már létező szakbizottságai mellé szervezzen „erdélyi katolikus Státus központi szociális tanácsa” címen egy állandó szociális bizottságot.¹⁵ Sajnos a lelkes kezdeményezés nem valósult meg, mert egyfelől a mentorai, dr. Bochkor Mihály előadótanácsos 1920. november 3-án, dr. Farkas Lajos tisztelet-

¹³ *Az Erdélyi Róm[ai] Kath[olikus] Státus igazgatótanácsának jelentése az 1918. november 14-ére összehívott státusgyűlés részére*, Kolozsvár 1918, 56.

¹⁴ *Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1918. november hó 14-ikén tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*, Kolozsvár 1919, XXIV. p.

¹⁵ *Vö. Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1920. szeptember hó 29-én tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*, Kolozsvár 1921, X. p.

beli előadó pedig 1921. június 25-én meghalt,¹⁶ másfelől, amint az 1921. évi státusgyűlésre készült igazgatótanácsi *Jelentés* bevezető sorai megjegyzik, az impériumváltás következtében „a rohamosan lepergett év egyike státusunk legküzdelmesebb, legválóságosabb éveinek”.¹⁷ A háború okozta károk helyrehozatalának és a Státusra ennél is nagyobb csapást jelentő román agrártörvények megjelenésének ideje ez, amikor a Státusnak a felekezeti iskolák és a szociális intézmények fenntartására szolgáló ingatlan vagyonának nagy részét, mintegy 75–80%-át a román állam kisajátította.

Az egyházmegye szociális ténykedése vonatkozásában azonban megemlíthetőek az egyházmegye vagy a helyi plébániák által fenntartott kisebb-nagyobb árvaházak és öregotthonok. A 20. századra kiépített árvaházi hálózat a kisebbek mellett négy nagyobb intézményt foglalt magába: Királyi Katolikus Teréz Árvaház (Nagyszeben, 1771); Világosító Szent Gergely örmény katolikus árvaház (Szamosújvár, 1800); Mária Valéria Árvaleány Tanító és Nevelő Intézet (Kolozsvár, 1872); Augusteum római katolikus árvaház (Kolozsvár, 1907).¹⁸

A 20. századi erdélyi egyházmegyében a szociális eszme megvalósításának letéteményesei mindenekelőtt a szerzetesrendek voltak. Így a Hajnald Lajos püspök által Gyulafehérvárra 1858. augusztus 18-án letelepített Szatmári Irgalmas Nővérek az általuk Gyulafehérváron, Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen és Sepsikőröspatakon vezetett óvodák, elemi és polgári leányiskolák, valamint internátusok mellett Gyulafehérváron és

¹⁶ Vö. *Az Erdélyi Róm[ai] Kath[olikus] Státus igazgatótanácsának jelentése az 1921. november 10-ére összehívott státusgyűlés részére* (A továbbiakban *Évi jelentés 1921*), Kolozsvár 1921, 11.

¹⁷ *Évi jelentés 1921*, 3.

¹⁸ Vö. VICZIÁN János, *Katolikus árvaházak*. In: Magyar Katolikus Lexikon, VI. kötet Kaán–kiz, Budapest 2001, 339–340.

Sepsiszentgyörgyön kórházat, Kolozsváron pedig a Szent Erzsébet-aggmenházat is vezették.¹⁹ Hasonlóképpen a nők vallásos nevelésében és a betegápolásban tűnt ki a Batthyány Julianna grófnő kezdeményezésére szintén Hajnald Lajos püspök által Rómából engedélyezett Mellersdorfi Szent Ferencrendi Nővérek kongregációjának letelepedése. Fogarasy Mihály püspök jóváhagyásával 1864. november 16-án kezdték el áldásos működésüket. Rövid idő alatt 16 rendházban működtek hivatásuknak megfelelően a szegény, árva gyermekek oktatásában és a betegápolásban.²⁰ A Páli Szent Vincéről Nevezett Irgalmas Nővérek 1896-tól a nagyszebeni elmeógyógyintézetben szolgáltak, és 1913-ban Csíksomlyón alapítottak árvaházat és elemi iskolát. A Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek 1906-tól Désen és Kolozsváron vállalták ugyancsak a leányoktatás munkáját.²¹

A legátfogóbb korszerű szociális programmal az 1923-ban Budapesten alapított Szociális Testvérek Társasága jelentkezett. Az „árva közügyek” láttán a szociális problémák megoldásában közreműködni kész és képes vezető réteget igyekeztek kinevelni a kolozsvári Szociális Szeminárium és később Katolikus Női Társadalomtudományi Szakiskola néven működtetett szociális főiskolájukon. A Társaság a szociális és mozgalmi munkára irányuló feladatát így fogalmazta meg alapító dokumentumában: „A Társulat feladata, hogy hivatásos és képzett munkaerőket állítson be a modern élet által teremtett minden téren, ahol ezen munkára a gyermek, nő és családvédelmi vonatkozásban, karitatív, szociális, valláserkölcsi, gazdasági, népegészségügyi,

¹⁹ Vö. MARTON József, *Az erdélyi katolicizmus 90 éve (1900–1990)*, Kolozsvár 2009, 98–99.

²⁰ BOTÁR Gábor, *Krisztus szeretetének sürgetésében. A Szent Családról nevezett Mellersdorfi Szegény Ferences Nővérek tevékenysége Erdélyben*, Kolozsvár 2014, 93–117.

²¹ Vö. MARTON, 99–102.

kulturális és állampolgári szempontból szükség van (...) avval a hozzátevéssel, hogy (...) nálunk inkább a szociális és nőmozgalmi munka fog kidomborodni.”²²

A két világháború között „elburjánzó” egyesületi életet az 1921. június 14-én megalakult Erdélyi Római Katolikus Nép-szövetség és az 1926-ban megalakult Erdélyi Katolikus Nőszövetség igyekezett összefogni. A különböző férfi-, legény-, nő- és leányegyesületekből, valamint iparegyletekből kiemelkedett a KALOT (Katolikus Agrárfűzési Legényegyesületek Országos Testülete) működése. Ez a „Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!” jelszavát követve, 1941-ben Erdélyben, Csíksomlyón is meghonosodott, és a jelszó megvalósítására népfőiskolai oktatással-neveléssel törekedtek. Ugyancsak az egyház társadalmi szerepvállalását juttatta kifejezésre az iparos ifúságot felkaroló Kolping legényegylet, a plébániák mellett működő és a *Quadragesimo anno* szociális enciklika elveit meghonosítani kívánó világnézeti, valláserkölcsei és szociális szervezkedés, az Egyházközségi Munkásszakosztály (EMSZO) Munkásegylet, a Férfi Liga vagy a Dolgozó Lányok egyesülete csakúgy, mint a különféle leányklubok, a cselédlányokat megcélzó Zita, Katalin és Márta körök, valamint a főiskolás lányok számára szervezett Szent Margit kör.²³

Az egyház szociális tanításának gyakorlatba ültetése terén nagyobb jelentőséget ért el a dr. Faragó Ferenc teológiai tanár

²² Alakulási jegyzőkönyv, 1., 1923. május 12., (kézirat). Idézve in: WALTER Ilona, *A Megszentelő Szeretet szolgálatában. A Szociális testvérek Társasága Romániai Kerületének munkatörténete a szerzetesrendek működésének betiltásáig*. A Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola Hittanárképző Tagozatán 1995-ben megvédett szakdolgozat rövidített változata. Kézirat. In: <http://docplayer.hu/1802509-Walter-ilona-hittudomanyi-foiskola-hittanarkepzo-tagozatan.html> (Letöltve: 2017. november 14.)

²³ Vö. MARTON, 105–113.

által 1943-ban a világegyházban szervezett mintára megalapított Actio Catholica, mely egyebek mellett a katolikus egyesületek összefogását is szolgálta. A Magyar Actio Catholica ügyrendje első paragrafusában így foglalja össze a célját: „1. §. Az Actio Catholica a világi katolikusok és a papság együttes apostoli munkássága. Célja, hogy a magyar katolikus társadalom minden erejét és jóindulatú készségét összefogja, a hitélet, az egyház és a haza érdekében öntudatos, cselekvőképes, társadalmi szervvé egyesítse, általa a papságnak működését támogassa és megkönnyítse, a katolikus jogok és érdekek védelmét, a katolikus intézmények virágzását s a katolikus törekvések fellendülését szorgalmazza s egységbe foglalja és ezáltal Krisztus országának érvényesülését minden irányban elősegítse.”²⁴

Sajnos a nemes kezdeményezések a II. világháború hozta újabb kettős impériumváltozásnak és azt követően a szocialista-kommunista rendszer hatalomra jutásának áldozatául estek. Mindenképpen mesterpéldái voltak a világnézeti és nemzeti szempontból egyaránt gyökeresen változó, illetve megváltozott körülmények között is megtartott élni akarásnak, ami számunkra is követendő példa lehet.

A kommunizmus bukása után is történtek próbálkozások a kortárs társadalmi problémák megoldására. Az 1990-es évek elején a társadalom aggasztó kérdéseire, az árva gyermekek nevelésének igényére karizmatikus kezdeményezésből választ kereső lelkiület hozta létre a *Dévai Szent Ferenc Alapítvány* egész Erdélyre kiterjedő Gyermekvédelmi Központ-hálózatát,²⁵ a csíksomlyói

²⁴ A Magyar Actio Catholica ügyrendje (A püspöki kar 1936. évi jóváhagyása szerint). Kézirat gyanánt, Budapest 1937, 1. §.

²⁵ A Szent Ferenc Alapítvány 2014-ben a következő bentlakó otthonokat tartja fenn: Magyarok Nagyasszonya Gyermekvédelmi Központ – Déva; Szent Erzsébet Gyermekvédelmi Központ – Szászváros; Jézus Szíve Gyermekvédelmi Központ – Petrozsény; Gyermekvédelmi Központ – Marosillye;

mellett Csíkszépvízen is árvaházat működtető *Csibész Alapítványt*, a Marosvásárhelyen szegénykonyhát és családtípusú gyerekotthonot fenntartó *Szent Erzsébet Társulást* vagy a Vicében és Csicsókeresztúron családtípusú gyerekotthonokat fenntartó *vicci Possibilitas Egyesületet*.

A világi krisztushívők egyházi csoportosulásai közül megemlíthetjük a *Cursillo*, a *Fokoláre*, illetve a *Katolikus karizmatikus megújulás* lelkiségeit, melyek a hitélet elmélyítését és a hit megtapasztalhatóvá tételét tűzik zászlaikra. A *Hit és fény* közössége ezen túl a fogyatékkal élő emberek és családjaik számára igyekszik közösséget teremteni, és megsegítésüket is felvállalja. A Kamilliánus család lelkisége a betegek, ezek hozzátartozói, valamint egészségesek lelki szeretetcsalád-közössége.

A főegyházmegyénk területén több helységben jelen lévő úgynevezett imaközösségek elsődleges célja az imádkozás a családekért, helyi közösségért és a nemzetért. Ilyenek az *Engesztelő imacsoportok*, *Ferences Világi Rend*, *Jézus Barátai Imaközösség*, *Jézus Szíve Családok*, *Mária Légió* és a *Rózsafüzér Társulatok*.

Hasonlóképpen vannak gyerekek és fiatalok lelki nevelését megcélzó mozgalmak is, úgymint a *Szeretet Város* vagy a keresz-

Gábor Arkangyal Gyermekvédelmi Központ – Gyulafehérvár; Kis Szent Teréz Gyermekvédelmi Központ – Torockó; Isteni irgalmasság Gyermekvédelmi Központ – Dózsa György; Szent Cecília Otthon – Marosvásárhely; Szent József Gyermekvédelmi Központ – Szováta; Kalkuttai Teréz Anya Gyermekvédelmi Központ – Segesvár; Kájoni János Gyermekvédelmi Központ – Szárhegy; Szent Anna Otthon – Gyergyószentmiklós; Vigasztaló Szentlélek Gyermekvédelmi Központ – Gyimesbükk; Szent István Gyermekvédelmi Központ – Csíksomlyó; Szent László Gyermekvédelmi Központ – Tusnádfürdő; Szent László Gyermekvédelmi Központ – Csíkszentsimon; Apor Vilmos Gyermekvédelmi Központ – Kovászna; Irgalmasság Anyja Kismamaotthon – Árkos; Szent Katalin Otthon – Kászonaltíz; Egyetemista Kollégium – Kolozsvár. In: *A Gyulafehérvári Főegyházmegye név- és címtára*. Kolozsvár 2014, 44–49.

tény családokat támogató csoportok, mint az ún. *Házás Hétvége* vagy az *Együtt Nagyasszonyunk Dicsőségére* mozgalom.

Mégis a *Rerum novarum* és a 127 év óta azt követő pápai szociálenciklikák szellemében újra és újra felmerülő szociális kérdések megválaszolásához talán akkor kerülünk közelebb, ha a szociális tevékenységet folytató mozgalmakat vesszük szemügyre. Ilyenek a *Keresztény Ifjómunkás Mozgalom*, mely a „Láss, ítélj, cselekedj” jelszavával az élet keresztény értékrend szerinti újjászervezésére indít. Az újjáalakult KALOT, a hajdani *Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testületének* örököseként, annak jelszavát viszi tovább: „Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!”. A *Katolikus Férfiak Szövetsége*, valamint a *Kolping szövetség* a katolikus egyház társadalmi tanítása alapján létrehozott művelődési közösségek a vallási, világnézeti, szakmai és hivatásbeli továbbképzés ápolására. A *Páli Szent Vince Társaság* és a *Római Katolikus Nőszövetség* karitatív működésével és az általános műveltség előmozdításával, valamint a kulturális élet ápolásával szolgálja a közösségeket.

A fentiekből nyilvánvaló, hogy az erdélyi, majd 1927-es konkordátumtól a gyulafehérvári egyházmegye, illetve 1991-től a főegyházmegye területén is történtek próbálkozások, hogy a világegyházzal lépést tartva a különböző korokban felmerült szociális kérdésekre megoldást találjanak. Ez a törekvés egyfelől alulról jövő kezdeményezések gyanánt, másfelől az egyházmegye vezetése részéről felülről szervezve induló mozgalmakban valósultak meg.

A felmerülő szociális problémák kezelésére a 19. század második felétől egyre erőteljesebben virágzásnak induló törekvések a 20. század elején újabb lendületet kaptak, melyet a kommunizmus berendezkedése tört derékba. Ekkor a Közép- és Kelet-Eu-

rópa kommunizmus által uralt sajátos különállásában szükség lett volna egy önálló kontextuális teológia kidolgozására. Azonban a kommunista rendszer általi elnyomása miatt – amely erőteljesen korlátozta az egyházak szabad fejlődését – hiányzott a megfelelő potenciál.

Mára a gyakorlati problémák megoldására irányuló „tűzoltást” ki kellene egészíteni egy átfogó teológiai koncepció kidolgozásával. A nyugati és keleti kereszténység találkozási pontján, az államelméletekre, nemzetkonceptiókra és gazdasági körülményekre is hatást gyakorló, sajátos módon kialakult emberkép és mentalitás magyarázatára lenne szükség, mely segítene rendszerbe foglalni a – fentiekben bemutatott – rengeteg gyakorlati törekvést, mely részkérdéseket megold ugyan, de átfogó és megnyugtató magyarázatot, és ami ennél több: segítséget nem tud adni.

LUKÁCS IMRE-RÓBERT

Az irgalmasság a Büntető Törvénykönyvben

Abstract: Is it true to say “everyone is welcome” in the Church? We should answer that all are Welcome, all are indeed welcome, but on Christ’s terms, not their own. Certainly Church sanctions are not the favorite subjects of the faithful. Most of the people would like to avoid the sanctions and don’t want to listen to them. In this short article I would like to present that in the Church’ penal laws we can find a merciful image of the almighty God. This merciful God was present in the penal laws throughout the ages. The shepherds were remedied, that they are not oppressors that they are to preside over the subjects and not lord over them.

The Church’s right and obligation to punish its errant members flow from its nature as a visible community or society, and the consequent necessity to recall sinners to their Christian repentance; to protect the innocent faithful from bad example and behavior disruptive of ecclesial communion; to promote the unity of faith; and to deter the weak from being lead astray.

Keywords: penal law; punishment; censures; expiratory penalties; application of penalties; the cessation of penalties.

A 2018-as ifjúsági szinódus befejezése után több cikk is érkezett hírként a mobiltelefonomra, amelyek felkeltették a figyelmemet.

„Isten minden embert szeret, s így tesz az egyház is” – olvasható a püspöki állásfoglalás talán legtöbb vitát kiváltó részében, amely szerint nem lehet hátrányosan megkülönböztetni a melegeket és a lesbikusokat, hanem hitükben kísérni kell őket.¹ Első látásra elfogadható ez az állítás, mégis felmerül egy kérdés, amikor eljutunk ahhoz a kitételhez, hogy „hitükben kísérni kell

¹ <https://humenonline.hu/dontott-a-vatikan-isten-a-melegeket-is-szereti/>

őket”. Mit jelent ez? Mindenkit úgy kell elfogadni, amilyen ő? Nincsen szükség a változásra?

Korábban Ferenc pápának is volt egy kijelentése az LGBT emberekről, amikor azt mondta: „Ki vagyok én, hogy megítéljem?” Ezt a pápai megjegyzést úgy értelmezték a sajtóban, hogy a pápa nyitott a homoszexuális kapcsolatok valamilyen szintű elfogadására, hogy pápasága szakított a korábbi egyházi hozzáállással. Mindezek után kiírható az egyház bejárata fölé: „Isten hozott mindenkit!”?

Isten hozott mindenkit. Igaz ez a mondás? Igen, ha azt értem alatta, hogy Isten hozott valakit az emberiség nagy családjába. A kereszténység mindig a befogadás mellett kardoskodott, és ma is ezt teszi. Elutasítja azt a gondolkodást, amely nem fogadja be a születendő gyermeket, amely a társadalom perifériájára helyezi az időseket, akikre úgy tekint, hogy többé már nem hasznos tagjai a társadalomnak.

De képzeljünk el egy másik helyzetet. Mondhatjuk-e azt, hogy „Isten hozott mindenkit!” például egy focicsapat esetében? Azt talán mondhatjuk, hogy mindenki jöhet egy próbára, egy edzésre, de azt nem, hogy mindenki a focicsapat tagja lesz. A jelentkezők, a focizni vágyók közül az edző fog válogatni, és ha tetszik, ha nem, egyesek bekerülnek a csapatba, míg mások nem. „Isten hozott mindenkit!” – mondhatjuk ezt egy zenekar esetében? Természetesen mindenki jelentkezhet egy válogatásra, de hogy ki kerül be a zenekarba, azt a zenekar vezetője fogja eldönteni a szükséges követelmények alapján.

Megegyezhetünk-e abban, hogy „Isten hozott mindenkit!”, azért, hogy tagja legyen az emberi társadalomnak? Igen, ha a kérdést csupán elvontan nézzük. Azonban el kell ismernünk, hogy bizonyos viselkedési formák elengedhetetlenek ahhoz, hogy valaki az emberi társadalom tagja legyen. Ha a személy viselkedése elfogadhatatlan, akkor korlátozzuk a mozgásterét, büntetéseket

alkalmazunk, és ha így sem sikerül jobb belátásra bírni, akkor bíróság elé visszük és akár be is börtönözzük.

Mindezek után gondolkodjunk el az egyháztagságon, az előbb mondottak fényében. Minden embert Isten hozott az egyházba? Természetesen. Jézus is azt akarja, hogy minden ember kerüljön kapcsolatba a szentháromságos Istennel, és tagja legyen az ő misztikus testének, az egyháznak. „Ha majd felemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok” (Jn 12,32).

Hasonlóan gondolkodik Ferenc pápa is, amikor így nyilatkozott: „Én az egyházat úgy látom, mint egy frontkórházat egy ostrom után. Amikor valaki súlyosan megsérül, fölösleges azt kérdezni, hogy magas-e a koleszterinje vagy a cukorszintje. Előbb orvosolni kell a sebeit, és aztán majd beszélhetünk a többiről. (...) Ám a legfontosabb az evangélium hirdetése, az, hogy Jézus üdvözíteni jött téged. A papok azért legyenek elsősorban az irgalmasság kiszolgáltatói. A szervezetek és a struktúrák reformja másodrendű, vagyis később következik, mert az első reform az, hogy milyen legyen a magatartásunk, hogy miként viselkedünk.”²

Elérhető az Úr irgalma mindenki számára, még a legmegátalkodottabb bűnösnek is? Igen! Az egyház törődik azokkal is, akik még nem kapcsolódtak Krisztushoz? Igen! Az egyház azért volt vonzó mindjárt a születése után, mert szembe mert szállni a már akkor is létező „dobd el kultúrát”-tal, amely bizonyos személyeknek nem adta meg még az élethez való jogot sem.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az egyháznak nincsenek követelményei, nem tesz különbséget, nem mond ítéletet. Ha

² Ferenc pápa első interjúja a *Civiltà Cattolica* olasz jezsuita folyóiratnak. http://hu.radiovaticana.va/storico/2013/09/20/az_egyh%C3%A1z_orvosolja_a_sebeket_%C3%A9s_melengesse_a_h%C3%ADv%C5%91k_sz%C3%ADv%C3%A9t_%E2%80%93_ferenc/ung-730357, 20/09/2013, Vatikáni rádió.

ezeket nem tenné, akkor azt mondhatná, hogy mindenkit Isten hozott, úgy, amilyen, ahogy van. Nem kell megváltozni, minden ember jó úgy, amilyen. Ezt azonban az egyház nem fogadhatja el. A görög szó, amit mi egyháznak fordítunk, az *ἐκκλησία* „*ekklēsia*” nem más, mint a „kihívottak közössége”. Az egyház tagja „ki van hívva” egy bizonyos életformából egy másikba, meg van hívva Jézus követésére. Mindenki, aki az egyházhoz tartozik, egy befogadott bűnös, aki állandó megtérésre van meghívva. Egy olyan valaki, aki nincsen megelégedve önmagával, hanem újra és újra Isten kegyelmével meg akar újulni, krisztusivá akar válni.

A probléma csak az, hogy valahányszor az egyház határokat szab, követelményekkel áll elő vagy megtérésre szólít fel, azt a vádat kapja, hogy kirekesztő, nem befogadó. Ez azonban nem lehet igaz.

Az egyház bejárata fölé igenis kiírható, hogy „Mindenkít Isten hozott!” – azzal a kis betoldással, hogy nem az egyes emberek által szabott személyes feltételekkel, hanem a Krisztus által szabott feltételekkel. Ilyen módon gondolkodott az egyház, a tanítóhivatali dokumentumok alapján is.³

³ Az egyház tanítása világos ebben a kérdésben. A Hittani Kongregáció vezetője, Joseph Ratzinger, a későbbi XVI. Benedek pápa 1986-ban adta ki a homoszexuális személyek lelkipásztori gondozásáról szóló dokumentumot. E levél szerint, amely 2007-ben jelent meg magyar nyelven (*Homoszexualitás katolikus szemmel*, Jel Kiadó), <https://ujember.hu/az-ember-tobb-mint-a-szexualitasa/>, „A homoszexuális személy sajátos hajlama önmagában még nem bűnös, de megalapoz egy többé-kevésbé erős irányultságot, amely egy erkölcsi rossz magatartásra irányul. Emiatt kell magát a hajlamot objektíven rendetlennek tekinteni. Ezért kell különös lelkipásztori gondossággal látni az ilyen hajlamú embereket, nehogy abba a tévedésbe essenek, hogy e hajlamuk homoszexuális kapcsolatban történő megvalósítása erkölcsileg elfogadható választás.”; Hittani Kongregáció 2003. június 3., *Megfontolások az azonos nemű személyek együttélésének törvényes elismertetésére irányuló törekvésekről*, <https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=146>; A bűnbánattartással kapcsolatosan: pápai iránymutatás, a *Paenitemini* (1966); *Ordo*

Ennek a gondolkodásnak az alapja pedig a Szentírás. Ehhez leendő, ha felidézzük Jézus beszélgetését a samariai asszony-nyal (Jn 4,1–26). Mindjárt az elbeszélés kezdetén azt olvashatjuk, hogy Jézus áthalad Szamárián. A szokás szerint egy vallásos zsidó elkerülte Szamáriát. Jézus mégis átvonul, és ezzel a tettel el-kezd lerombolni a kialakult tabukat: ott van az aposztaták föld-jén, szóba áll egy nővel, egy nyilvános bűnössel, ezáltal is jelezve, hogy ő maga irgalommal teljes.

Gyakran úgy gondoljuk, hogy az isteni irgalom csupán annyit jelent, hogy begyógyítja a sebeket, amelyeket a bűn és a szenvedés okoz. Egyértelmű, hogy Isten szeretete gyógyít, de ez csak egy része a történetnek. Jézus vizet kér az asszonytól, meghívja a nagylelkűsége, az adakozásra, úgy, ahogyan Illés próféta nagylelkű adakozásra szólította fel a careftai özvegyasszonyt (1 Kir 17,7–16). Abban a helyzetben szólítják meg ezeket az asszonyokat, amikor azok a kilátástalanság és reménytelenség legsötétebb bugyrába kerültek: amikor az ember a legsebezhetőbb, akkor léphet be Isten az életébe. Mindkét asszony a maga kilátástalan helyzetében egy kéréssel találja szembe magát: „Adj innom!” Ők vannak nagy szükségben, és mégis tőlük kérnek. A kérések arra a tapasztalatra akarják elvezetni őket, hogy akkor lesz bőségben részük, ha ajándékozni tudnak. Ha Istenhez kapcsolódnak, aki nem más, mint maga az adakozás, akkor így ők is, akik hozzá kapcsolódnak, soha nem üresednek ki, mert „örök életre szökellő vízforrás lesz benne/ük” (Jn 4,14). Az asszonyok a kapott isteni kegyelmet továbbajándékozták, ezáltal még inkább túlaradt bennük a kegyelem.

Paenitentia (OP); 1973, Magyarul: *Bűnbocsánat és Oltáriszentség* (Kézirat), a MKPK kiadása, 1976; *Reconciliatio et penitentia*, 1984; II. János Pál pápa: *Kiengesztelődés és bűnbánat*, Budapest, SZIT, 1985; *Misericordia Dei*; 2002 *motu proprio*.

Szent Ágoston úgy látja Jákob kútját, mint egy ciszternát⁴ (esővízgyűjtő, nem élő víz tárolója), amelyhez azért járunk, hogy helytelen vágyainkat (pénz, hatalom, dicsőség, szexualitás) abból merítve csillapítsuk. Minél jobban próbáljuk csillapítani szomjunktat e helytelen vágyaink terén, annál inkább szomjasabbá válunk. Ezért mutat rá Jézus is a samariai asszony béklyóira. „Jól mondtad, hogy nincs férjed, mert volt ugyan öt férjed, de akid most van, az nem férjed” (Jn 4,17–18). Amit itt látunk, az nem egy lagymatag megoldás, nem is egy álirgalmasság, hanem egy ítélő hang, amely készségessé teszi az irgalom befogadóját a követelmények elfogadására.

Amikor a samariai asszony rádöbben, hogy kivel is beszélget, leteszi bűnös vágyai vödrét, elhagyja a kutat, melynek vize nem tudta csillapítani a szomjúságát, és bemegy a városba, hogy másoknak is beszéljen a gyógyulásáról. Igazi evangéliumhirdetővé vált, aki más szomjazóknak meg tudta mutatni, hol találnak életet adó vízforrásra, arra, ami felszabadít és átalakít.

Jézusnak a samariai asszonnal való beszélgetése megtanít arra, hogy 1. Isten irgalommal teljes, 2. az isteni irgalom megistenít, 3. az isteni irgalom igényes és követelő, 4. az isteni irgalom missziós küldetéssel jár.

Az OP a bánatot meghatározva a tridenti zsinatot idézi. A bánat a lélek fájdalma a bűn elkövetése miatt, és a bűn megvetése. Hozzá tartozik az elhatározás, hogy többé nem vétkezünk. A megtérés az egész ember megváltozását jelenti, gondolkodásának, ítélőképességének és életmódjának Krisztus példájához való igazítását.⁵

⁴ lásd http://www.szentkeresztplebania.hu/Szekely_Janos_Az_elteto_viz.html

⁵ OP 6/a; vö. DS 1673-5

Erre a megtérésre azért van szükség, mert az ember egyed-uralkodóvá vált a világon, olyanná, aki kezébe vette sorsa irányítását. Ez az ember által alkotott világ törölni szeretné az emberi tudatból a bűntudatot, ezzel szemben azonban Krisztus és egyháza mindig is azt tanította és tanítja, hogy a bűn az, amely alapvetően megrontja az emberi kapcsolatokat és sérti az emberi méltóságot.⁶

Ha meggyengül a mindenható Istenbe és az ember isteni rendeltetésébe vetett hit, csökken a bűn iránti érzék. Egy apró Isten és egy apró ember közt nincs kozmikus tér az összeütközésre – írja Örsy László. A bűn nem más, mint ahogyan azt a bűnbeesés történetében is olvashatjuk: az ember kísérlete arra, hogy Istenné váljon, Isten legyen. A kígyó megkísérti Évát, hogy ízlelje meg a tiltott fa gyümölcsét, adjon abból férjének is, és így majd ők gyakorolják az isteni feladatot, ők döntenek el, mi a jó és mi a rossz.⁷

A bűnnel szembeni harcban az egyház a szeretet cselekedeteire való buzdítás mellett rendelkezik jogi eszközökkel is, amelyek magukba foglalják a büntető intézkedéseket is. Az egyház büntetőjoga – bármilyen furcsán is hangzik ez – a kiengesztelődés, a megszentelődés szolgálatában áll. A tapasztalat szerint nem mindig elégséges a buzdítás és a figyelmeztetés, hanem egyfajta kényszerrel is alkalmazni kell ahhoz, hogy a vétkes felhagyjon macacosságával és önként kövesse az élet szabályát.⁸

Az egyházi törvényekben a legfőbb cél mindig a lelkek üdve (*salus animarum*), amely a büntető törvényekben a tettes megjavításában, másrészt pedig a közösség védelmében, vagyis az igazságosság helyreállításában, illetve a botrány helyrehozatalában jelenik meg. A *salus animarum* elv eredetét tekintve Ci-

⁶ Horváth S., *A bűnszeny*, in *Theologia* 11 (1944), 204–228.

⁷ Örsy L., *Boldogok a keresők*, PPEK, 11.

⁸ Kumminetz G., *A kiengesztelődés szentségei*, SzIT, 2008, 83.

ceróhoz vezethető vissza, aki szerint „*Salus populi suprema lex esto*”.⁹ A római kor legfőbb célja a *salus populi* volt, az egyházban pedig a legfőbb jónak a *salus animarum*nak kell lennie.¹⁰

Az egyházi büntetés alapvető célja, hogy védje és megőrizze az egyházi közrendet, továbbá hogy megjavítsa az elkövetőt, visszavegye a helyes útra, helyreállítsa a megromlott közjót, megszüntesse a botrányokat, és másokat is visszatartson a bűnök elkövetésétől.¹¹ De Paolis meglátása szerint az egyházi büntetések mélyen benne gyökereznek a biblikus hagyományban és a keresztény gyökerekben, ezért nem mondhatók rájuk, hogy öszszeférhetetlenek lennének a keresztényi szabadsággal.¹²

Nagy Szent Gergely így fogalmaz a büntetések kiszabásáról: „Szükséges, hogy az előjárók alattvalóik iránt egyrészt irgalmat tanúsítsanak, másrészt pedig büntető fenyítéket használnak... E kettőt, a gyengédséget a szigorral egyesíteniük kell, nehogy a túlzott szigorúság az alattvalókat elkésértse, a túlságos engedékenység pedig gondatlanokká tegye... Legyen szeretet, de nem elpuhító, legyen szigor, de nem elkésértő, s legyen buzgalom, de nem mód feletti, legyen gyengédség, de nem engedékenyebb, mintsem kellene... Az előjárók tartsák szem előtt a szigort és a szelídséget, nehogy a fenyítékben való szigoruk által a fenyítéket minden szigortól megfosszák... A fegyelem szigora vezesse a szelídséget és a szelídség mérsékelje a szigort, szóval az

⁹ *De legibus* 3,3,8.

¹⁰ Erdő P., „*Salus animarum: suprema lex*” – *A lelkek üdvösségére való utalások szerepe a katolikus egyház hatályos törvénykönyvében*, in *Kánonjog* 5 (2003), 12–13.

¹¹ Ayrinhac, H. A. – Lydon, P. J., *Penal Legislation in the New Code of Canon Law*, New York 1936, 26.

¹² Green, T., *The Future of Penal Law in the Church*, in *The Jurist* 35 (1975), 215.

egyik a másikat ellensúlyozza, nehogy a szigor túlságossá váljék, az engedékenység pedig könnyelművé tegye az alattvalókat.”¹³

Az 1967 októberében tartott Püspöki Szinódus jóváhagyta a Törvénykönyv reformjára vonatkozó elveket. Ezen elvek 3. pontja megfogalmazza, hogy „a lelkipásztori gondozás lehető legjobb előmozdítása végett, az új jogban (...) vegyék figyelembe a szeretet, a mértékletesség erényét is; ezekkel törekedjenek a méltányosságra, nemcsak a törvények lelkipásztori alkalmazásában, hanem magában a törvényhozásban is, és ezért hagyják el a túl szigorú szabályokat, sőt inkább folyamodjanak a buzdításhoz és a meggyőzéshez ott, ahol nincs szükség a szigorú jog megtartására”.¹⁴ Az új megfogalmazásban az a célkitűzés állt a törvényhozók előtt, hogy nem a megtorlásra, a büntetésre¹⁵ kell a hangsúlyt helyezni, hanem a javításra és a gyógyításra. Megfigyelhető a hatályos jogban, hogy a büntetések elsődlegesen, de nem kizárólagosan pedagógiai cézzal jelennek meg, és csak utána fegyelmi, büntető jelleggel.¹⁶

„Az egyház született és saját joga, hogy a büntetendő cselekményeket elkövető krisztushívőket büntető rendelkezésekkel fenítse” (1311. k.).

Ez a kánon lényegében hasonló és megegyezik azzal, ami az 1917-es Törvénykönyvben állt. A II. vatikáni zsinat tanítása szerint: „Az egyetlen közvetítő Krisztus látható szervezettségbe ala-

¹³ Mor. Dist. 45. c. 9. idézi: Bánk J., *Kánoni jog*, II., Budapest 1960. 736.

¹⁴ Idézi: Lefkánits Gy., *Néhány megjegyzés a büntető óvintézkedésekkel kapcsolatban* (Az 1339. kánon értelmezése), in *Kánonjog* 6 (2004), 113.

¹⁵ Nedungatt, G., *Poenā expiatoria in CIC - A terminological note*, in *Periodica* 101 (2012), 628.

¹⁶ McDonough, E., *Sanctions in the 1983 Code: Purpose and procedures; progress and problems*, 207. f.; Gerosa, L., *Penal Law and Ecclesiastical Reality: the Applicability of the Penal Sanctions laid down in the New Code*, in *Concilium* 1, 1986. 61.

pította meg és tartja fenn szüntelenül a szent egyházat, amely a hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön, általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. Krisztus »szent, ártatlan, szeplőtlen« (Zsid 7,26), »bűnt nem ismert« (2 Kor 5,21), hanem azért jött, hogy a nép bűneit kiengesztelje (vö. Zsid 2,17), az egyház viszont, mely bűnösöket foglal magába, egyszerre szent is és folytonos megtisztulásra is szorul, a bűnbánatnak és a megújulásnak az útját járja szüntelenül.¹⁷

Az 1311. k. megerősíti: 1. Az egyháznak azon jogát, hogy mint látható közösség, büntető rendelkezéseket alkalmazzon, hogy híveit segítse és ösztönözze az igazi keresztyén életre. 2. Az egyháznak ez a joga született jog (*nativum*), vagyis nem az idők folyamán szerezte meg magának, hanem az egyház alapításától létezik, mint nagyon lényeges elem, ami szociális természetéhez tartozik. 3. Saját jog, nem megbízotti és nem is civil hatóságok delegálják. Az 1917-es Törvénykönyv ehhez még egy megjegyzést is fűzött: „független minden emberi hatalomtól”. 4. A büntető hatalom célja, hogy büntesse azokat, akik bűncselekményeket követnek el, és korlátozza a törvények megsértését azok részéről, akik megkereszteltek és katolikusok.¹⁸

A Törvénykönyvet szerkesztő bizottság, ismerve az egyháznak e jogát, megegyezett abban, hogy az egyháznak mint közösségnek szüksége van büntetésekre, de ezek a büntetések korlátozódnak külső fórumra, a *latae sententiae* (önmagától beálló) büntetéseknél a száma csökkenjen, és ilyeneket csak nagyon súlyos bűncselekmények elkövetésekor rójanak ki.¹⁹

¹⁷ II. Vatikáni zsinat, az egyházzal szembeni dogmatikus konstitúció, *Lumen gentium* (=LG), In AAS, 57 (1965), 5–71, nr. 8.

¹⁸ vö. Borrás A., *Les sanctions dans l'Église, Commentarie des canons 1311 – 139* (=Les sanctions), Paris, Éditions Tardy, 1990, 40–44.

¹⁹ Ld. *Communicationes*, 1 (1969), 84–85.

A bizottság célja nem csak az volt, hogy elkerülje azt, ami elmentmond a II. vatikáni zsinat tanításának, hanem az is, hogy legyen hűséges a megbízáshoz és a zsinat szelleméhez.

Következésképpen büntető törvények csak külső fórumra vonatkozzanak, különösen megjelölve (átítatva) a keresztény irgalmassággal és pasztorális szellemmel, olyan mértékben, hogy a büntetések vegyék figyelembe a személyi méltóságot és jogait.²⁰

Büntetések kevés számban legyenek, inkább a pasztorális és más jogi intézkedéseket hangsúlyozzák ki. Önmagától beálló büntetésekből nagyon kevés legyen, ezek csak azokra az esetekre korlátozódjanak, amikor a jóvátévő büntetés nem megfelelő az eset súlyossága és a botrány miatt²¹ (lásd 1318. k.).

A cenzúrát (legsúlyosabb egyházi büntetések) nagyon ritkán használják, és a részleges jog ne adjon hozzá – a súlyos szükség kivéve – külön büntetéseket az egyes bűncselekményekhez, melyeket az általános jog már büntetett.²² A pasztorális megközelítésnek kell érvényesülnie a büntetések alkalmazásakor²³ (lásd 1323–1324. kk., amikor egyáltalán nincs büntetés, vagy amikor a büntetést mérsékelni kell).

Ezeknek az elveknek jó összefoglalása az 1990-es Keleti Törvénykönyv 1401. kánonja.

²⁰ Ld. *Communicationes*, 2 (1970), 101.

²¹ A Keleti Törvénykönyv nem tartalmaz *latae sententiae* büntetéseket. Van azonban három fenntartott bűncselekmény: a gyónási titok megszegése, a bűntárs feloldozása, ami a Szentszéknek van fenntartva; sikeres magzat-elhajtás, ami az eparchiális püspöknek van fenntartva (ld. CCEO, 728. k.).

²² Az 1917-es Törvénykönyvben található *latae sententiae* cenzúrák magukba foglaltak ötven kiközösítést, tizenhárom felfüggesztést és öt tilalmat. A jelenlegi Törvénykönyvben öt kiközösítés található, ami a Szentszéknek van fenntartva, és kettő, ami nincs fenntartva a Szentszéknek, hat felfüggesztés, öt tilalom.

²³ Ld. *Communicationes*, 2 (1970), 101–102.

„Mivel az Isten minden eszközt megragad azért, hogy visszahozza az eltévedt bárányt, azok, akik megkapták tőle az oldás és kötés hatalmát, nyújtsanak megfelelő orvosságot a bűnöket elkövetők betegségére, intsék meg, kérleljék, dorgálják őket nagy türelemmel és hozzáértéssel, sőt szabjanak ki rájuk büntetést, s ezzel a büntetendő cselekmény okozta sebeket úgy orvosolják, hogy se a bűnelkövetőket ne taszítsák a reménytelenség szakadékába, se a korlátokat ne lazítsák a könnyelmű életvitelig és a törvény megvetéséig.”

A kánon mintegy „visszhangozza” a tridenti zsinat tanítását, amelyet az 1917-es Törvénykönyv idézett: „Mindenek előtt a zsinat atyái emlékezzenek arra, hogy ők elsősorban pásztorok és nem zsarnokok, nekik a vezetettek fölött kell állniuk, de ne uralkodjanak felettük: szeretniük kell őket mint gyermekeiket, mint testvéreiket és nővéreiket, és fáradozzanak azon, hogy beszédükkel és tanácsaikkal eltávolítsák attól, ami törvénytelen, hogy ne legyenek arra kényszerítve, hogy büntetésekkel retentsék el a rossz megtételétől. Mindazokkal szemben, akik emberi gyöngeségből bűnbe estek, az apostol parancsát kell megtartani: érvelj, ints, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel (2Tim 4,2), mert gyakran a kedvesség sokkal hatékonyabb, mint a szigorúság, és a szeretet, mint az elítélés. Mint figyelmes és gondos pásztorok először a betegeskedő juhoknak adjanak megfelelő gyógyszert, és ha szükség van rá, az eset súlyossága miatt, akkor a szigorúság vegyüljön a mérséklettel és önuralommal, az ítélet az irgalmassággal, hogy a rend, amely nagyon szükséges és lényeges az emberek számára, durvaság nélkül megőrződjön, és mindazok, akiket helyreigazítottak, megjavuljanak, vagy ha nem akarnak

megtérni, mások elrettenjenek hibájuk láttán, és elkerüljék a bűnös cselekedeteket az üdvöt hozó büntetés kiszabása láttán.”²⁴

Az érvényben levő Büntető Törvénykönyv nagyon sok kánonját felsorolhatnánk annak bizonyítására, hogy a büntető törvényekben egy irgalmas istenképpel találkozhatunk, de ennek szemléltetésére csak egyetlen kánont ragadunk ki, az 1341. k.-t:

„Az ordinárius csak akkor gondoskodik a büntetések kimondására vagy kinyilvánítására irányuló bírói vagy közigazgatási eljárás megindításáról, ha megállapította, hogy sem a testvéri figyelmeztetés, sem a dorgálás, sem a lelkipásztori gondoskodás más útjai révén nem lehet eléggé a botrányt helyrehozni, az igazságságosságot helyreállítani, a tettetést megjavítani.”

Az ordinárius (általában a püspök), miután értesült egy bűncselekményről, használnia kell a rendes és rendkívüli pasztorális lehetőségeket az adott helyzet megjavítására. Ez lehet a testvéri figyelmeztetés, dorgálás stb., annak érdekében, hogy a személy megjavulását elősegítse, helyreállítsa a külső rendet és a botrány által okozott kárt. Alkalmazhat bírói vagy közigazgatási eljárást is, de csak akkor, ha megállapította, hogy a kevésbé drasztikus eljárások nem vezetnek kellő eredményre. A büntetőeljárást az ordinárius utolsó lehetőségként használja, amikor már semmi más nem működik. Ebben az esetben is mérlegelnie kell, hogy a szándékolt jó nagyobb-e, mint a lehetséges rossz, amelyet az ilyen eljárás okoz.

Egyes esetekben a büntetőeljárásnak az ezzel együtt járó veszélyei is fennállnak: az elkövető ellenáll, megtagadja az együttműködést, és a helyzet még jobban elmérgesedik. Az elkövető és „követői” agresszív külső ellenállást kezdeményezhetnek, s

²⁴ TRENT, sess. 13, decree on reform; English trans. In Norman Tanner P., S. J., *Decrees of the Ecumenical Councils* (=Tanner), Washington, D. C., Georgetown University Press, 1990, 698–699.

mindez alapot adhat az egyház ellenségeinek és a naiv publikumnak is arra, hogy – a háttérrel valójában nem ismerve – sajnálkozásukat fejezzék ki az elkövető iránt, és az előljárót szűklátókörűnek vagy ultrakonzervatívnak, törvényragónak, uralkodónak tartsák. Mindez több rosszat, mint jót eredményezhet.²⁵

Artner Péter szerint az 1341. k.-nak – mint minden kánoni büntetőjogi norma alapjának – a megfelelő alkalmazása nagymértékben leegyszerűsíti azt az utat, amely által a büntetés célja elérhető, mégis hatékony eszköz az igazságszolgáltatás szolgáltatában.²⁶ A büntetések eredményességét és eredménytelenségét latolgatva, Erdő Péter kifejti, hogy ezekben az esetekben az ordinárius eltekint a büntetés alkalmazására szolgáló eljárás megindításától (a tettes szoros értelemben vett megbüntetésétől), ha a nagyobb jó, a büntetés igazi célja (az egyházi közjó, azaz a lelkek java) más módon is elérhető. A szigorúan vett büntető szankció ugyanis nem az egyetlen, nem is az elsődleges, és nem is mindig a leghelyesebb út a büntetés igazi céljának elérése érdekében, hiszen sok más lehetőség is az ordinárius rendelkezésére áll, lelki, szentségi, erkölcsi, illetve fegyelmi vonalon egyaránt.²⁷

Isten *heszed*,²⁸ azaz irgalommal teljes, maga a szerető kedvesség. Az egyik legnagyobb tévedés a teológiában – és magában a

²⁵ Wiliam, H. W., *Ecclesiastical Sanctions and the Penal Process*, Faculty of Canon Law, Saint Paul University, Ottawa, 2000, 70.

²⁶ Artner, P., *A kánoni büntetések alkalmazását megelőző fegyelmi intézkedések*, SzIT, 2013, 13.

²⁷ Erdő P., *Szemponatok az egyházi büntetőjog hatékonyságához*, in Erdő P., *Az élő egyház joga*, Bp. 2006, 443–458.

²⁸ A *chószed* a hászidizmus alapszava (a *hászid*), amelyet *chószed*nek, sőt egyes helyeken *chószet*nek is mondanak. A héber hászidot általában jámbornak fordítják a magyarban, ez azonban semmiképp sem pontos. A hászidot inkább *lelkes*nek kellene fordítani. A hászid szó a héberben a *heszed* rokona, ami gyakorló szeretetet jelent. Az igazi hászidnak segítőkész szeretettel kell fordulnia a világ és embertársai felé. S nem csupán a hozzá közelállók irá-

hitben is –, ha a mi emberi gondolkodásunkat, érzelmeinket kivetítjük Istenre. Mi, emberek haragszunk, szeretünk, gyűlölünk, örülünk, próbálkozunk és kudarcot vallunk, követünk és ellenszegülünk, tagadunk, vallunk, hűségesek vagyunk vagy csalunk, stb. Isten azonban nem ilyen. Isten örök, ő soha nem változik. Isten szeretet, örök *heszed*. És a Szentírásban úgy mutatkozik be, mint aki végig hűséges marad, a népe hűtlensége ellenére is.

Isten akkor és most, minden időkből mindenkit „kihív” a világból: hív és meghív minket az ember által alkotott világból kilépni, és átlépni, be-, megtérni az ő világába, az Isten által teremtetett világba. Ehhez utat mutat nekünk, embereknek: Krisztus életútját, életpéldáját ajándékozva nekünk, követendő és követhető példaként.

De valakit követni a saját magam elképzelései szerint nem lehet. Akit követni akarok, annak értékeit, elveit, tanításait elfogadom, hiszem és vallom, és annak kéréseit, feltételeit, szabályait magamévá teszem és betartom, teljesítem. Ezt jelenti valakit követni. Krisztust követni, Isten meghívására az ő útját járni nem lehet úgy, ahogyan azt én gondolom, hanem csakis úgy, ahogyan Isten gondolja.

„Isten hozott mindenkit!” az egyházba?

Igen!

Azért, mert Isten mindenkit az ő isteni életében akar részesíteni – és ezért mindannyiunkat alakít, formál, megtérésre hív, hogy ebben az isteni életben, az ő életében minél teljesebben részt vehessünk.

nyában. Ld. Raj Tamás, *Száz jiddis szó*, <http://www.zsido.hu/ujelet/archiv/u981612.html>

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári székeskáptalan működése a 20. században

Resumé: Le Chapitre d'Alba Iulia en 1918 selon Codex Iuris Canonici a joué un rôle important dans la vie de gouvernement de Diocèse Catholique d'Alba Iulia. Il était le plus important conseiller de l'Evêque actuel et de l'Office Ecclésiastique. Le Chapitre a conseillé l'evêque en ce qui concerne toutes les choses ecclésiastiques, déquelles ont écrit des procès verbaux. Ces écritures constituent des documents très précieux. À l'occasion de débats il y avait des désaccords, des divergences d'opinion, qui accentuent le valeur de ces documents.

Mots-clés: Chapitre; abbé; protocole; évêque; Diocèse.

A gyulafehérvári székeskáptalan az 1918-ban érvénybe lépett Egyháztörvénykönyv szellemében fontos szerepet játszott az egyházmegye kormányzásában. Önálló szervként a mindenkori főpásztornak és Egyházi Hivatalának legfőbb tanácsadója, illetve a püspöki törzsvagyon kezelésének felügyelője volt. Az egyházmegyei szinten adódott ügyek megtárgyalására és a megfelelő döntések meghozatalára, az intézményük vagyonkezelésére a székeskáptalan kanonokjai rendszeresen tanácskoztak, és ezekről jegyzőkönyveket készítettek. A különféle ügyek tanulmányozása, a rendes és rendkívüli káptalani ülésezés, a kiszállásolások, a székesegyházi liturgia végzése a káptalani intézmény keretén belül egész normás alkalmazottakat igényelt. A rendes üléseket kéthetenként egyszer, csütörtöki napon tartották, a rendkívülieket pedig a halaszthatatlan ügyek megtárgyalása végett az elnök bármikor összehívhatta. Ha a csütörtök ünnepre esett, akkor a legközelebbi csütörtökön üléseztek a kanonokok.

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalan vezetője a püspök által kinevezett nagyprépost volt. Elnökként ő vezette a káptalani gyűléseket és működtette az egész intézményt. Amennyiben a nagyprépost valamilyen oknál fogva akadályoztatva volt (vagy halálával széküresedés következett be), szerepét a rangban legidősebb kanonok vette át. Az üléseken az elnök a határozatokat kihirdette és gondoskodott azok végrehajtásáról. Ha a határozatok szabatos megszövegezése körül az ülésen kételyek merültek fel, a végrehajtást a következő ülésig elhalasztották, sürgős esetekben pedig rendkívüli ülésen újratárgyalták. Az ülés megkezdésekor minden tárgyalásra kerülő iratot felolvastak. Egy tárgyhoz csak kivételesen, a káptalan engedélye alapján lehetett kétszer hozzászólni. Személyes ügyben bármikor fel lehetett szólalni. Az egyes ügyiratok letárgyalása után, ha nem volt ellenvélemény, az elnök összefoglalta, majd kihirdette a határozatokat. Érvényes határozathozatalhoz legalább három káptalani tag jelenléte volt szükséges. A jelenlévők általános szavazótöbbséggel döntöttek. Ha valaki egyénileg érdekelt volt, véleményét megfogalmazhatta, de a tárgyaláson és a szavazáson nem vehetett részt. Anyagi ügyekben minden esetben nyílt szavazáson hozták meg a határozatot, más esetekben, ha valaki azt kérte, titkos szavazással éltek. Aki nemmel szavazott, különvéleményét a jegyzőkönyvbe beírhatta, sőt, az Egyházmegyei Főhatósághoz fel is terjeszthette. A jegyzőkönyvek hitelesítése a következő ülésen történt minden tag előtt, az elnök és a jegyző aláírásával. Amennyiben az egyházmegye kormányzója vagy megyés püspöke is jelen volt a székeskáptalani ülésen, ő is aláírta. Az üléseken megtárgyalt ügyek, ha természetüknél fogva olyanok, a jelen lévő kanonokok kötelesek titokban tartani, nem hozhatták nyilvánosságra. A Káptalannak szóló minden iratot a nagyprépost vett át, iktatott és számmal látott el. A fontosabb ügyiratokat a tárgyalások előtt a kanonokok között köröztették, hogy az ülés ütemesebb legyen.

Minden kanonok arányosan felosztva külön megbízást kapott az ügyvitelben az állandó jellegű káptalani munkákból, és pedig: jegyzőkönyvvezetés, iktatás, iratfelszerelés, indexelés, kiadványozás, irattárkezelés, adó-, pénz-, gazdasági ügyek stb. Ezen kívül a különleges megbízásokat is arányosan osztották el, amelyekről a megbízottnak a következő ülésen kellett beszámolnia.¹

*

A kanonokokat rendszerint a megyés püspök nevezte ki, kivételt csak az ifjabb iskoláskanonoki stallum képezett, amelyre a szentatya a megyés püspök ajánlására nevezett ki valakit. A püspöknek ebben az esetben is kötelessége volt a káptalan véleményét kikérni.² Legtöbbször a főpásztor kezdeményezte egyházmegyés papjának kanonokká levését, és a székeskáptalan ajánlása után történt meg az új székeskáptalani tag kinevezése. A kanonoki véleményezések nem voltak mindig zökkenőmentesek, elég gyakran a káptalan tagjai különféle véleményeket formáltak egyik-másik jelölről.

Az 1938. augusztus 14-én kolozsvári plébánossá választott Márton Áron Kolozsmonostor őre kanonoki kinevezését dr. Fejér Gerő kanonok részben azért kérdőjelezte meg, mert a káptalan véleményét Vorbuchner Adolf megyés püspök mellőzte. Pedig az akkori gyakorlat szerint a Kolozsmonostor őre kanonoki cím együtt járt a kolozsvári plébánosi címmel. Nem véletlen, hogy amikor 1938. augusztus 21-én Vorbuchner püspök Márton Áront a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség plébánosának és

¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1937. év: 69–71. lap.

² Lásd Sándor Imre püspöki ált. helytartó káptalani kinevezését. Márton Áron püspök 1940. március 6-án értesíti a székeskáptalant, hogy előterjesztésére XI. Piusz pápa Sándor Imrét kinevezte ifjabb iskoláskanonoknak. GYÉL: Num. 1129–1940.; Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 1940. év: 55. lap.

a kolozs-dobokai kerületi főesperesének nevezte ki, ugyanakkor az erdélyi-fehérvári székeskáptalan kanonokjának is.³ Érdekes viszont, hogy amikor Márton Áron egykori teológiatanárát, dr. Szentiványi Róbert szegedi egyetemi magántanárt, aki a 2. bécsi döntés után a Kolozsvárra költözött Papnevelde Intézményben ismét vállalta a tanítást, a gyulafehérvári kanonokok akadékoskodása ellenében kényszerült 1942. január 31-én tiszteletbeli kanonoknak kineveznie.⁴

Az erdélyi-fehérvári kanonokok nagyobb része teológiai tudományokban jártas, speciális képzettséggel rendelkezett. Többen külföldi egyetemeken fejezték be hittudományi tanulmányaikat. Képzettségük és ugyanakkor emberi hozzáállásuk, aktivitásuk, jellembeli magatartásuk a jegyzőkönyvekben rögzített szövegből kiviláglik. Meglepő például, hogy dr. Fejér Gerő őrkanonok, aki különben nagyon aktív volt és sok hasznos didaktikai és egyéb munkát végzett papi élete folyamán, milyen gyakran és provokatív módon fogalmazta meg és személyesen írta be „különbvéleményeit” a jegyzőkönyvbe. „Lelkiismeretére” hivatkozva kevés alkalommal értett egyet a többségi véleménnyel.⁵ Furcsa megnyilatkozásairól, papi karrierizmusáról, álcázott egyházhűségéről a békepapi mozgalom idején derült fény.

*

A gyulafehérvári (régii neve: erdélyi-fehérvári) székeskáptalan tíz kanonoki stallumot foglal magában. Alapítását Szent László királyra szokás visszavezetni. A középkori tekintélyes erdélyi-fehérvári káptalant 1556-ban az erdélyi rendek felszámolták, III. Károly magyar király 1716-ban állította vissza négy

³ GyÉL: Num. 2553–1938; Num. 2554–1938; Num. 2555–1938.

⁴ GyÉL: Num. 267–1942.

⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 1940. év: 105–106. 110. 112. lap; 1941. év: 29–32.; 1944. év: 223–225.

kanonoki: nagypréposti (Praepositus Maior), olvasókanonoki (Canonicus Lector), éneklőkanonoki (C. Cantor), őrkanonoki (C. Custos) székkel. Az egyházmegye szükséglete, a központi egyházi kancellária feladatainak gyarapodása újabb és újabb stallumok létesítését tette szükségessé. Az erdélyi püspökök igyekeztek a kihívásoknak eleget tenni. Mártonffy György püspök 1721-ben megalapította a főesperes-kanonoki széket (C. Archidiaconus), Sztojka Zsigmond Antal pedig az általa alapított Papnevelő Intézet érdekében 1754-ben életre hívta a teológuskanonoki (C. Theologus), majd 1756-ban a mesterkanonoki (C. Scholasticus) széket hozta létre. Bajtay Antal püspök 1772-ben az iskoláskanonoki stallumot alapította, mely később megszlott: idősebb iskoláskanonok (C. Scholasticus Senior) és ifjabb iskoláskanonok (C. Scholasticus Iunior) stallumokra. Mária Terézia 1743-ban a kolozsvári plébánosnak mint a kolozsmonostori országos levéltár őrének kanonoki címet adományozott, melyet Rudnay Sándor püspök 1817-ben állandósított, a kolozsvári plébánost véglegesen a székeskáptalan tagjai közé sorolta a kilencedik helyen – kolozsmonostori levéltár őre (Conservator Archivi) néven. Batthyány Ignác püspök létrehozta a csillagda igazgató csillagászi (C. Astronomus) kanonoki állást 1798-ban, de később ez az ifjabb iskolás nevet kapta, míg a régi iskolás kanonok neve az idősebb iskolás kanonok nevet vette fel. A tíz valóságos kanonokon kívül a szabályzat értelmében a székeskáptalannak hat tiszteletbeli tagja lehet. A székeskáptalani stallumokat az alapítók tekintélyes alapítványokkal együtt létesítették, melyek a káptalan jövedelmét jelentették – más kegyes jötevők által tett adományokkal és alapítványokkal együtt.

*

A káptalani tagok a Vatikán és a román állam között kötött konkordátum értelmében 1948-ig tisztességes állami fizetéskiegészítésben is részesültek. De nem minden esetben. Ép-

pen a 2. bécsi döntést követően rövidítették meg a Gyulafehérváron maradt vagy ezt követően kinevezett kanonokok fizetését. Például 1941-ben Márton Áron a székeskáptalan hozzájárulásával kinevezte dr. Macalik Győző teológiatanárt kanonoknak az 1940-ben elhunyt Balázs Ferenc helyébe, számára a kultuszminisztérium – a megyés püspök többszöri interveniálására – sem biztosította a konkordátum értelmében járó kanonoki fizetésekiegészítést.⁶

A székeskáptalan által kezelt alvinci birtok jövedelme a káptalan tagjainak halálukig biztosította az őket megillető járulékot, illetve használhatták a káptalani lakásukat. A kanonokok nem voltak tagjai a papi nyugdíjintézetnek, tehát fizetések után nem fizettek nyugdíjjárulékot, de a káptalani birtokjövedelemből halálukig részesültek. Egyéni jövedelmüket legtöbbször nem célokra fordította, leginkább haláluk után a hagyaték körül akadtak gondok és kellemetlenségek a rokonság igényei miatt. A székeskáptalannak több állandó adminisztratív alkalmazottja is volt, akik a földbirtokokon végzendő mezőgazdasági, szőlészeti és erdei munkákat irányították.

Az egyházmegyei szintű feladatokat és az alvinci birtokok működtetését néhány kanonok végezte. Az aktív kanonokok száma (3-4) nagyon változó volt, nagyobb része idősebb korú. Mindezekről a jegyzőkönyvek árulkodnak.

*

A székeskáptalani gyűléseket a kinevezett jegyző rögzítette írásba. Két személy neve magaslik ki a jegyzőkönyvek terhes munkájának végzésében: Boros Józsefé és dr. Macalik Győzőé. Macalik Győző kanonoki kinevezésétől (1941) letartóztatásáig (1951) nagy gonddal és hitelesen vezette a jegyzőkönyveket. Előtte Boros József kanonok a kuriális stílusnak eleget téve fo-

⁶ GYÉL (GYULAFEHÉRVÁRI ÉRSEKI LEVÉLTÁR): Num. 1432–1944.

galmazott, majd Macalik Győző letartóztatása után ismét átvette az „írást”, annak ellenére, hogy hitelesítőként nem az ő neve szerepel, hanem Adorján Károlyé és dr. Faragó Ferencé. Ugyanis nagyprépost hiányában (Sándor Imre nagyprépostot 1951. március 10-én tartóztatták le) rangidősként Boros József vette át a káptalan vezetését, és a háttérmunkával az egyházmegye(ék) irányítását. Neve nem szerepelhetett „jegyzőként”, de a beállt békepapi korszakban diplomatikus stílusban legjobban ő tudta rögzíteni a kényes ügyeket. Az is érdekes, hogy a Boros József által írásba foglalt jegyzőkönyv jegyzőjeként Adorján Károly kanonok neve csak addig szerepel, amíg úgymond meg nem választják káptalani adminisztrátornak. Sőt, a jelenlevők felsorolásában is az elnöklő kanonok után következik, megelőzve a rangban elsőbbséget élvezőket. Ezzel is akarta Boros kanonok érzékeltetni, hogy Adorján Károly az egyházmegye „vezetője”.

*

Mindegyik székeskáptalani jegyzőkönyvet a következő ülésen hitelesítették oly módon, hogy felolvasták és a káptalan tagjai elfogadták vagy megtették kiegészítő véleményüket. Érdekes esetnek vagyunk viszont tanúi az 1938. október 13-án tartott ülés jegyzőkönyvével kapcsolatban. Ezt megelőzően négy rendkívüli és egy rendes ülést tartott a káptalan a bekövetkezett fontos egyházi események: Vorbuchner Adolf püspök halála és Márton Áron apostoli adminisztrátori kinevezése miatt. A kétnaponként tartott üléseken az egyházmegye vezetésének ügye annyira sürgős volt, hogy a hitelesítés céljából nem olvastatták fel, illetve csak Zomora Dániel nagyprépost kézjegyével hitelesítette – a jegyző neve és az aláírása nélkül. A megjelölt négy ülés jegyzőkönyvét feltételezhetően egy kivülálló (talán Jellmann Gyula, az Egyházmegyei Alapítvány igazgatója) írta le Zomora Dániel nagyprépost diktálására, mert a jelen levő kanonokok közül – írásait ismerve – a jegyzőkönyvi írás egyik írásához sem hasonlítható. A fent

jelzett, október 13-i ülésen viszont, melynek jegyzőkönyvét Buday János nevében – az ülésről hiányzó – Boros József írta meg, éppen a hitelesítés ténye körül morfondíroztak. A még nem hitelesített jegyzőkönyvek felolvasásakor – az ülés tárgysorozatának megkezdése előtt – megállapították, hogy „az 1938. évi szept. 13., 15., 17., 22-i rendkívüli és okt. 1-jei rendes ülésről megírt jegyzőkönyvek nem felelnek meg a valóságnak a tárgyalások időrendjét tekintve, és hogy több irat tartalmának jegyzőkönyvre vett kivonatolása helytelen, másutt a leírt határozatok térnek el az igazságtól. A felvezetés szerint ezért elhatározzák, hogy honorárium mellett az említett jegyzőkönyveket Jellmann Gyulával újraíratják; továbbá a határozat keresztülvitelére, illetve a jegyzőkönyvek újraserkesztésére dr. Fejér vállalkozik. A már leírt lapok a jegyzőkönyvben bentmaradnak, keresztülhúzva. Az így leírt új jegyzőkönyvek hitelesítettnek.”⁷ Mindjárt hozzátésem, hogy nem történt meg sem az írásba foglalt jegyzőkönyvek áthúzása, sem az újraírása.⁸ Állíthatom, hogy az egész akciónak a kezdeményezője, a rendkívüli ülések jegyzőkönyvei hitelességének kétségbevonója éppen az újraserkesztésre vállalkozó dr. Fejér Gerő kanonok volt. Az ominózus fogalmazást pedig az a Boros József ejtette meg az ülés után, aki azon jelen sem volt; a hitelesítésnél meg is jegyzi, hogy Buday János kanonok nevében tette. A jelen lévő nagyon öreg kanonokok (Balázs Ferenc, Kászonyi Alajos, Szélyes Dénes, Buday János – néhány éven belül mindegyik meghal!) jelenlétében a mindenben kötekedő dr. Fejér Gerő, a legjobb szándékkal megírt jegyzőkönyvek, de procedurális hiányosságuk miatt könnyen szembeszállhatott a szintén öreg, de igen becsületes Zomora Dániel nagypréposttal. Az sem kizárt, hogy Zomora Dániel saját véleményét is belevitte az általa diktált

⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 80. lap.

⁸ Lásd Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyvének XV. kötetét.

jegyzőkönyvekbe. De ha így is van, akkor talán még értékesebb a „megkérdőjelezett” jegyzőkönyvek tartalma, hiszen Zomora Dániel egyéni érvényesülés és érdek nélkül mindig az egyház érdekében cselekedett, egyenességéről mind a négy erdélyi püspök (Lönhárt Ferenc, Mailáth G. Károly, Vorbuchner Adolf, Márton Áron) elismerően nyilatkozott.

Érdemes megvizsgálni az érintett jegyzőkönyveket külön-külön is, mert a gyulafehérvári egyházmegye történetének jelentős eseményeiről árulkodnak. És ugyanakkor hadd emeljem ki azt is, hogy az első változatban rögzített (de Fejér és Boros kanonokok által kétségbe vont) és az itt közölt jegyzőkönyvi ténymegállapítások egyeznek az Egyházmegyei Főhatóság levéltárában található egyéb hivatalos okmányok állításával.

A Székeskáptalan 1938. szeptember 13-án tartott rendkívüli ülésén jelen vannak Zomora Dániel nagyprépost, Balázs Ferenc, dr. Fejér Gerő, dr. Kászonyi Alajos, Szélyes Dénes és Buday János kanonokok. A rendkívüli ülés megtartását Vorbuchner Adolf váratlan halála tette szükségessé. A jegyzőkönyv részletesen beszámol a főpásztor betegségéről, annak kezeltetéséről. Azt is megtudhatjuk, hogy július hónapban a kolozsvári klinikára ment, „ahol dr. Iuliu Hațieganu jeles belgyógyász gyógyíthatatlannak minősítette baját”. Miután a jegyzőkönyv részletesen ismerteti Vorbuchner püspök bécsi útját, halálát és temetését, röviden méltatja a főpásztort. Érdemes egészében idézni a méltató szöveget: „Alig múlt el két éve, hogy egyházmegyénk kormányzását mint segédpüspök átvette élete delén. Emberi számítással tehát bízhattunk abban, hogy hagyományaink és intézményeink gondja jó kezekbe van letéve. Az isteni Gondviselés zaklatott időben adta őt nekünk, de a nagy feladat, melynek megoldására egész lelkét rátette, megtámadott szervezetét túl hamar felőrölte. Bölcs mérséklet és okos körültekintés irányította intézkedéseiben. Nagy műveltsége és tiszta emberszeretete, mely lelkiségének

természetes kisugárzása volt, biztosította mindenki rokonszenvét és becsülését nemcsak személyének, hanem az általa képviselt érdekeknek is. A hősi küldetésben, hogy egyházmegyénket a megrázkódtatások veszélyéből kivezesse, önfeláldozással elégette magát, s példájával oly emléket hagyott ránk, melyért viszont szeretetteljes kötelességünk marad, hogy nevét imádságainkba foglaljuk.”⁹

Ugyanezen ülés második napirendi pontjaként Zomora Dániel nagyprépost bemutatja a káptalannak azt a püspöki titkári iratot, amelyet 1938. szeptember 11-én Nagy Jenő rögzített írásban: a bukaresti nunciatura telefonbeszélgetését. Miután a Szentszék Vorbuchner halálesetét tudomásul vette, azonnal rendelkezett: a „bevárando pápai intézkedésig és instrukciók vételéig a Káptalan a jog által előírt vicarius capitularis megválasztását ne ejtse meg” (káptalani iktatószám: 318/38).¹⁰ A nagypréposti bejelentésre a káptalan reagálását olvashatjuk a jegyzőkönyvben. A székeskáptalan „ilyen nagy horderejű káptalani aktus teljes elhagyására” nem tartja elegendő okmánynak a bukaresti nunciatura és a gyulafehérvári püspöki titkárok „telefonbeszélgetését”, és a „vicarius capitularis megválasztását kimondja határozatilag”. „De tekintettel mégis a várható fejleményekre, a vicarius capitularis megválasztásának határnapját a temetés után, szept. 17-én du. 4 órára tűzi ki. Erre ajánlott levélben hívja meg azonnal a távol levő dr. Balázs András,¹¹ dr. Boga Alajos és Márton Áron¹² kanonokokat.”¹³

Másnap, szeptember 14-én a Szentszék Márton Áront a gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzójának nevezi ki,

⁹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 66–67. lap.

¹⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 67. lap.

¹¹ Balázs András ekkor Budapesten tartózkodik.

¹² Boga Alajos és Márton Áron Kolozsváron tartózkodnak.

¹³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 67. lap.

melyet a Consistorialis Kongregáció közöl a bukaresti nunciátúrával.¹⁴ A bukaresti apostoli nunciátúra titkára telefonon keresztül ismételten értesíti Nagy Jenő püspöki titkárt, hogy közölje a káptalan vezetőjével: mellőzzék a vicarius capitularis megválasztását, mivel a „Congregáció Consistorialisnak a nunciátúrára küldött távirata ezt határozottan kívánja”.¹⁵

Szeptember 15-én, a székeskáptalan rendkívüli ülésén Zomora Dániel nagyprépost hiába hozza a kanonokok tudtára az újabb telefonértesítést, a „káptalan fenntartja 318/1938. számú határozatát az 1938. szept. 17-én du.-ra összehívott választó ülésre”.¹⁶ Magyarán szólva: nem mond le a káptalani helynök megválasztásának jogáról. Pedig a Szentszék nagyon gyorsan intézkedett, szeptember 14-én kelt dátummal kinevezte Márton Áront egyházmegyei kormányzónak. A bukaresti nunciátúra is a leggyorsabb és legkönnyebb megoldást választotta, szeptember 15-én Márton Áron kinevezéséről telefonon értesítette a gyulafehérvári püspöki irodát.

Szeptember 17-én, Vorbuchner Adolf püspök temetésének délutánján a székeskáptalan megtartotta harmadik rendkívüli ülését. A jegyzőkönyv alapján ítélve az ülés feszült hangulatban zajlott. Mindjárt a napirendek előtt dr. Fejér Gerő kanonok „a maga részéről sajnálattal állapítja meg, hogy egy ilyen fontos ülésre a kibocsátott meghívók dacára nem jelentek meg egyesek. Sajnálatos hatásköri mulasztásnak tartja, hogy a boldogult püspök halálát a 432. kánon 4. §-ának megfelelően nem a Káptalan tudatta a Szentszékkel. Nagyprépost megjegyzi, hogy a halálesetet a püspöki iroda nyomban a halálhír vétele után az ő felkéré-

¹⁴ S. Congr. Consistorialis Decretum nr. 630. Lásd: GYÉL: Num. 2916–1938.

¹⁵ Lásd: GYÉL: Káptalani jegyzőkönyvek, Num. 319–1938.

¹⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 68. lap.

sére hozta a Szentszék tudomására.”¹⁷ Dr. Fejér Gerő „sajnálata” valójában támadás volt Boga Alajos és Márton Áron ellen. Mert dr. Balázs András távolléte betegsége miatt igazolt, aki a püspöki temetésen sem vett részt. De számára két olyan kanonok hiányzása a „káptalani helynök választásánál”, akik Gyulafehérvárt tartózkodtak, – szerinte – elfogadhatatlan.

Dr. Fejér Gerő kanonok napirendi pontok előtti felvezetését a számára legkényelmetlenebb nagypréposti bejelentés követte: Zomora Dániel „bemutatja a București-i nunciaturának hozzá intézett hivatalos számú iratát arról, hogy az Apostoli Szentszék Márton Áron c. kanonokot és kolozsvári h. lelkészt apostoli adminisztrátorrá nevezte ki. A levél szerint a kinevezési okmányt a Congregatio Consistorialis rövid időn belül meg fogja küldeni a nunciaturának.”¹⁸ A nagyprépost ennek alapján indítványozza, hogy a székeskáptalan ne válasszon káptalani helynököt, mivel az tárgyalanná és szükségtelenné vált. A felvetett téma körül vita alakult ki. Dr. Fejér Gerő eddigi eljárását is igazolni akarja, amikor a vita végén írásba foglalt véleményét kívánja szavazat alá bocsátani. Indítványa a következő: „Az események kényszerítő hatása alatt, melynek irányítására sajnos, ez alkalommal sem adódott mód a Káptalannak; s tekintettel, hogy a káptalani helynök megválasztására hivatott törvényes határidő holnap lejár, – az egyházmegyei közérdekek óvása szempontjából indítványozom, hogy a Káptalan ma válassza meg a káptalani helynököt. S mivel most már teljes bizonyossággal állapítható meg, hogy a Szentszék Márton Áron kolozsvári plébánost nevezte ki apostoli adminisztrátorrá, aki azonban kinevezési okmányának bemutatása előtt jogokat nem gyakorolhat, – a fölösleges zökkenések kikerülése, az ügymenet megkönnyítése s egyéb célszerűségi

¹⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 71. lap.

¹⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 71–72. lap.

okokból is kívánatos lenne, ha Márton Áron kerülne ki győztesen a titkos választásból.” Az indítványt – dr. Fejér Gerő és Buday János kivételével – a többség nem fogadta el.¹⁹ Ennek alapján úgy is fogalmazhatnánk, hogy Fejér kanonok eddigi kötekedő hozzáállását akarta igazolni. A jegyzőkönyvhöz leadott írását csak neki tudhatjuk, ebben nem volt „hamisítás”. Érdekes, hogy indítványában Márton Áront kolozsvári plébánosnak nevezi, holott a plébánosi beiktatása csak szeptember 29-én lesz, s nem nevezi székesegyházi kanonoknak, holott kanonoki beiktatása szeptember 6-án már megtörtént. Az, hogy mégis Márton Áront kívánja megválasztatni káptalani helynöknek, megítélhető úgy is, hogy konkrét tény elé állítva nem akar eleve szembemenni a szentszéki döntéssel. Menteni kívánja a menthetőt, illetve igazolni próbálja eddigi provokáló magatartását. Továbbá a jegyzőkönyv nem nevezi meg, hogy ki indítványozza a kinevezett ap. adminisztrátor üdvözlését, illetve az üdvözlés elmaradását, csak általánosságban fogalmaz: „indítvány tételük, hogy az új apostoli adminisztrátort a Káptalan jelen üléstől üdvözlje”. Az is érdekes, hogy az indítványra hogyan reagálnak, de feltételezhető a kezdeményező személyének kivolta: „Az üdvözlést a Káptalan azon időre tartja fenn, amikor az apostoli adminisztrátor úr a kinevezési okmányát a törvény értelmében a Káptalannak bemutatja.”²⁰

Az ekkor elmaradt vagy mesterségesen kifogásolt indoklásokkal hátráltatott „üdvözlés” nem váratt sokat magára, hamar bekövetkezett. Márton Áron szeptember 21-én kezébe vehette az Andrea Cassulo bukaresti nuncius által továbbított apostoli

¹⁹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 72–73. lap.; Káptalani levéltár iktatószáma: Num. 321–1938.

²⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 73. lap.

adminisztrátori kinevezését.²¹ A következő napra, szeptember 22-ére Zomora Dániel rendkívüli ülést hívott össze, melyen már megjelent Márton Áron is. Mindjárt az ülés kezdetén a nagyprépost felkérte Márton Áront, hogy a 334. kánon értelmében mutassa be az apostoli kormányzóvá történt kinevezéséről szóló apostoli okiratot. Márton Áron a székeskáptalannak bemutatja a f. év. szept. 14-én 630–1938. sz. alatt kelt latin nyelvű kinevezési dekrétumot, melyet a nagyprépost felolvastat. Majd „Ennek megtörténte után a nagyprépost az összes jelenlévők előtt ki nyilvánítja, hogy Márton Áron kanonok, aki Vorbuchner Adolf püspök halálával árván maradt gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzójává neveztetett ki, a 313. kánon 2. §-a értelmében ezen egyházmegye kormányzását a mai napon hivatalosan átvette. Szívből jövő bensőséges szavakkal üdvözli az apostoli kormányzót, és működésére Isten bőséges kegyelmét kéri. Erre Márton Áron apostoli kormányzó hálás köszönetet mond a székeskáptalannak jóindulataért, és a Szentszék iránt tartozó teljes engedelmesség hangoztatása mellett az isteni kegyelemben bízva átveszi az egyházmegye kormányzását.”²² A negyedik rendkívüli ülés ezzel be is fejeződött, kiegészítésként a jegyzőkönyvbe bemásolták a S. Concregatio Consistorialis 630–1938. sz. dekrétumának latin nyelvű szövegét.²³

Az ötödik „nem hitelesített” rendes ülésen, október 1-jén igen sok (19) ügyet tárgyaltak meg. Köztük szerepelnek olyanok, mint Boros József kanonok „Vorbuchner püspök halála következtében visszaadja azon megbízást, hogy a püspöki törzsvagyon átvételénél és átadásánál a Káptalant képviselje” (Kápt.

²¹ GyÉL: Num. 2916–1938.

²² Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 74. lap.; Káptalani levéltár iktatószáma: Num. 331–1938.

²³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 75. lap.

Num. 326–1938); az „Apostoli kormányzó a püspöki javadalom átvételéhez a Káptalan részéről új megbízást kér, illetve újabb megbízást a régi bizottsági tagok részére”. A káptalan „szóvivőinek” magatartásáról árulkodik a rövid határozat: „Elintézve 326. szám alatt.” (Kápt. Num. 333–1938).²⁴ Vagyis formálódik a Márton Áron-ellenes klikk a káptalanon belül, mely a kommunista diktatúra idején fogja kimutatni a foga fehérjét. Ezért Márton Áron a maga részéről dr. Boga Alajost fogja felkérni és megbízni, hogy a püspöki javak átadásánál és átvételénél képviselje a káptalant.²⁵ Ezen az ülésen szerepel még két olyan téma, mely a püspöki törzsvagyron ügyében diszkréciót vár el. „Apostoli kormányzó a püspöki javadalmi vagyron kérdéseiben úgy kifelé, mint befelé szigorú diszkrécióra kötelezi a Káptalan tagjait.” (Kápt. Num. 338–1938), és a másik esetet ekképpen rögzíti a jegyzőkönyv: „Dr. Gyárfás Elemér megküldi a kisajátított püspöki ingatlanokról, továbbá az ezek ellenében már kiadott és visszatartott értékpapírokról dr. Vargha Lajos ügyvéd által összeállított kimutatást, valamint az uradalmi intéző által a három borlerakat berendezéséről felvett leltárt. Egyben szigorú diszkréciót kér a javadalom átadás és átvétel minden kérdésére nézve” (Kápt. Num. 340–1938). A székeskáptalani ülésen a püspöki törzsvagyron kérdésének diszkrét kezelését mindenki tudomásul vette.²⁶ Dr. Gyárfás Elemér és Márton Áron részéről a diszkrét magatartás hangsúlyozása szükségesnek és jogosnak tekinthető. Ugyanis egy héttel az ülés előtt, a *Brassói Lapok* szeptember 24–25-ei 218–219. számában dr. Fejér Gerő botrányt keltő módon a püspöki törzsvagyronról cikkezett, kompromittálva ezzel gr. Mailáth G. Károly püspök személyét. Most pedig őt nagyon

²⁴ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 77–78. lap.

²⁵ GYÉL: Num. 2927–1938.

²⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 79. lap.

érzékenyen érintette, hogy a székeskáptalan f. év okt. 13-i ülése ismét tárgyalási témává iktatta be a „törzsvagyon-ügy” miatti diszkréciót. Zomora nagyprépost jegyzőkönyvbe veteti, hogy „Dr. Fejér Gerő kanonoknak a Brassói Lapokban a püspöki javadalom, illetve a püspöki törzsvagyon állapotáról szóló nyilatkozat sorozatban sértette meg a köteles diszkréciót, mert a nyilatkozatban leközöltek nagy része a káptalani üléseken többször letárgyaltatott. Dr. Fejér kéri a beadvány másolatát, hogy arra észrevételeit megtehesse.” A káptalan tagjai hozzájárulnak, hogy jegyzőkönyvben rögzítsék a nagyprépost nyilatkozatát, és annak hiteles másolatát átadják dr. Fejér Gerőnek (Kápt. Num. 354–1938).²⁷ Érdekes, hogy decemberben dr. Fejér Gerő, aki ellen a diszkréció megszegése miatt egyházi fegyelmi eljárás folyik, ő ment át támadásba, mégpedig a püspöki irodát vádolta a hivatali titok elárulásával, az ellene indított egyházi fegyelmi eljárás kiszivárogtatásával.²⁸ Márton Áron személyesen kérdezi meg a kanonok által megjelölt Sándor Imrét és két gyulafehérvári krisztushívót nyilatkozataik felől, s a kivizsgálások után dr. Fejér Gerő vádját a püspöki iroda felé nem tartja indokoltnak.²⁹ De Fejér kanonok továbbra is az „igazát” firtatja, a f. év november 10-i ülésen „kéri a káptalant annak kivizsgálására, hogy a Brassói Lapoknak adott adatok közlésével követett-e el indiszkréciót”. Az ügyet a káptalan elnapolja (Kápt. Num. 354–1938).³⁰ A következő rendes ülésen (november 24.) a nagyprépost az in-

²⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 83–84. lap.

²⁸ Dr. Fejér Gerő 1938. nov. 23-án megvádolja a köteles titoktartás megszegésével az Egyházmegyei Irodát az ellene indított fegyelmi per kiszivárogtatása miatt, melyről Sándor Imre és két gyulafehérvári civil szerzett tudomást. Lásd GYÉL: Num. 3586–1938.

²⁹ Márton Áron 1938. dec. 6-án kelt válaszlevelét dr. Fejér Gerő nem prezentálta a decemberi üléseken. Lásd. GYÉL: Num. 3586–1938.

³⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 90. lap.

diszkréció megsértését abban látja, hogy a „püspöki ingatlanok eladogatása több káptalani ülésen került tárgyalásra”, amelyeket dr. Fejér Gerő hírlapokban közzétett. Fejér kanonok erre kijelenti, hogy „ami telekkönyvi adat, annak napvilágra való hozatala soha sem lehet a hivatalos titoktartás megszegése” (Kápt. Num. 383–1938).³¹ A káptalan tudomásul veszi dr. Fejér Gerő kijelentését, ami viszont nem igazolja eljárásának prudens mivoltát.

*

A bonyolult ügyek írásba foglalása próbára tette a mindenkori jegyzőt, főleg a peres anyagi ügyek, amelyek jogi szakértelmet is feltételeztek. Hadd említsük meg, hogy a nagyváradi káptalani üléseket világi ember, „egyházi szolgálatban álló ügyvéd” vezette, aki a világi joggal kapcsolatos ügyekben a káptalan megbízásából azonnal vagy a következő ülésen jogi véleményt és felvilágosítást is adott.³² Az erdélyi-fehérvári székeskáptalan jegyzői mindig kanonokok voltak, de a kellemetlenségek miatt erre a megbízásra csak szükségből vállalkoztak.

A jegyző szerepével kapcsolatban érdekes adatra bukkanunk az 1938. október 27-én felvett rendes ülés 10. pontjánál. Buday János kanonok, akinek különben kötelessége lett volna a f. évi szeptemberi ülések jegyzőkönyveit elkészítenie, 72. évében betegségére hivatkozva bejelentette a káptalani jegyzőségről való lemondását. Most a kanonokok határozatban rögzítették, hogy „a káptalani jegyzőségről nem lehet lemondani. Ez a legfiatalabb kanonok munkakörébe tartozik. Akadályoztatása, betegsége esetén a káptalan gondoskodik a helyettesítéséről. Jelen esetben a káptalan kérésére Boros József és Szélyes Dénes kanonokok

³¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 92. lap.

³² Lásd Nagyváradi nagyprépost levele, 2. lap. Nagyváradi Káptalan iktatószáma: 81/1936.

vállalják a helyettesítést” (Kápt. Num. 364–1938).³³ A szabály szerinti érvelés azért sántít, mert Boros József például 18 évvel fiatalabb a betegeskedő Buday Jánosnál,³⁴ s mégis csak helyettesítő szerepet vállal. Ami még furcsább, hogy 1936-ig Boros József volt a jegyző, s amikor ő a május 28-i ülésen bejelentette, hogy a jegyzőségről lemond, a káptalan sajnálattal ugyan, de elfogadta. Ekkor kérték fel ismét Buday János kanonokot a jegyzői tisztség átvételére. Buday akkor kijelentette, „hogy ha akár betegség, akár más elviselhetetlen okok miatt ez lehetetlenné válik, kénytelen lesz lemondását megismételni” (Kápt. Num. 129–1936).³⁵ Két év múlva, az 1938. december 22-i ülésen Buday János a jegyzőségről való lemondását megismétli, s ugyanakkor kéri, hogy az Alapítványi Hivatalnál viselt tisztségéből is mentsék fel. A káptalan az elnöki tisztségről való lemondását köszönettel elfogadta, de a jegyzői szerepéről nem nyilatkozik. Utólag a jegyzőkönyv szövegébe Szélyes Dénes jegyző betoldja: „A káptalan a jegyzőség ügyében már határozott.”³⁶ Vagyis helyettesítő megoldással végzi tovább ezt a munkát. Ebből is egyértelmű, hogy a jegyzői feladat a nem kellemes munkakörhöz tartozott, de az elvégzett munkájuk ma nagy érték, történelmi okmányoknak minősül, főleg ha az ügyek körül hosszas viták bontakoztak ki, mert ezáltal teljesebb képet nyújtanak az érintett korszak szereplőiről, vitatott történéseiről. A jegyzőkönyvekben feltüntetett különféle vélemények, nézeteltérések az események és tárgyalt ügyek mozgatórugóira derítenek fényt.

³³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 86. lap.

³⁴ Öt hónap múlva egyik ülésre betámogatják, s a szavazat után visszavisszik szobájába.

³⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1936. év: 40. lap.

³⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1936. év: 102. lap.

JÁNOS VIK

„*Communio hierarchica*“ als Verwirklichungsform der „*Communio-Einheit*“ der Kirche in der Lehre des II. Vatikanums

Zusammenfassung: Die *Communio*-Einheit der Kirche als Einheit in der Vielfalt und Vielfalt in der Einheit entspricht auch dem trinitarischen Einheitsverständnis. Mit dieser Sicht der Kirche als *Communio*-Einheit muss allerdings auch eine strukturelle Spannung in Betracht gezogen werden, und zwar die Rede von der „*communio hierarchica*“. Darin wird explizit die enge Zugehörigkeit des einzelnen Bischofs zum Bischofskollegium und seine Gemeinschaft mit dem Papst angesprochen, wobei implizit auch das Verhältnis zwischen den einzelnen Ortskirchen und der Gemeinschaft der Universalkirche zum Ausdruck kommt. Allerdings ist die geistgewirkte Gleichheit und Gemeinsamkeit aller Getauften im Glauben das Fundament jeder kirchlichen Lebensordnung und Struktur. Die christomonistische Überordnung des Amtsträgers über die Gemeinde und des Amtes über das Charisma, die die Vorstellung einer exklusiven Christusrepräsentanz und eines exklusiven Geistbesitzes durch das Amt beinhaltet, wird vom Konzil gerade durch die Erneuerung der pneumatologischen Dimension der Kirche durchbrochen.

Schlüsselbegriffe: Das II. Vatikanische Konzil; *Communio-Einheit*; *communio hierarchica*; *communio ecclesiarum*; Universalkirche; Ortskirche; Bischofsweihe; *consensus fidelium*; Amt; Charisma.

1. Hinführung zur Problematik

Das II. Vatikanische Konzil¹ hat das Wesen der Kirche als Gemeinschaft der Glaubenden und Sakrament der *Communio* Got-

¹ Zum II. Vatikanischen Konzil vgl. O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil: (1962–1965); Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Nachgeschichte*, Würzburg³1994.

tes bestimmt und über ihre konstitutiven Beziehungen zu Vater, Sohn und Heiligem Geist gesprochen.² Aus der Einheit dieser Beziehungen erwächst die „systematische Einheit und Ganzheit der Kirche“,³ d. h. die *Communio* als gemeinsame Participatio/ Teilhabe an den von Gott durch Christus im Heiligen Geist geschenkten Gütern des Heils: die gemeinsame Teilhabe am Heiligen Geist, an der Verkündigung des Evangeliums, an den Leiden Christi, vor allem an der Eucharistie, durch die der mystische Leib Christi auferbaut wird (vgl. 1Kor 10,16).⁴

Diese *Communio* mit dem dreifaltigen Gott durch die Teilhabe an den von ihm ausgehenden Gaben bewirkt (gleichzeitig auf der horizontalen Ebene) eine Gemeinschaft, eine *Communio* der Teilnehmenden untereinander. Diese horizontal-ekklesiale Bedeutung der *Communio* prägt und charakterisiert wiederum die verschiedenen Ebenen des kirchlichen Lebens. Die durch die gemeinsame Teilhabe vermittelte *Communio* mit dem dreifaltigen Gott und untereinander stiftet die Einheit der Kirche in der Vielfalt, die „Communio-Einheit“.⁵ Die Christen werden nämlich eins; denn sie haben an denselben Gütern des Heils teil. Weil sie aber mit den anderen in ihrer eigenen Weise und nach ihren Fähigkeiten an diesen Gütern des Heils teilhaben,⁶ gibt es eine

² Zur trinitarischen Begründung und Sicht der Kirche in den Texten des II. Vatikanums vgl. LG 3.4.5.17.26; UR 2.

³ M. KEHL, *Die Kirche: eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992, 103.

⁴ W. KASPER, *Kirche als communio*, in: F. König (Hrsg.), *Die bleibende Bedeutung des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Düsseldorf 1986, 62–84, hier 69f. Ebenso Y. CONGAR, *Die Wesenseigenschaften der Kirche*, in: J. Feiner, M. Löhner (Hrsg.), *Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik*, Bd. IV/1, MySal IV/1, Einsiedeln 1972, 357–599, hier 404f.

⁵ Vgl. dazu KASPER, *Kirche als communio*, 73–79; CONGAR, *Die Wesenseigenschaften der Kirche*, 395–408.

⁶ Vgl. Röm 12,6.

Vielfalt in dieser Einheit. Dementsprechend sollen die verschiedenen strukturellen Ämter und Dienste im kirchlichen Leben (*communio hierarchica*) und die Einheit der Kirchen in der Vielfalt der Ortskirchen (*communio ecclesiarum*)⁷ im Zusammenhang mit diesem Grundverständnis von *Communio*-Einheit verstanden werden.

Communio-Einheit kann deshalb keine Einförmigkeit der Kirche bedeuten: „Die Einheit und Universalität der Kirche ist kein blutleeres, abstraktes, uniformistisches und letztlich totalitäres System.“⁸ Die Kirche konkretisiert sich vielmehr in Raum und Zeit und in Menschen, welche freie Personen sind. So werden die Gaben Gottes, die ihrem Ursprung und ihrer tieferen Natur nach identisch sind, von lebendigen Subjekten aufgenommen, die eine Geschichte, ein persönliches Eigenleben haben. Deswegen werden religiöse Realitäten, die zutiefst identisch sind (z. B. die Theologien, Riten, Frömmigkeiten, Spiritualitäten), unterschiedlich geprägt.⁹ Die Realität dieser je eigenen Konkretion der universalen Kirche hat in einer wichtigen Lehraussage des Konzils ihren Niederschlag gefunden. *Lumen gentium* lehrt unter der Nummer 23: Die Universalkirche besteht in und aus den Ortskirchen;¹⁰ sie wirkt in ihnen und ist in ihnen gegenwärtig. W. Kasper schreibt dazu im Anschluss an H. de Lubac: „Sowenig

⁷ Nach W. Kasper war das Verständnis der Einheit der Kirche als *Communio*-Einheit, die sich konkret in der Gemeinschaft von eucharistisch begründeten Ortskirchen verwirklicht, für das Konzil der Schlüssel für die ökumenische Öffnung. Das Verständnis der Einheit der Kirche als *Communio* ließ nämlich eine Unterscheidung zwischen der vollen *Communio* in der katholischen Kirche und der unvollständigen *Communio* mit den anderen Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften zu (vgl. UR 14f). (Vgl. KASPER, *Kirche als communio*, 73f).

⁸ KASPER, *Kirche als communio*, 77.

⁹ Vgl. CONGAR, *Die Wesenseigenschaften der Kirche*, 396f.

¹⁰ Vgl. LG 23.

die Universalkirche durch nachträglichen Zusammenschluss, Addition und Konföderation der Einzelkirchen entsteht, soweit sind die Einzelkirchen eine bloß nachträgliche administrative Aufteilung der Universalkirche in einzelne Provinzen und Departemente. Universalkirche und Einzelkirche schließen sich gegenseitig ein, zwischen ihnen herrscht eine gegenseitige Einwohnung.¹¹

Die *Communio*-Einheit der Kirche als Einheit in der Vielfalt und Vielfalt in der Einheit entspricht auch dem trinitarischen Einheitsverständnis. Wenn man nämlich mit W. Kasper die kirchliche *Communio* als Abbild bzw. als Ikone der Trinität betrachtet,¹² dann kann man folgern: Wie „die eine göttliche Natur nur in der Relation zwischen Vater, Sohn und Geist existiert, so gilt analog von der einen Kirche, dass sie nur in und aus Ortskirchen existiert.“¹³ Mit dieser Sicht der Kirche als *Communio*-Einheit muss allerdings auch eine strukturelle Spannung in Betracht gezogen werden, und zwar die Rede von der „*communio hierarchica*“. Dieser konziliare Begriff steht im engen Zusammenhang mit der Lehre von der Kollegialität des Episkopats, von der W. Kasper meint, sie sei „sozusagen der amtliche Außenaspekt (man könnte auch sagen: der kirchliche Innenaspekt) der sakramentalen *communio*-Einheit.“¹⁴

¹¹ KASPER, *Kirche als communio*, 77f.

¹² KASPER, *Kirche als communio*, 78.

¹³ KASPER, *Kirche als communio*, 78.

¹⁴ KASPER, *Kirche als communio*, 74. Die Lehre von der Kollegialität des Bischofsamtes kann als eine der am meisten debattierten und umstrittenen Konzilsaussagen gesehen werden. Vgl. dazu G. PHILIPS, *Die Geschichte der dogmatischen Konstitution über die Kirche „Lumen gentium“*, in: J. Höfer, K. Rahner (Hrsg.), LThK. Das Zweite Vatikanische Konzil, Bd. I, Freiburg 1966, 139–155, hier 139ff.

Die Kirchenkonstitution befasst sich im Kapitel III ausdrücklich mit der hierarchischen Verfassung der Kirche, insbesondere mit dem Bischofsamt. Im Zusammenhang mit der Bischofsweihe und der mit ihr verbundenen „Fülle des Weihe-sakramentes“ steht auch die schwierige Formel von der „*communio hierarchica*“.¹⁵ Darin wird explizit die enge Zugehörigkeit des einzelnen Bischofs zum Bischofskollegium und seine Gemeinschaft mit dem Papst angesprochen, wobei implizit auch das Verhältnis zwischen den einzelnen Ortskirchen und der Gemeinschaft der Universalkirche zum Ausdruck kommt.

Das Konzil hat die Sakramentalität der Bischofsweihe gelehrt.¹⁶ Demzufolge werden die zwei in der traditionellen katholischen Theologie unterschiedenen Gewalten (Weihegewalt und Jurisdiktionsgewalt) vom Konzil in einer inneren Einheit gesehen, und zwar so, dass die kirchliche Hirtengewalt (*iurisdictio*) in der sakramentalen Weihegewalt (*ordo*) begründet wird. Zugleich fügt aber das Konzil hinzu, dass die Ausübung der in der Bischofsweihe verliehenen Ämter nur in voller Einheit, d. h. in hierarchischer *Communio* mit dem Papst als dem Haupt und mit den Gliedern des Bischofskollegiums geschehen kann.¹⁷ Die konkrete Präzisierung dieser Aussagen wird im 2. Artikel der

¹⁵ Vgl. LG 21.

¹⁶ LG 21. Die recht lange Tradition der scholastischen Theologie wollte das Weihesakrament von der Vollmacht des Priesters zur eucharistischen Konsekration her konzipieren. Dabei wurde die Bischofsweihe von der traditionellen Weihetheologie als ein würde-, aber nicht wesensmäßiger Zusatz zur Priesterweihe aufgefasst. Vom II. Vatikanum wird dagegen das Weihesakrament als „komplexe Größe“ verstanden. Die „Fülle des Weihesakramentes“ wird in der Bischofsweihe dem Bischof übertragen; die anderen „Weihegrade“ geben daran nur Anteil, „wenn auch nicht in jeder Hinsicht unselbstständigen Anteil“. [Vgl. K. RAHNER, H. VORGRIMLER (Hrsg.), *Kleines Konzilskompendium*, Freiburg²⁶1994, 110f].

¹⁷ Vgl. LG 21. Vgl. dazu auch LG 22; CD 4.

erläuternden Vorbemerkung (*Nota praevia*) von *Lumen gentium* vorgenommen: Die *Nota praevia* unterscheidet zwischen Ämtern (*munera*) und Vollmachten (*potestates*), um dem Verständnis der *Potestas* als „zum Vollzug völlig freigegebener Vollmacht“ auszuweichen. Damit nämlich aus einem durch die Weihe verliehenen Amt eine „Vollmacht“ wird, bedarf es einer rechtlichen Bestimmung (*determinatio*), d. h. der Zuweisung bestimmter Aufgaben oder der „Zuordnung von Untergebenen“. ¹⁸ Mit diesen präzisierenden Erläuterungen wird die alte Unterscheidung zwischen *ordo* und *iurisdictio* vom Konzil in einer neuen Form wieder aufgenommen. ¹⁹

Es kann also nicht in Abrede gestellt werden, dass es sich bei der Formulierung „*communio hierarchica*“ um einen Versuch der Kompromissfindung handelt, um die sakramentale *Communio*-Ekklesiologie der Patristik und die juristische Einheits-eklesiologie miteinander vereinbaren zu können. ²⁰ Zudem soll mit dem Begriff „*communio hierarchica*“ ausgedrückt werden, dass dem Verständnis der Kirche als *Communio*-Einheit eine „sakramental-rechtliche Dimension“ ²¹ nicht abgesprochen werden kann, weil diese eben auch im patristischen *Communio*-Verständnis vorhanden ist. ²² Auch im Hintergrund dieser kon-

¹⁸ *Nota explicativa praevia* 2.

¹⁹ Vgl. KASPER, *Kirche als communio*, 75. Vgl. dazu auch: J. RATZINGER, *Kommentar zu den Bekanntmachungen*, in: J. Höfer, K. Rahner (Hrsg.), *LThK. Das Zweite Vatikanische Konzil*, Bd. I, Freiburg 1966, 348–359.

²⁰ Vgl. KEHL, *Die Kirche*, 104f.; KASPER, *Kirche als communio*, 75f.

²¹ KEHL, *Die Kirche*, 105.

²² J. Ratzinger schreibt in diesem Zusammenhang: „(...) so ist mit *Communio* (...) nicht irgendeine unverbindliche Gemeinschaft gemeint, sondern *Communio* ist Ausdruck für die sakramentsbestimmte Rechtsstruktur der alten Kirche und deutet den ursprünglichen Grund und Zusammenhang des kirchlichen Rechtsbegriffs an (...): Der rechtliche Aufbau der Kirche vollzieht sich im Miteinander-Kommunizieren der bischöflich geleiteten eccle-

ziliaren Diskussion steht also die *Communio*-Einheit der Kirche, d. h. das ständig umstrittene Verhältnis von Einheit und Vielfalt. Die nicht leicht verständliche Absicht des Konzils mit dem Begriff „*communio hierarchica*“²³ fasst M. Kehl folgendermaßen zusammen:

„Das einheitsstiftende und integrierende Moment innerhalb der *Communio* soll mit dem (allerdings nicht sehr geeigneten) Begriff »hierarchisch« ausgesagt werden. Seine Bestimmung ist es aber gerade nicht, die differenzierte Vielfalt der Gemeinschaft uniformierend einzuengen, sondern den stets genauso drohenden Neigungen zum Partikularismus verbindlich entgegenzutreten und die Kirche in einer lebens- und handlungsfähigen Einheit zu bewahren.“²⁴

Die strukturelle Spannung, die im Begriff „*communio hierarchica*“ enthalten ist, ist allerdings auf die vom Konzil wahrgenommene, aber noch nicht völlig gelöste theologische Spannung zwischen der pneumatologischen und christologischen Dimension der Kirche zurückzuführen.²⁵ In diesem Zusammenhang müssen daher im Sinne des Konzils noch zwei Fragen thematisiert werden: Die geistgeschenkte Gleichheit aller Glaubenden und die amtlich-sakramentale Verfassung der Kirche bzw. die theologische Ortsbestimmung des kirchlichen Amtes.

siae, also in einer hierarchischen Gemeinschaft sakramentalen Inhalts – dies genau ist der Sinn des Wortes *hierarchica Communio*, das den altkirchlichen *Communio*-Begriff möglichst deutlich als die grundlegende Rechts- und Seinsgestalt der Kirche für immer und so auch für heute zur Geltung bringen soll.“ (RATZINGER, *Kommentar zu den Bekanntmachungen*, 353).

²³ Zur Problematik des Begriffs „Hierarchie“ vgl. KEHL, *Die Kirche*, 115f.

²⁴ KEHL, *Die Kirche*, 105.

²⁵ Vgl. KEHL, *Die Kirche*, 106; KASPER, *Kirche als communio*, 76f.

2. Die geistgeschenkte Gleichrangigkeit aller Christen im Glauben

Wenn man vor Augen führt, dass die Kirche im Sinne des Konzils als Werk des Heiligen Geistes betrachtet werden kann,²⁶ dann leuchtet ein, dass auch die Einheit der Kirche vom Heiligen Geist gewirkt wird, der in Christus, dem Haupt des Leibes, und von ihm her in allen Glaubenden, den Gliedern des Leibes, der gleiche ist.²⁷ In diesem Geist haben alle gemeinsam an der königlichen, prophetischen und priesterlichen Sendung Jesu Christi teil.²⁸ Durch den Heiligen Geist wird der Gesamtheit der Gläubigen ein „übernatürlicher Glaubenssinn“ geschenkt, der die Kirche im Glauben nicht irren lässt, wenn sie sich in der „allgemeinen Übereinstimmung in Sachen des Glaubens und der Sitten“ äußert.²⁹ Der einzige Garant der „Indefektibilität“ der Kirche als *Communio* ist also der kontinuierliche Beistand des Heiligen Geistes.³⁰ Diese durch die gemeinsame Teilhabe an der Sendung Jesu Christi im Heiligen Geist entstandene *Communio*

²⁶ Vgl. LG 4. Vgl. dazu weiter auch G. SAUTER, *Der Ursprung der Kirche aus Gottes Wort und Gottes Geist*, in: W. Kern, H. J. Pottmeyer, M. Seckler (Hrsg.), *Handbuch der Fundamentaltheologie*, HFTh 3, Freiburg 1986, 198–211.

²⁷ Vgl. LG 7.

²⁸ Vgl. LG 9–13, SC 14.

²⁹ LG 12; vgl. Auch LG 35; GS 43; AA 2f.

³⁰ Vgl. P. FRANSEN, *Die kirchliche communio, ein Lebensprinzip*, in: G. Alberigo, Y. Congar, H. J. Pottmeyer (Hrsg.), *Kirche im Wandel. Eine kritische Zwischenbilanz nach dem Zweiten Vatikanum*, Düsseldorf 1982, 175–194, hier 188f. Fransen meint ebd., dass das I. Vatikanum die Unfehlbarkeit des Papstes aufgrund einer fundamentalen Unfehlbarkeit der ganzen Kirche definiert hat: „Die Hierarchie steht im Dienst der Kirche und ihrer Indefektibilität. Sie ist nicht deren Quelle.“ (FRANSEN, *Die kirchliche communio*, 189). All dies müsste allerdings nicht nur in der Theorie, sondern auch in der Praxis ernstgenommen werden.

führt alle Getauften zur Mitverantwortung für das kirchliche Leben.³¹ Weil die Getauften durch diese gemeinsame Teilhabe das Leben der Kirche mitgestalten, tragen sie auch gemeinsam die Verantwortung dafür.

Dass die geistgewirkte Gleichheit und Gemeinsamkeit aller Getauften im Glauben das Fundament jeder kirchlichen Lebensordnung und Struktur ist, betont das Konzil auch dadurch, dass es über die Gleichrangigkeit aller Glaubenden³² bewusst noch vor dem Reden über die hierarchische Verfassung der Kirche reflektiert hat. Mit diesem Aspekt ist aber dann die „Vorstellung von der Kirche als einer *societas inaequalis* grundsätzlich überwunden“. Stattdessen ist zu erkennen, dass „das gemeinsame Volk-Gottes-Sein aller Unterscheidungen der Ämter, Charismen und Dienste vorangeht“.³³ Das Konzil drückt dieses an sich nicht neue, aber doch erneuerte Kirchenbild mit folgenden Worten aus: „Wenn auch einige nach Gottes Willen als Lehrer, Ausspender der Geheimnisse und Hirten für die anderen bestellt sind, so waltet doch unter allen eine wahre Gleichheit in der allen Gläubigen gemeinsamen Würde und Tätigkeit zum Aufbau des Leibes Christi.“³⁴ Diese Gleichheit drückt sich strukturell darin aus, dass nach dem Konzil das synodale Prinzip auf allen Ebenen der Kirche wieder neu belebt worden ist, und zwar in Form von „Gremien der gemeinsamen Mitverantwortung“:³⁵ Pfarrgemeinderäte, Diözesanräte, Priesterräte, Diözesansynoden. Dabei ist wichtig, dass dieses synodale Element auch auf die sichtbare gesellschaftliche Gestalt der Kirche einen Einfluss ausüben soll. Denn die Kirche kann und darf in ihrer sichtbaren Gestalt mit keiner

³¹ KASPER, *Kirche als communio*, 75–82.

³² Vgl. LG 9–17.

³³ KASPER, *Kirche als communio*, 79.

³⁴ LG 32.

³⁵ KASPER, *Kirche als communio*, 80.

gesellschaftlichen Struktur identifiziert werden. Sie übernimmt jedoch „auf analoge Weise viele Elemente gerade jener profanen Gesellschaftsordnung, die das normale kulturelle Ambiente ihrer Mitglieder ist“.³⁶ Das bedeutet konkret, dass die Kirche die positiven Erfahrungen mit den neuzeitlichen Demokratien und dem Föderalismus in ihre gesellschaftliche Gestalt einbauen und die weitere Relevanz bzw. Plausibilität monarchischer, aristokratischer, feudalistischer und absolutistischer Strukturen für eine Sicht der Kirche als *Communio* überprüfen sollte.³⁷ Denn – so M. Kehl in diesem Zusammenhang – „eine noch so schöne, an Bibel, Patristik und den gegenwärtigen »Zeichen der Zeit« orientierte *Communio*-Theologie bleibt im Grunde harmlos, wenn sie sich nicht auch strukturell auswirkt“.³⁸

3. Die theologische Ortsbestimmung des kirchlichen Amtes

Ebenso wurde von den Konzilsvätern im Kapitel über die pneumatologische Dimension der Kirche als *Communio* betont, dass im Heiligen Geist, der die fundamentale Gleichrangigkeit aller im Glauben bewirkt, zugleich auch die Differenzierung und Vielfalt in der Kirche begründet ist. Das bedeutet, dass der Heilige Geist den einzelnen seine mannigfaltigen Gaben (Charismen) austeilte: „Durch diese macht er sie geeignet und bereit, für die Erneuerung und den vollen Aufbau der Kirche verschiedene Werke und Dienste zu übernehmen gemäß dem Wort: »Jedem wird der Erweis des Geistes zum Nutzen gegeben« (1Kor 12,7).“³⁹

³⁶ KEHL, *Die Kirche*, 108.

³⁷ KEHL, *Die Kirche*, 108f.

³⁸ KEHL, *Die Kirche*, 109f.

³⁹ LG 12. Ausgehend vom neutestamentlichen Verständnis kann man – um wieder mit M. Kehl zu sprechen –, den „in der nachkonziliaren Theologie stark erweiterten Charisma-Begriff“ im Sinne des Konzils folgendermaßen

Im Artikel 4 von *Lumen gentium* spricht das Konzil von einer weiteren Differenzierung zwischen den verschiedenen „hierarchischen und charismatischen Gaben“⁴⁰ des Geistes. Mit diesen „hierarchischen Gaben“ sind die verschiedenen Dienste (*ministeria*) gemeint (die Dienste des Bischofs, des Priesters und des Diakons), die auf besondere Weise der Einheit der Kirche als *Communio* „durch Lehre, Heiligung und Leitung“ dienen.⁴¹

Diese letzte Unterscheidung zwischen hierarchischen und charismatischen Gaben des Geistes stellt das „strukturelle Gegenüber von Amt und Gemeinde“⁴² dar, das seinerseits einen bestimmten Aspekt der christologischen Dimension der Kirche zum Ausdruck bringen soll. Dass nämlich das sakramentale Amt der Kirche, die sich als Sakrament des Heils versteht, nicht nur ein Charisma unter anderen ist, sondern den einzelnen Charismen und der Gemeinde als Ganzer auch gegenübersteht, kann theologisch nur begründet werden aufgrund des geistgeschenkten Charismas, „in persona Christi capit“ zu handeln,⁴³ d. h. „auf sakramental-zeichenhafte Weise das Wirken des Hauptes Christus in seiner Kirche und für sie darzustellen“.⁴⁴ Die frühere, typisch christomonistische Über-

ßen definieren: „Charisma ist innerhalb der neutestamentlichen Heilsordnung eine aus freiem Wohlwollen von Gott, dem Heiligen Geist, ungeschuldet, ereignishaft, je individuell jedem Gläubigen geschenkte Befähigung zu solchem Handeln in der Gemeinschaft der Glaubenden, das ausgerichtet ist auf das Heil in Kirche und Welt.“ (KEHL, *Die Kirche*, 110f). Vgl. dazu weiter: N. BAUMERT, „Charisma“ – Versuch einer Sprachregelung, in: ThPh 66 (1991), 21–48.

⁴⁰ LG 4.

⁴¹ LG 32. Vgl. auch LG 4.7.12.18.20.32.

⁴² KEHL, *Die Kirche*, 111.

⁴³ Vgl. LG 10; PO 2.

⁴⁴ KEHL, *Die Kirche*, 112. Zur Sicht des kirchlichen Amtes als Christus-„Repräsentation“ bzw. zur christologischen Begründung des Amtes vgl.

ordnung des Amtsträgers über die Gemeinde und des Amtes über das Charisma, die die Vorstellung einer exklusiven Christusrepräsentanz und eines exklusiven Geistbesitzes durch das Amt beinhaltet, wird vom Konzil gerade durch die Erneuerung der pneumatologischen Dimension der Kirche durchbrochen. So erhalten zwar die Amtsträger einerseits die Salbung des Heiligen Geistes, um „in persona Christi capitis“ handeln zu können.⁴⁵ Andererseits aber werden nach den Konzilsaussagen alle Getauften durch die Taufe und die Salbung mit dem Heiligen Geist zu einem geistlichen Bau und einem heiligen Priestertum geweiht.⁴⁶ Amtliche Repräsentanz ist also nur innerhalb der geistgeschenkten Einheit aller Glaubenden möglich und darf nicht zu einer Über- bzw. Unterordnung innerhalb der Kirche oder zur Identifikation des Amtes mit Christus führen. Sie muss sich auch von allen Analogien innerweltlicher Machtausübung radikal abgrenzen, wenn sie als solche den Dienst und die Lebenshingabe Jesu als des Hauptes der Kirche vergegenwärtigen soll.

Das Verhältnis zwischen dem besonderen „Priestertum des Dienstes“ und dem „gemeinsamen Priestertum“ hat das Konzil mit einer sehr missverständlichen Formulierung zu klären versucht, in der es heißt, dass sich beide „dem Wesen nach unterscheiden und nicht bloß dem Grade nach“.⁴⁷ Die Intention

G. GRESHAKE, *Priestersein*, Freiburg 1985, 31–80; zur Sakramentalität des Dienstamtes vgl. A. GANOCZY, *Zur Sakramentalität des Dienstamtes*, in: A. Ganoczy (Hrsg.), *Der Streit um das Amt in der Kirche: Ernstfall der Ökumene*, Regensburg 1983, 63–89.

⁴⁵ PO 2.

⁴⁶ LG 10.

⁴⁷ LG 10. Diese Formulierung erweckt einerseits den Eindruck, dass das Amt des Priesters von sich aus objektiv „mehr“ an der Gnade des Priestertums Jesu Christi teilhabe als das gemeinsame Priestertum aller Glaubenden.

des Konzils war dabei, den nicht vom gemeinsamen Priestertum ableitbaren Charakter des amtlichen Priestertums zu betonen: „Das amtliche Priestertum ist das sakramental hervorgehobene Zeichen für das, was inhaltlich (...) allen Gläubigen zukommt, nämlich die Vergegenwärtigung des Heildienstes Christi in unserer Welt. Dieser allgemeinen Sendung zu dienen, sie auch strukturell wirksam zu ermöglichen und lebendig zu halten, das ist die Sendung des besonderen Priestertums in der Kirche.“⁴⁸

H. J. Pottmeyer macht auf die „Doppelrolle des Amtsträgers“ aufmerksam: Wenn er *in persona Christi* handelt, handelt er zugleich *in persona ecclesiae*.⁴⁹ Der Leib des erhöhten Christus umfasst nämlich durch die Kraft des Heiligen Geistes die „Vielen“. Wenn also „die representatio Christi durch das Amt die representatio auch und gerade des gegenwärtig handelnden erhöhten Christus ist, ist sie wahrhaft nur dann eine solche, wenn sie sich als representatio der Gemeinde vollzieht“.⁵⁰

Die Frage nach der theologischen Ortsbestimmung des kirchlichen Amtes kann also mit M. Kehl zusammenfassend auf folgende Weise beantwortet werden:

„Es (das Amt) ist dazu da, um die Kirche permanent, verbindlich und letzt- (nicht allein-) verantwortlich daran zu erinnern, dass all ihr heilsbedeutsames Tun nicht aus ihr selbst ist, nicht aus einem noch so starken »consensus

den; andererseits wird darin eine „ontologische Höherqualifizierung des Amtspriestertums“ angedeutet. Vgl. KEHL, *Die Kirche*, 114.

⁴⁸ KEHL, *Die Kirche*, 114f.

⁴⁹ H. J. POTTMEYER, *Der eine Geist als Prinzip der Einheit der Kirche in Vielfalt. Auswege aus einer christomonistischen Ekklesiologie*, in: PThI 18 (1985), 253–284, hier 277f. Zur ekklesial-pneumatologischen Begründung des kirchlichen Amtes – Amt als „Repräsentation“ der Kirche – sei verwiesen auf GRESHAKE, *Priestersein*, 81ff.

⁵⁰ POTTMEYER, *Der eine Geist*, 277.

fideliū« oder aus unserer Kraft stammt, Menschen von der Wahrheit des Evangeliums zu überzeugen, sie zur Einheit im Glauben zu versammeln und sie zum Heil zu führen, sondern allein von Christus, der im Heiligen Geist unter uns gegenwärtig bleibt.⁵¹

⁵¹ KEHL, *Die Kirche*, 113.

FORRÁS

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalani jegyzőkönyvek / jegyzőkönyvi kivonatok az 1949–1952. évekből

Fontos egyháztörténelmi eseményekkel, személyiségekkel kapcsolatos székeskáptalani jegyzőkönyvi kivonatokat közlünk az 1949–1952. évekből. Mindegyik okmány előtt néhány mondatban összefoglaljuk a dokumentum lényegét és üzenetét, és ahol szükségesnek láttuk, magyarázatot is írtunk a bevezető részben vagy a lábjegyzetben. A kifejezések latinus formáit a hi-telesség kedvéért meghagytuk.

Közli: Marton József

Alábbi Jegyzőkönyv Márton Áron püspök letartóztatásának leghitelesebb kordokumentuma. Napra és órára vonatkozóan közli a nagy püspök letartóztatásának előzményeit és tényét. A székeskáptalanban jelen van még három olyan kanonok, akik nemsokára vérükkel tanúskodnak Krisztus és egyházuk mellett. Mindez a Jegyzőkönyv megfogalmazásában és üzenetében is érezhető.

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1949. jún. 27-i rendkívüli üléséről.¹

Jelen van: Sándor Imre nagyprépost, dr. Boga Alajos pp. ált. helytartó, Boros József, dr. Macalik Győző, dr. Péter Antal, Adorján Károly és Faragó Ferenc kanonok.

¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 470–471. lap.

Nagyprépost a megjelenteket üdvözölve az ülést megnyitja és bejelenti, hogy rendkívüli ülés összehívására mindnyájunkat lel-künk mélyéig érintő fontos egyházmegyei ügy készítette. A megelőző napokon ui. véglegesen megállapítást nyert, hogy Főpász-torunk, aki innen június 21-én fontos tárgyalások lefolytatása végett Bukarestbe indult, nem érkezett meg oda és jelenlegi le-tartóztatási helyéről semmi bizonyosat sem tudunk.

A tényeket, melyek ezen szomorú eseményt bevezetik, a kö-vetkezőkben összegezhetjük: a főpásztor bérmaútjáról jún. 16-án este érkezett haza egy székelyudvarhelyi autóval. Haladék nélkül hozzáfogott, hogy bukaresti tárgyalásait előkészítse és azokhoz az anyagot összegyűjtse. Közben 20-án délutánra meghívót ka-pott, hogy a helybéli prefektúrán egy értekezleten személyesen, helyettesítés kizárásával vegyen részt. Az értekezletre (az addigi állandó gyakorlatnak megfelelően) nem ment el. A 20-ról 21-re virradó éjjel a püspöki udvar rendőri megfigyelés alatt állott. A megfigyelés addig tartott, amíg a megelőző nap délutánján megrendelt bérautó jún. 21-én délelőtt 10 órakor Püspök úrral és Ferencz Béni h. igazgatóval el nem hagyta az udvart. Ezután csak annyit lehetett megállapítani még, hogy a bérautó útközben defektet kapott és a Püspök úr egy alkalmoszerűen odaérkező más autóra ült át kísérelőjével együtt, de már a tövisi állomáson nem szállottak fel. Tartózkodási helyük máig ismeretlen.

Határozat: Székeskáptalan az Egyházmegye életében párat-lan esetről mély fájdalommal vesz tudomást és elhatározza, hogy a káptalani skutumot² Főpásztora kényszerű távollété-ben nem viseli. Egyben püspöki helytartó urat,³ kire most az egyházmegye vezetésének nagy felelőssége hárul, támogatá-sáról biztosítja.

² Mellen hordott kanonoki díszjelvény.

³ Dr. Boga Alajos.

Sz. 70–1949. Nagyprépost bemutatja *Az erdélyi püspökök székesegyháza* című munkát, melyet a Székeskáptalan Püspök Urunk 25 éves papi jubileumára ajándék gyanánt készített elő.

Határozat: Székeskáptalan őszintén fájjalja, hogy ajándékát, mely bizonyára jóleső érzést keltett volna Püspök Úrban, át nem adhatja. Abban a reményben, hogy az átadás alkalmá is elérkezik, levéltárosnak adja át a munkát gondos megőrzés végett.

K. m. f.

Sándor Imre
nagyprépost

Dr. Macalik Győző
kanonok, jegyző

Rövid jegyzőkönyvi kivonat, de történelmileg fontos dokumentum az alábbi közlemény dr. Boga Alajos titkos Ordinárius letartóztatására vonatkozóan:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1950. június 1-i rendes üléséről.⁴

Jelen van: Sándor Imre nagyprépost, Boros József, dr. Macalik Győző, Adorján Károly, Faragó Ferenc kanonok, és külön meghívásra Bikfalvi István esp.-plébános, mint a püspöki gazdaság és a káptalan alvinci gazdaságának vezetője.

A múlt ülés jegyzőkönyvét felolvasás után jóváhagyják.

Elnök napirend előtt fájdalommal emlékezik a mindnyájunk által ismert tényről, hogy dr. Boga Alajos püspöki helytartó urat május 11–12. közötti éjjel tartott házkutatás után letartóztatták s jelenlegi helyzetéről semmit sem tudunk. – Székeskáptalan an-

⁴ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 488. lap.

nak ismeretében, hogy a helytartó úr mennyi igyekezettel törekedett bennünket érintő ellentétek kiengesztelésére, mélyen fájlalja a történeteket.

K. m. f.

Sándor Imre
nagyprépost

Dr. Macalik Győző
kanonok, jegyző

Rövid jegyzőkönyvi kivonat, mely a nyugdíjalap ügye szempontjából fontos dokumentum:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. március 1-jén tartott rendes üléséről.⁵

Jelen van: Sándor Imre nagyprépost,⁶ Boros József, dr. Macalik Győző, dr. Péter Antal, Adorján Károly és Faragó Ferenc kanonok.

A múlt ülés jegyzőkönyvét felolvasás után jóváhagyják. Sz. 4–1951. A Papi nyugdíjalap felszámolásáról Egyházmegyei Hatóság irata (475–1951. pp. sz.)

Határozat: Székeskáptalan tudomásul veszi, hogy mint a nyugdíjalapnak 1947. júl. óta tényleges vagyona nincs és 1949. évi 10. sz. törvény 29. szakasza értelmében minden ilyen jellegű intézmény megszűnt, az Erdély papi nyugdíjintézet is tényleg megszűnt. Tudomásul veszi tovább, hogy az Egyházmegyei Hatóság az 1947 előtt a nyugdíjalap tulajdonában lévő ingatlanok kezelését a Székeskáptalanra bízva és ezek továbbfordítása kérdésében is a Székeskáptalan javaslatát is tekin-

⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 488. lap.

⁶ Sándor Imre nagyprépost ezt a székeskáptalani ülést vezette utoljára, mert kilenc nap múlva az állami hatóságok őt is letartóztatják.

tetbe veszi. A kezelési költségek címén Székeskáptalannak legfőbb havi 5000 lejt folyósít. – A Székeskáptalan ezek értelmében utasítja az Alapítványi Hivatalt, hogy a nyugdíj címén folyósított segélyek kifizetését szüntesse be, a nyugdíj-alap címén nyitott bankszámlát számolja föl és a számlán elismert összeget, mint kiutalt subventio visszatérítését az Egyházmegyei Iroda számlájára utalja vissza.

K. m. f.

Sándor Imre
nagyprépost

Dr. Macalik Győző
kanonok, jegyző

Rövid és szűkszavú jegyzőkönyvi kivonat Sándor Imre nagyprépost, titkos Ordinárius letartóztatásáról:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. március 20-i rendes üléséről.⁷

Jelen van: Boros József elnök, dr. Macalik Győző, dr. Péter Antal, Adorján Károly és Faragó Ferenc kanonok.

A múlt ülés jegyzőkönyvét felolvasás után jóváhagyják.

Napirend letárgyalása előtt elnöklő kanonok őszinte és mély részvétét fejezte ki afölött, hogy Székeskáptalannak nagyprépostját f. évi márc. 10-ről 11-re virradó éjjel elvitték.

K. m. f.

Boros József
elnök

Dr. Macalik Győző
kanonok, jegyző

⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 497. lap.

Alábbiakban az egyik legfontosabb okmányt közöljük, mely a romániai békepapi korszakban vitatott egyházi joghatósági kérdésére pontos választ ad. Ekkor jelentkezett a székeskáptalan előtt dr. Jakab Antal Ordinarius substitutus, és nyilvánította ki a Szentszék intézkedését. A jegyzőkönyvkészítő, dr. Macalik Győző egyértelműen fogalmazza meg a székeskáptalan kizárását a kormányzásból. A következő, 1951. május 10-ei rendes ülésen a jelen levő kanonokok az ápr. 3-i rendkívüli ülés jegyzőkönyvét felolvasás után jóváhagyták.⁸ Ezért elfogadhatatlan a székeskáptalan magatartása dr. Jakab Antal Ordinarius substitutus letartóztatása után, amikor a világosan megfogalmazott tiltás ellenére káptalani vikáriust választanak 1952. jan. 17-én.⁹

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. április 3-i rendkívüli üléséről.¹⁰

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Macalik Győző, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Baráth Béla és dr. Faragó Ferenc kanonok.

Sz. 30–1951. Dr. Jakab Antal Ordinarius substitutus jelentkezése.

Dr. Jakab Antal teol. tanár, vicerektor a Székeskáptalan előtt mai napon személyesen megjelent és bejelentette, hogy mivel Sándor Imre nagypóstop, provikárius távolléte óta már három hét eltelt és bár eltávozásával kapcsolatban semmi hivatalos értesítés nem áll rendelkezésünkre, visszatérése alig várható, azért Püspök Úr Önagyméltóságának a 429. kán. 2. §-a és az Apostoli Szentszéktől kifejezetten jóváhagyott intézkedése alapján

⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 499. lap.

⁹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 511. lap.

¹⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 498–499. lap.

az egyházmegye kormányzását Ordinarius substitutus-i minőségben átveszi és ezt a Kultuszminisztériumnak a mai napon bejelenti. Egyben a Székeskáptalan tudomására hozza, hogy az említett intézkedés következtében és mivel az Apostoli Szentszék az egyházmegye kormányzására vonatkozóan intézkedett, a Székeskáptalannak semmi joga vagy kötelezettsége az egyházmegye kormányzását illetően – káptalani vikárius választása útján – nincsen.

Hódolattal tudomásul szolgál.

K. m. f.

Boros József
elnök

Dr. Macalik Győző
kanonok, jegyző

Dr. Macalik Győző az 1951. júl. 25-i székeskáptalani ülésről készítette az utolsó jegyzőkönyvet, mert dr. Jakab Antallal egy időben, f. hó aug. 24-én letartóztatták. Ezt követően – az írás alapján egyértelmű – a jegyzőkönyveket Boros József vezette, de a jegyzői aláírásoknál Adorján Károly vagy dr. Faragó Ferenc kanonokok neve szerepel. A világi hatóságokkal közreműködő kanonokok ülései és jegyzőkönyvei önigazoló jellegűek. Az is érdekes, hogy fontos döntések meghozatalát 3-4 kanonok teszi meg:

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. augusztus 29-én tartott rendkívüli üléséről.¹¹

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly jegyző.

¹¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 502–503. lap.

Sz. 47–1951. A vall.[ásügyi] min.[isztérium] felszólítja a káptalant, hogy a róm. kat. egyház statútum-tervezetéhez hozzászólva, adja meg véleményét.

Határozat: Mivel a tiltó rendelkezések miatt káptalan, mint ilyen, nem foglalkozhatik e kérdéssel, véleményt sem adhat.

Az egyes kanokok által adott vélemény magánvélemény lehet csupán. Erről a miniszternek értesítést küldünk a magánvélemények csatolásával.

Sz. 48–1951. A bukaresti káptalan megküldve a statútum tervezetét, kéri a[z erdély-fehérvári] káptalant, hogy véleményét nyilvánítsa, lehetőleg velük egyetértésben.

Határozat: Értesítjük a bukaresti káptalant, hogy az ügy már elintézésre nyert, lehetőleg velük egyetértésben.

Sz. 49–1951. A püspöki hivatal ügyvezetésének kérdése.

Határozat: Káptalan felkéri Adorján Károly kanonokot, hogy átmenetileg a püspöki hivatal ügyeit vezesse és a sürgős ügyeket elintézzze. Erről a minisztériumot értesítjük.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

Nem annyira fontos, de érdekes okmány a korabeli eljárásokról:

JEGYZÖKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. szept. 9-én tartott üléséről.¹²

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Faragó Ferenc.

¹² Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 503. lap.

Sz. 51–1951. A vall.[ásügyi] min.[isztérium] értesít, hogy a székesegyház részére 0,100 tonna cink táblát utalt ki.

Határozat: Ez ügyről semmit sem tudunk, a cink táblákat nem kértük s így át sem vehetjük.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

Dr. Jakab Antal Ordinarius substitutus tiltása ellenére a Székeskáptalan miniszteri nyomásra belemegy a káptalani helynök megválasztásába, más címet adva neki: Administrator Capitularis:

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. szept. 10-én tartott rendkívüli üléséről.¹³

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, dr. Baráth Béla, Adorján Károly jegyző.

Sz. 53–1951. Vicarius Capitularis választás ügye.

Elnök előadja a minisztérium kiküldöttével folytatott előzetes megbeszélés tárgyát.

A miniszter azt követelte, hogy a káptalan vicarius capitularist válasszon, mert az egyházmegye fej nélkül nem maradhat.

Elnök közölte, hogy a választást semmiképp sem eszközölheti, fel lévén függesztve választási joga. Még ha eszközölné is a választást, de megválasztható pap nem is fogadhatná el a választást.

¹³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 504. lap.

Az államhatalom részéről sem lehet kívánatos, hogy az egyházmegye ügyeit törvényen kívül álló pap intézze.

Hosszas megbeszélés és a miniszterrel folytatott távbeszélői érintkezés után, káptalan hajlandó volt arra, hogy egy adminisztrátort válasszon, ki a kanonokok által megengedett jog és hatáskörben intézze átmenetileg az egyház ügyeit. E megoldáshoz a miniszter is hozzájárult.

Határozat: A fentiek meghallgatása után Káptalan úgy határozott, hogy a fentiek értelmében az ügyek vezetésével már meghívott Adorján Károly kanonokot a kánonok által engedélyezett jog és hatáskörrel Administrata Capitularis-nak választja meg. Adorján Károly a választást elfogadja.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

Adorjáni egy hónap múlva az ellenálló papság által támasztott nehézségek miatt a Székeskáptalantól kéri a felmentést, de a Határozatot tudomásul veszi:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. okt. 18-án tartott üléséről.¹⁴

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Baráth Béla, dr. Faragó Ferenc.

Sz. 55–1951. Adorján Károly kanonok (sic!) részletes jelentést tesz az Ordinarius hiánya miatt előállott helyzet nehézségeiről, s az ügyek vezetésére adott megbízás alól felmentést kér.

¹⁴ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 505–506. lap.

Határozat. A részletes jelentést köszönettel tudomásul véve kérjük Adorján kanonokot, hogy a nehézségek dacára az ügyeket egyházunk érdekében tovább vezetni szíveskedjék. Sz. 58–1951. A központi személyzet és papnevelő előljáróinak-tanárainak államsegély ügye.

Határozat. Adorján kanonok előterjesztésére és a tagok hozzászólása után a központi adminisztrációs személyzet ügyét tudomásul véve a papnevelde ügyében a már tett ordináriusi intézkedések alapján dr. Péter Antal és dr. Faragó Ferenc kanonokok fogják a szervezés további munkáját irányítani.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

Adorján Károly joghatóságának hiányát egyértelműen elismeri a kanonoki csoport, az adminisztrálással megbízott kanonokot bizalmukról biztosítják és munkájának végzésére biztatják:

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. okt. 30-i üléséről.¹⁵

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

A múlt gyűlés jegyzőkönyvét tudomásul veszik.

Sz. 59–1951. Adorján Károly kanonok jelentést tévén a helyzet nehézségeiről, amelyet különösen a jurisdictio hiánya okoz, kéri az adminisztrátori megbízás alóli felmentését.

Határozat. Káptalan érzi és látja a nehézségeket, s ezeken úgy próbál segíteni, hogy Rómához fordul, feltárva a helyzetet.

¹⁵ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 506–507. lap.

Egyben Adorján kanonokot biztosítja teljes bizalmáról. Mindenben vele van, támogatja és segíti, s vele együtt kész viselni a helyzet okozta nehézségeket. Ezért kéri Adorján kanonokot, végezze tovább a teendőket. Adorján kanonok a káptalan kérésére tovább végzi a teendőket.

Sz. 60–1951. Adorján kanonok közli a miniszteri kiküldöttek közlése alapján a központi tisztviselők, papneveldei tanárok inkardinálásának ügyét, valamint a vidéki plébánosok néhányának kívánt áthelyezési ügyét.

Határozat. Hosszas és alapos megbeszélés után a Káptalan a tervezetet illetőleg kívánja: Contabil principal állásra Salamon Imre piskii plébánost, a referent principal és adminisztratív állásra Baczoni Júliát és Prein Gizellát. Ez utóbbi kettő ügyét külön felterjesztéssel is a minisztérium jóindulatába ajánlva. A papnevelde tanároknál megtárgyalja az egyházmegyéből alkalmazást nyerendő dr. Köpeczi [János] és Nagy Jenő, valamint dr. Kulcsár [Mihály] ügyét, s módot keres ezek kinevezésének elintézésére. Veress Ernőt lectornak ajánlja. Az elhelyezendő plébánosokat szólítsák fel az önkéntes távozásra. Új főesperesek csak adminisztratív jogkörrel bírhatnak. Hodor [Jakab] és Újlaky [János] ügyében a nehézségek miatt csak később lehet döntés.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

A Székeskáptalan „Ordinarius hiányáról” beszél, holott megvolt a titkos Ordinarius. Jellemző, hogy mindenben a minisztérium tudtával intézkedik, még a Szentszéknek küldött jelentésben is. Ugyanakkor meghozza azt a döntést is, hogy a püspöki törzsvagyon kezelését birtokba veszi.

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1951. okt. 31-i üléséről.¹⁶

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

Sz. 61–1951. Dr. Péter Antal kanonok előterjeszti az Ordinarius hiánya miatt előállott zavaros helyzet megszüntetése érdekében az Apostoli Szentszékhez küldendő irat tervezetét.

Határozat. A bemutatott tervezetet helyesnek találván, gondoskodunk annak a minisztérium tudtával történendő továbbításáról.

Sz. 62–1951. A felelős vezetés nélkül maradt püspöki javadalmi vagyon ügyében.

Határozat. 1. Mivel a javadalmas püspök úr nincs idehaza, 2. mivel törvényes meghatalmazottja nincs, 3. mivel Székeskáptalan feladata a közvagyon ellenőrzése, 4. s mivel a törzsvagyonhoz most jelentős tőkepénz tartozik: Székeskáptalan a nehéz helyzetben kényszeri körülmények hatása alatt a püspöki javadalom felett felügyelet és ellenőrzést átveszi ideiglenesen, míg e feladatot jogos és illetékes tényező kezébe nem veheti.

Székeskáptalan egyben felkéri Boros József kanonokot e felügyelet gyakorlására. Boros kanonok az ideiglenes megbízást azzal fogadja el, hogy a fontosabb kérdésekben Káptalan döntését kéri, egyebekről időnkint beszámol.

K. m. f.

Boros József
elnök

Adorján Károly
jegyző

¹⁶ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 508. lap.

Sajátos intézkedés az „Ordinarius” ügyben. A csúsztatás ott van, hogy „Ordinarius hiányáról” beszélnek, holott az ülésen jelen lévő két főesperes-kanonok (Baráth Béla, Faragó Ferenc) szóbelileg hivatalosan tudomást szerzett a joghatósággal bíró Ordinárius (Márton Mózes) kilétéről:

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1952. jan. 17-én tartott üléséről.¹⁷

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Baráth Béla, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

Sz. 9–1952. Az Ordinarius ügyében, illetve a Vicarius Capitularis választása ügyében.

Határozat. Felkérjük Adorján Károly admin. capitularist, hogy az egyházmegye minden papjához a következő iratot intézze:

A Ft. Székeskáptalan, mint az egyházmegye kormányzatában felelős tényező, foglalkozván az Ordinarius hiányában előállott súlyos helyzettel, a következőket állapítja meg:

1. Az egyházmegyének joghatósággal bíró Ordinariususa nincs, mert ha van kijelölt Ordinarius, ez a 334. can. 3. §-a alapján a canonica possessiot nem nyerte el.
2. A kijelölt Ordinarius – ha van – az előírt időn belül (vide 333 és 430 can.) nem jelentkezett, s ezért a 188. can. 2. §-a alkalmazható az ő esetére is.
3. Az egyházi törvények rendelkezése szerint az egyházmegye egy napig sem maradhat jurisdikcióval rendelkező Ordinarius nélkül. Ennek következményeképpen Székeskáptalan megbízásából az ügy végleges rendezése érdekében ezennel felszólítom, hogy ez irat vétele után azonnal jelentse ide be: 1. Tiszt.

¹⁷ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 511–512. lap.

ki van-e jelölve Ordinariusnak, vagy nem? 2. Ha igen, hajlandó-e a 334. can. 3. §-ában előírt jelentkezési kötelezettségnek eleget tenni, vagy nem?

Amennyiben ezen felszólításra febr. 10-ig nem ad választ, azt Székeskáptalan tagadó válasznak tekinti.

K. m. f.

Boros József
elnök

dr. Faragó Ferenc
jegyző

Az „Ordinarius”-i ügy tovább bonyolítása a Székeskáptalan részéről. Mindjárt gyanút kelt a Jegyzőkönyv szövegében az az utólagos betoldás, melybe a joghatóság szempontjából bele tudtak kapaszkodni Adorján Károlyék.

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1952. febr. 11-i üléséről.¹⁸

Jelen vannak: Boros József elnök, dr. Péter Antal, Adorján Károly, dr. Baráth Béla, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

Sz. 21–1952. Káptalan előtt megjelent Kovács Béla kovásznai plébános, és a következőket jelentette ki: Dr. Jakab Antal Ordinarius delegatus 1951. év jún. 13-án Ferencz András kerelőszentpáli plébános jelenlétében kijelölte Ordinariusnak, a Márton Mózes csikszentdomokosi plébánost, szintén kijelölt Ordinariust követő sorrendben, *ki most akadályozott állapotban van.*¹⁹ Dr. Jakab Antal két Ordinariust jelölt ki: Márton Mózeset és engem, mivel az előbbi Ordinariusok által kijelölt Ordinariusok mind akadályozott állapotban voltak.

¹⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 514–515. lap.

¹⁹ Az elferdített mellékmondatot utólag más írószerral írta be Boros József.

Kovács Béla állítása igazolására Székeskáptalan előtt esküt tesz. A jelenlevő és Káptalan színe elé idézett Ferencz András kerelőszentpáli plébános pedig tanúvallomásával igazolja, hogy Kovács Béla ordinariusi szóbeli megbízatásánál jelen volt. Írásbeli megbízás nem volt.

Határozat. Székeskáptalan a fentiek után igazoltnak veszi, hogy Kovács Béla jogszerint kijelölt Ordinarius, az Apostoli Szentszéknek 1949. VI. 29. kiadott intézkedése alapján. Ennek következtében a can. 334. 3. §-a alapján az egyházmegye részére a canonica possessiot elnyerte.

Székeskáptalan Kovács Bélát, mint Ordinariust tisztelettel köszönti, s a törvényszerű engedelmisséget intézkedéseivel szemben megígéri.

Káptalan jegyzőkönyvre veszi Kovács Béla Ordinarius azon kijelentését is, hogy dr. Jakab Antal 1951. március 17-én nevezte ki Márton Mózeset Ordinariusnak. (Lásd 1953. (sic) ápril. 3. jegyzőkönyvet Dr. Jakab Antal jelentkezéséről.)²⁰ *Mindezeket jegyzőkönyvre veszi.*²¹

Sz. 21–1952. Kovács Béla Ordinarius Adorján Károly kanonokot Vicarius Generalisnak kinevezi, felhatalmazást adva az egyházbizományosság által az Ordinariusnak specialis modo fenntartott esetekre is, s egyben az egyházmegye teljes kormányzását rá bízta.

Határozat. Székeskáptalan örömmel veszi tudomásul a kinevezést és megbízást. Szeretettel üdvözli Adorján Károly vicariust s készséggel ígéri mindenben támogatását.

K. m. f.

Boros József
elnök

dr. Faragó Ferenc
jegyző

²⁰ A zárójelbe tett részt utólag más írószerral lábjegyzetszerűleg írta be Boros József.

²¹ Az elferdített mondatot utólag ceruzával írta be Boros József.

Sándor Imre nagyprépost ügye bírósági elítélése után:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1952. márc. 8-i üléséről.²²

Jelen vannak: Boros József elnök, Adorján Károly, dr. Péter Antal, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

Sz. 29–1952. Székeskáptalan megtárgyalja a Sándor Imre nagyprépost bírósági elítélése és vagyonának confiscálása következtében előállott helyzetet.

Határozat. Az adott körülmények között Sándor Imre kanonoki javadalmi joga megszűnt.

Sz. 30–1952. Adorján Károly kanonok vicarius generálisi kinevezését a minisztérium elismerte.

Határozat. Tudomásul szolgál.

K. m. f.

Boros József
elnök

dr. Faragó Ferenc
jegyző

A Székeskáptalan az Adorján Károly az ellen történő izgatások megoldását a minisztérium megkeresésével kívánja megfékezni:

JEGYZŐKÖNYV-i kivonat

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1952. szept. 16-i üléséről.²³

Jelen vannak: Boros József elnök, Adorján Károly, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

²² Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 517. lap.

²³ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 524. lap.

Sz. 58–1952. Főhatóság tájékoztat az Ordinarius elleni izgatásról, a papok (... 1 x) való nyilvánításáról, az adó ügyekről és a püspöki uradalom helyzetéről.

Határozat. Tudomásul véve az adott felvilágosításokat, tisztelettel kérjük a szükséges intézkedés megtételét és a minisztérium megkeresését. Amennyiben szükséges lesz határozathozatalra, azt később tesszük meg.

K. m. f.

Boros József
elnök

dr. Faragó Ferenc
jegyző

Székeskáptalan örömmel veszi Cisar Th. Alexander bukaresti érsek szobafogsága Gyulafehérvárra való telepítésének változatát:

JEGYZŐKÖNYV

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1952. okt. 25-i üléséről.²⁴

Jelen vannak: Boros József elnök, Adorján Károly, dr. Péter Antal, dr. Faragó Ferenc kanonokok.

Sz. 66–1952. Cisar Th. Sándor érsek úr Gyulafehérvárra tervezett tartózkodása.

Határozat. Székeskáptalan örömmel veszi tudomásul a tervet, hogy az érsek úr tartózkodási helyeül Gyulafehérvár jelöltesék ki, kérjük a Ft. Főhatóságot, hogy a terv megvalósítása végett a szükséges lépéseket tegye meg. Az érsek úr részére a püspöki palotában jelöltessék ki lakás.

K. m. f.

Boros József
elnök

dr. Faragó Ferenc
jegyző

²⁴ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XVI. kt. 525. lap.

MŰHELY

NEMES ATTILA

A liturgikus lelkiség jelentősége

Összefoglaló. A keresztény lelkiség és liturgia közti kapcsolat elválaszthatatlan. Ezen tanulmány célja az ún. *pietas liturgica* – liturgikus lelkiség bemutatása, továbbá annak jelentősége és alapja a lelki életben. Belőle fakad ugyanis a személyes vallásosság is. Egyértelmű, hogy olyan lelkiségről van szó, amelynek forrása és csúcsa a liturgikus ünneplés. Eme cikk a liturgikus ünneplés érdekes történelmi fejlődését mutatja be. Ebből kifolyólag ki kell emelni a liturgiai mozgalom képviselőinek igyekezetét, az őket követő egyházatyákat, akik felélesztették a liturgiai lelkiség fontosságát. Ez a tanulmány a *pietas liturgica* jellemző vonásaira is rámutat, és ebben a kontextusban a liturgiai lelkiség hármasságát, ekkleziológiai, krisztológiai vonatkozására. Nem hiányozhat belőle az a mariológiai vonás sem, amely azon Mária-ünnep kapcsán válik nyilvánvalóvá, melyeket az egyház a liturgikus év során megünnepel. A tanulmány módszerül az elemzést választottuk, és a megszerzett ismeretek felhasználásával került feldolgozásra.

Kulcsszavak: liturgia; lelkiség; ünneplés; vallásosság.

A liturgikus lelkiség sajátosságai

A liturgikus lelkiség egy állandó hozzáállás és keresztény életmód, amely asszimiláción és a Krisztussal való hasonuláson alapszik. Ez a keresztség és a bérmálás szentségének az eredménye, amelyet a szentáldozatban való részesedés, a szentségek és az egyház imái éltetnek. A liturgikus lelkiség nem értelmezhető konkurenciaként más lelkiségekkel szemben, hanem mint ahogy ezt az egyház a szent liturgia ünneplésekor ki is fejezi, a keresztény lelkiségek közös alapja.¹ Az egyház liturgikus tevékenysége

¹ Vö. AUGÉ, M. *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. Praha: Paulínky, 2011, 279.

privilegizált hely a keresztény lelkiség számára. Éppen akkor, amikor az egyház a liturgikus tevékenységet végzi, párbeszédet folytat Istennel. Az ember megnyílik az Isten működése és kegyelme felé. A liturgia olyan tevékenység, amely Istenre és az ő működésére irányul. Éppen ezért a lelki növekedés legalapvetőbb helye. A liturgikus ünneplésen való részvétellel a keresztény lelkileg gazdagodik és növekszik. A lelki élet a liturgiában gyökerezik.² Ahhoz azonban, hogy a liturgián való részvétel valóban helyes legyen, benső diszponáltságra van szükség. A II. vatikáni zsinat ezért hangsúlyozza, hogy a lelkipásztoroknak ügyelniük kell arra, hogy a hívek a liturgián tudatosan, tevékenyen és gyümölcsözően vegyenek részt.³ A liturgikus közösség azért jön létre, hogy dicsérje az Istent, hogy részese legyen a szent titkoknak, és hogy a hívek a látható jelek által befogadják Isten láthatatlan kegyelmeit. Ezért az egyház gondosan szolgálja ki a szentségeket az előírt és az egyházi előjárók által elfogadott forma szerint. Ha az ember részesül Isten kegyelmeiben, megszentelődik. Ez a valóság nem csak az egyén önmegtadadásának és erkölcsösségének gyümölcse, hanem annak az Istennek az ajándéka, aki a saját életében akarja részesíteni az embert. Ezért a szentségek kiszolgálása utal arra, hogy az üdvösség Isten jóságának gyümölcse.⁴ Ezzel kapcsolatban hasznos érvet találunk a II. vatikáni zsinat tanításában: „Ettől kezdve az Egyház sohasem mulasztotta el, hogy a húsvéti misztérium ünneplésére összejöjjön, (...) ünnepelje az Eucharisziát, (...) és egyben hálát adjon Istennek.”⁵

² Vö. DONGHI, A. *Alla Tua Luce Vediamo La Luce*. Citta del Vaticana: LIBRERIA EDITRICE VATICANA, 2008, 53.

³ Diós István (szerk.), *A II. vatikáni zsinat dokumentumai*, Budapest 2000. Sacrosanctum Concilium, 11.

⁴ PATERNOSTER, M. *Liturgia e spiritualità cristiana*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2005, 85.

⁵ Sacrosanctum Concilium, 6.

A liturgikus lelkiség fejlődése oldja azt a feszültséget, amely az objektív és a szubjektív lelkiség között áll fenn különösen abban az időszakban, amelyet megbélyegzett az individualizmus.⁶ A szubjektív lelkiség az ember belső és pszichológiai reakcióiból, valamint a személyes élethelyzetéből indul ki. Ez az intézményesség vagy a szertartások elutasításához is vezethet. Az ilyen embert nemegyszer saját érzelmei és önzése vezeti.⁷ Az objektív lelkiség a keresztény kinyilatkoztatás valóságából indul ki. Egyedi módon jelenik meg a liturgikus ünneplésben. A liturgia ugyanis a keresztény kinyilatkoztatástól rugaszkodik el, és az üdvösség történelmi és objektív eseményein alapszik.⁸ „A liturgia biztosítékot kínál az embernek, hogy összhangot alakíthasson ki a szubjektív és az objektív lelkiség között. A liturgikus lelkiség objektív adottságaival segíti az embert, hogy helyes szubjektív tapasztalatot szerezzen, amikor a liturgiát tudatosan és aktívan éli meg.”⁹ Anton Konečný fontos nézetet terjeszt elő, amely szerint, ha az ember megszentelődése az egyén belső alkalmasságától függ, a liturgikus lelkiségnek feladata lesz olyan módszereket keresni, hogy minél inkább bevonja az embert a liturgikus ünneplésbe.¹⁰

⁶ Vö. RUŽBARSKÝ, P. *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*. In: MACÁK, D. ed. *Nové trendy v liturgii*. Prešov: Kušnír, 2008, 134.

⁷ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁸ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁹ AUGÉ, M. *Liturgická spiritualita*. Trnava: Dobrá kniha, 2001, 90–91.

¹⁰ Vö. KONEČNÝ, A. *Oživenie farského spoločenstva*. Košice: Viena, 1999, 67–69.

A liturgikus lelkiség történelmi szempontból

A teológusok megegyeznek abban, hogy történelmi szempontból a liturgikus lelkiség négy alapvető időszakra tagolható: ókor, középkor – a fokozatos hanyatlás időszaka –, újkor – a liturgikus mozgalom fejezete – és a II. vatikáni zsinat időszaka, amely egyben hozzájárult a liturgikus lelkiség fokozott újraéledéséhez is. Tekintettel arra, hogy keresztény lelkiségről van szó, fontos, hogy alapjait megtaláljuk a Szentírásban.

Bibliai alap

Minden keresztény lelkiség alapja megtalálható a Szentírásban. Ha választ keresünk arra, mi a liturgikus lelkiség és mi a lényege, nem tehetjük meg, hogy nem nyúlunk a Bibliához, és először nem nézzük meg, mi a keresztény lelkiség alapja. Csak így értjük meg helyesen a liturgikus lelkiséget is és annak szilárd helyét minden megkeresztelt katolikus életében.

Tekintettel arra, hogy a lelkiség, amely eme munka témája, keresztény lelkiség, tudatosítanunk kell, hogy a megértéséhez szükséges a Szentírás tanításának helyes értelmezése. Pál apostol figyelmét a keresztény közösségek felé fordította. Az ő iránymutatásai biztos támpontot adnak a keresztény hivatás, valamint a keresztény lelkiség helyes felfogásához.

A nemzetek apostola az efézusi keresztény közösséget arra buzdította, hogy tagjai hagyják el a régi embert szokásaival együtt, és öltsek magukra az új embert, hogy újuljanak meg gondolkodásmódjukban, hagyjanak fel a hazugsággal, és minden felebarátjuknak igazat mondjanak.¹¹ Kereszténynek lenni Pál szerint nem jelent mást, mint lelkileg „új embernek” lenni.

¹¹ Vö. Ef 4,20–25.

A Galatákhoz írt levélben pontosítja, hogy minden megkeresztelt Krisztust öltötte magára: „Mert mindannyian, akik megkeresztelkedtek Krisztusban, Krisztust öltöttétek magatokra.”¹²

Pál apostol egészen misztikus kötődést talál Krisztussal, amikor a saját keresztény hivatását úgy fogja fel, hogy Krisztus őbenne él: „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem. Minthogy azonban most még testben élek, Isten fiának hitében élek, aki szeret engem és feláldozta magát értem.”¹³ Kereszténynek lenni, Krisztusban megkeresztelkedni gyakorlati következményekkel jár, annak a lelki élete, aki a keresztség által krisztusi életre lépett, követi őt, gyökeresen megváltozik. Kereszténynek lenni ugyanis hivatás, ezért a kereszténynek eltökéltnek kell lennie, hogy a lélek szerint fog élni: „Kérlek tehát benneteket, hogy lélek szerint éljete, s akkor majd nem teljesítitek a test kívánságait.”¹⁴ Csak akkor lesz képes hűséges maradni keresztségi hivatásához, ha lélek szerint él. Erre utal Pál apostol az Efezusi levélben: „Kérlek benneteket, én, aki fogoly vagyok az Úrban, hogy éljete méltón ahhoz a hivatáshoz, amelyet kaptatok.”¹⁵ Pál a keresztény hivatást Krisztus húsvéti titkának fényében is látja: „A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt a halálból, úgy mi is az élet újdonságában járjunk. Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk feltámadásában is. Hiszen tudjuk, hogy a régi embert bennünk azért feszítették vele együtt keresztre, hogy a bűn teste elpusztuljon, és ne szolgáljunk többé a bűnnek. Így aki meghalt, megszabadult a bűntől. Ha Krisztussal meghaltunk, hisszük, hogy vele együtt fogunk élni

¹² Gal 3,27.

¹³ Gal 2,20.

¹⁴ Gal 5,16.

¹⁵ Ef 4,1.

is. Tudjuk? Hogy Krisztus feltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál nem lesz többé úrrá rajta. Aki meghalt, az egyszer s mindenkorra meghalt a bűnnek, aki azonban él, Istennek él. Ezért tekintsétek magatokat is úgy, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Jézus Krisztusban.”¹⁶ A liturgia újra és újra visszatér a húsvéti titokhoz. Az Istent szolgáló élet nem lehetséges a Krisztus jelenlétének titkát megújító liturgikus ünneplés nélkül. A keresztény liturgia alapját nem a kultusz adja, hanem Krisztus élete. Az egész Újszövetség kultuszának üzenete ebbe az irányba halad: Krisztus övéi között, az ő nevében összegyűltek, feltámadott, örök főpap, aki örökre a mennyei szentélybe lépett és könyörög értünk, az, aki áthatolt az egeken, hogy mindent beteljesítsen. A keresztény szertartás szigorúan krisztusközpontú.¹⁷

A *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúció Szent Pál apostol korintusiakhoz írt levelére hivatkozik, és hangsúlyozza, hogy: „A keresztény embernek ugyanis, bár a közösségi istentiszteletre hivatott, a szobájába is el kell vonulnia, hogy titokban imádkozzék az Atyához, sőt az Apostol tanítása szerint szüntelenül kell imádkoznia. Ugyancsak az Apostol tanít arra is, hogy nekünk Jézus szenvedését mindenkor a testünkben kell hordoznunk, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon halandó testünkben.”¹⁸

A bibliai forrásokból kiindulva egyértelművé válik, hogy a keresztény lelkiség nem más, mint a keresztségben befogadni Krisztust, hozzá hasonlónak válni, követni őt egészen a húsvéti titokig, vagyis az ő haláláig és feltámadásáig. Tehát a hívő keresztény olyan mértékben hűséges hivatásához, amilyen mértékben meghal a bűnnek, felhagy régi bűnös életével és mindig a Jézus

¹⁶ Róm 6,2–11.

¹⁷ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 23–24.

¹⁸ *Sacrosanctum concilium*, 12.

Krisztus által kínált új életre támad. A keresztény élet a húsvéti misztériumban való szüntelen részvétel.¹⁹ A liturgikus lelkiség bibliai alapelve Krisztus halálának és feltámadásának, valamint a szüntelenül „új emberré” való formálódásnak állandó hangsúlyozása. Maga Krisztus, aki valóságosan jelen van az Oltáriszentségben, formálja át az embert, ő pedig aztán életében betölti keresztény hivatását. A liturgia akkor valódi, ha a hívő ember egész életét összefoglalja, ha a liturgikus ünneplés lényege megvalósul a mindennapokban, vagyis táplálja a lelket és gazdagítja a keresztény gyakorlati életét.

A liturgikus lelkiség az ókorban

A tárgyalt témánk értelmében az ókor időszaka nagyon jelentős, mert a keresztény közösségek lelki élete az Eucharisztia ünneplésére összpontosított, amelyet a püspök mutatott be. Az Eucharisziát kezdetben magánházaknál ünnepelték, később – főleg vasárnaponként – templomokban. A templomban ünnepelt liturgián csak megkereszteltek vettek részt. Fontos megjegyezni, hogy jelentős esemény volt a keresztség felvétele, amelyre a jelöltek több éven át is készültek. A katekumenátus húsvét vigíliáján a szentség felvételében csúcsondott ki.²⁰

Az első keresztény közösségek életében kiemelkedő helye volt a bűnbánat szentségének. A bűneiket a püspök vagy a megbízott pap előtt vallották meg, aki meghatározta az elégtételt, és csak annak elvégzése után kaphatott a bűnbánó feloldozást. A gyakorlatba bevezették, hogy a gyónó bűneit az egész közösség előtt vallotta meg. Ezt 400 körül eltörölték, a nyilvános bűnbánatot

¹⁹ Vö. MIHÁLYI, *Az Egyház liturgikus élete*, 103–104.

²⁰ Vö. VANYÓ, L. *Apostoli atyák*. Budapest: Szent István Társulat, 1984, 96.

viszont továbbra is alkalmazták. Bár a lelki életet a liturgiára összpontosították, a keresztények ezen kívül is aktívak voltak, főként a karitatív tevékenységekben és a mindennapi közösségi életben.²¹

A liturgikus lelkiség a középkorban

Az ókorral ellentétben a középkori liturgián már nem az összes hívő részvétele került előtérbe, hanem előre kiválasztott és az erre alkalmas embereké – a klérusé. Ha a liturgiát mint a lelki élet alapját tekintjük, meg kell jegyeznünk, hogy ebben a korszakban jelenik meg a szerzetesség. Ez a tény azért jelentős, mert a liturgia hatott a szerzetesek lelkiségére, tehát azokéra, akik formálódtak és egyáltalán a szerzetesi monostorokban éltek. A legjelentősebb apátságként a clunyt kell megemlítenünk, amelyben a liturgiát nagyszabásúan ünnepelték. Ellentétben a karthauzakkal, akik reformokat javasoltak, visszatérve a liturgia egyszerű ünnepléséhez. A premonstreiek a gall liturgiát központosították. Naponta kétszer mutattak be szentmisét, és két szín alatt áldoztak. A ciszterciek a liturgia uniformitása mellett érveltek, kiadták a *Manuscriptum typicumot*, amely az összes szerzetest kötelezte. A papok egy szentmisét Szűz Mária tiszteletére mutattak be, egyet pedig az elhunytakért.²²

A középkorral kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a latin nyelvű liturgia kettős helyzetbe került – egyrészt ez volt a hivatalos liturgia a maga fennköltségével, másrészt érthetetlen volt egy átlagos hívő ember számára, aminek az lett a követ-

²¹ Vö. BERAN, F. *A lelki élet teológiája*. Budapest: Szent István Társulat, 2016, 30–31.

²² Vö. CABAN, P. *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010, 88.

kezménye, hogy különféle népi vallásosság ütötte fel a fejét, és a templom egyes részei is megoszlottak – egyik oldalon a klérus, másikon a hívő nép. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a nép vágyott a szentségre és a liturgiára. Ezt az a tény is bizonyítja, hogy a középkort a szentek korszakának is nevezik.²³

A középkorban a liturgia a népi vallásosságra is hat, és ez fordítva is érvényes: a népi vallásosság bizonyos elemeit átveszi a liturgia. A középkor végére azonban mindkettő válságba kerül, megtörik a kultusz egysége. A katekézisek hiánya miatt a szertartásban elhajlások és extrém helyzetek állnak elő. A kapcsolatok csak a 15. század végén és a 16. század elején újulnak meg. A fennálló helyzetre a tridenti zsinat (1545–1563) is kereste a megoldást, mert a protestantizmus terjedése miatt liturgiai kérdésekkel is foglalkoznia kellett. Dogmatikus jellege miatt azonban a zsinat legfőként liturgiai-szentségtani kérdéseket boncolgatott.²⁴

²³ Vö. CABAN, *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*, 93.

Peter Caban liturgista a monográfiájában egy érdekes tényre mutat rá, mégpedig a szentmise bemutatásánál való méltatlan viselkedésre a középkorban. A szerző szerint – aki a forrásokra támaszkodik – a papok azt nehezményezték, hogy a templomba kutyákat is bevittek, továbbá macskák és madarak is előfordultak. Panaszkodtak továbbá arra is, hogy a hívek nem térdeltek le a piszkosnak vélt talajra, beszélgettek és fel-alá járkáltak a szentmise alatt. Érdekes tény volt az is, hogy a templom helyei megosztódtak a hívek között. Voltak helyek, amelyek az előkelőknek voltak fenntartva, főként a kései középkorban. A férfiak és nők szintén külön, jobb- és baloldalt ültek, a diákok pedig tanítóik előtt foglaltak helyet. Vö. CABAN, *Dejiny slávenia Eucharistie do Druhého vatikánskeho koncilu*, 96.

²⁴ Vö. KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ. *Direktórium o ľudovej zbožnosti a liturgii*, 42. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2005, 38.

A középkor legutolsó időszakához tartozik a devocionalizmus egy fajtája is, amely a keresztény vallásosság sok területére hatott. Ez a fajta vallásosság a hitélet egyszerűsítésének volt alávetve.²⁵

A liturgikus lelkiség és a liturgikus mozgalom

A 19. század elején a liturgikus mozgalom „klasszikus” fázisában a keresztény liturgia és a lelkiség közötti kapcsolat előtérbe kerül és jelentősége erősödik.²⁶ A 20. század elején a liturgikus lelkiség teológiai meghatározásáról és lényegének megfogalmazásáról érdekes párbeszédnek folytak. 1913-ban a párizsi *Revue de Philosophie*-ben publikált M. Festugière a keresztény lelkiség és a liturgia kapcsolatáról. A vallásos tapasztalat és a liturgia kapcsolatának történelmi-teológiai sajátosságairól mutatott be egy tanulmányt, azt bizonyítva, hogy a keresztény lelkiség az egyházatyák korában megegyezett a liturgiai tapasztalattal. Festugière a legnagyobb nehézségnek az individualizmust és a lelki szubjektívizmust jelölte meg, amelyek a 12. és 13. századot jellemezték.²⁷ Az említett szerző a tárgyalt korszakról J. J. Navatel jezsuitával folytatott vitát. A kiváltó ok az volt, hogy Festugière szerint az ignáci lelkület megosztotta a lelkiséget és a liturgiát, mert teret adott a lelkigyakorlatoknak. Az egyház viszont ezt a lelkiséget támogatta.²⁸ A lelki élet ebben az időszakban inkább a kolostorokban formálódott. A *devotio moderna* elnevezésű – a lelki életben az individualizmust előtérbe helyező – mozgalom jobban hatott a lelki életre, mint a liturgia. A személyes imádságot és az aszkézist preferálta. Az előbb említett időszak fő kép-

²⁵ Vö. AUGÉ, *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, 281.

²⁶ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 8.

²⁷ PATERNOSTER, *Liturgia e spiritualità cristiana*, 38.

²⁸ Vö. PATERNOSTER, *Liturgia e spiritualità cristiana*, 38–39.

viselői voltak olyan szentek is, mint Loyolai Szent Ignác, Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János. A hívek számára megmaradt a máriás vallásosság, vagy amelyek Krisztus emberi vagy isteni tulajdonságaitól ihletve jöttek létre. A liturgia és a lelki élet között csak nagyon kis átfedés volt. A jansenizmus még a kolostorokban megvalósuló szentáldozásokra is hatással volt.²⁹

A következő vita a Mária Laach-i bencés iskola képviselői, O. Casel, I. Herwegen, R. Guardini atyák és további szerzők között folyt, melynek lényege az objektív és szubjektív vallásosság volt. Végül a harmadik jelentős vita a Maritain házaspár és többek között Cipriano Vagaggini bencés között játszódott, akik a liturgia és a misztika kapcsolatáról vitatkoztak.³⁰ A 19. század 2. felétől a liturgikus mozgalom jócskán hozzájárult a liturgia és a lelki élet kapcsolatának megújításához. Guéranger követőinek azt a feladatot adta, hogy a lehető legünnepélyesebben ünnepeljék a liturgiát és tudományos szempontból is foglalkozzanak vele. A liturgia tudományos kutatásának köszönhetően megerősödött az a meggyőződés, hogy a római liturgia az istentisztelet legtökéletesebb formája. A tanítványai a források áttanulmányozása után arra a következtetésre jutottak, hogy a liturgia a keresztény középkorban érte el legtökéletesebb formáját. Pius Parsch, az osztrák Ágoston-rendi, erős bibliai apostolkodást indított el, és kiadta a *Bibel und Liturgie* folyóiratot.³¹

Valójában a liturgia és a keresztény lelkiség kapcsolatának kérdése még a 20. század elején is, egészen a II. vatikáni zsinatig vita tárgya volt.³² Ebben a kontextusban fontos megjegyezni

²⁹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 38.

³⁰ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 12.

³¹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 38–39.

³² Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 12.

XII. Piusz pápa tanítását is, aki a *Mediator Dei* című enciklikában a liturgikus lelkiség kérdésével is foglalkozik, mégpedig a liturgikus cselekvések fényében, amelyek kétségkívül folytatód-
nak megváltásunk művében és melyeknek gyümölcsét élvezzük. Ezeknek a cselekményeknek ún. „objektív” hatása van, mert az ember általuk részesül az isteni életben Jézus Krisztus által.³³
XII. Piusz azonban kijelenti: „egyesek arra következtetnek, hogy a keresztények egész vallásosságának a Krisztus titokzatos Testéről szóló hittanokban kell magát kiélnie, anélkül, hogy szó lehetne – mint mondják – »személyes« vagy »alanyi vallásosságról«. Éppen ezért úgy vélik, hogy háttérbe kell szorítani a vallásos életnek minden olyan megnyilatkozását, amely nincs szoros összefüggésben a szent liturgiával, és a nyilvános istentiszteleten kívül történik.”³⁴ A pontifex az enciklikájában aláhúzza a liturgia pótolhatatlan helyét a lelki életben és a keresztény részvételét a szent áldozatban, ezért kijelenti: „Ha az egyeseknek magántermészetű és belső vallásossága elmellőzné a szentmiseáldozatot és a szentségeket, és kivonná önmagát a megváltó erő alól, mely a Főből a tagokba árad, úgy az kétségkívül meddő és elítélendő volna.”³⁵

Figyelemre méltók Ragan Gabriel professzor ismeretei, aki kijelenti, hogy a liturgikus apostolkodás a 20. század harmincas éveiben Szlovákiában Ján Jaloveckynak, a rozsnyói egyházmegegye papjának köszönhetően is terjedt, aki a 2. világháború idején munkásságát főleg a *Svetlo* című folyóirat lapjain fejtette ki. Az ő munkája olyan jelentőséggel bírt, hogy az egyház Szlovákiában a totalitarizmus bukása után a liturgiából élt. A II. vatikáni

³³ PIUS XII., *Mediator Dei*, 21–22.

³⁴ PIUS XII., *Mediator Dei*, 22.

³⁵ PIUS XII., *Mediator Dei*, 32.

zsinat liturgikus reformja Szlovákia területén felkészült megvalósítókra talált.³⁶

A liturgikus lelkiség a zsinat utáni időszakban

A II. vatikáni zsinat utáni időszak megnyugvást hozott a liturgia és a keresztény lelkiség közötti vitás kérdésekben, mivel a zsinat is rámutatott a lelkiség krisztológiai és ekkleziológiai sajátosságára. A liturgia és a lelkiség közötti megosztottságnak manapság nincsenek támogatói, nincsenek olyan kiadványok, amelyek ezeket a vitákat éltetnék. Matias Augé azt a nézetet vallja, hogy manapság nincs neheztelés a liturgia és a lelkiség között, sokkal inkább a csalódottság és kiégés hatja át a liturgiát. Augé szerint az a veszély fenyeget, hogy minden a külsőségre korlátozódik, de fennköltég nélkül, a tudatos és cselekvő részvétel igénye nélkül, ami pedig feltétele annak, hogy a liturgikus ünneplés a hiteles lelki élet helyévé váljon.³⁷

A II. vatikáni zsinat fontos kérdésnek tartotta az egyház lelki életét. Az első pontok között foglalkozott vele, sőt, 1963. december 4-én a zsinat első termése a szent liturgiáról szóló konstitúció, a *Sacrosanctum concilium* megjelentetése volt. A zsinat, mivel azt a célt tűzte ki, hogy a hívőkben a keresztény életet napról napra gyarapítsa, a változásnak alávetett intézményeket korunk szükségleteihez jobban alkalmazza, mindazt, ami a Krisztusban hívők egységét jobban előmozdítja, támogatja, és mindazt, ami mindenkinek az egyház ölébe való meghívására szolgál, megerősíti, különleges feladatának tekinti a liturgia megújítását és

³⁶ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 39.

³⁷ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 13.

ápolását is.³⁸ VI. Pál pápa a II. vatikáni zsinat záróbeszédében a liturgia fontosságára mint a lelki élet első iskolájára mutatott rá.³⁹ A liturgikus formáció szemszögéből nézve a zsinat szerint a lelki teológia a legfontosabb és legszükségesebb tantárgy. Szerinte a lelki teológia témaköre megegyezik a liturgiával.⁴⁰ A zsinat hangsúlyozta, hogy nemcsak magával a liturgia szertartásával kapcsolatos tudományt kell fejleszteni, hanem a többi teológiai tudományágat is. Ebből az következik, hogy a liturgia tudománya az istentisztelet azon lényegét és formáját érintő szisztematikus kérdéseket is figyelembe veszi, amelyeket a történelem folyamán sajátított el, valamint amelyek a hittételekből, a lelkipásztori tapasztalatból származnak, esetleg a hívek közösségében aktuálisak.⁴¹

1985-ben az Olasz Püspökkari Konferencia a II. vatikáni zsinat 20. évfordulója alkalmából II. János Pál által összehívott rendkívüli szinódus előkészítésére benyújtott egy tervet, mely a közeljövőben pontosítja a liturgikus lelkiség átadását. A cél volt, hogy az istentisztelet megreformálása után képesek legyenek jobban rámutatni a szentmisében ünnepelt és az életben megélt titok kapcsolatára. Ez a terv a zsinat tanításának magvára mutat rá, mely átmenetet képez a liturgikus „reformtól” a liturgikus „megújulásig”.⁴²

Negyven évvel a szent liturgiáról szóló konstitúció megjelenése után ezt a tényt II. János Pál pápa is kiemelte a *Spiritus et*

³⁸ *Sacrosanctum Concilium*, 1.

³⁹ PAULUS VI. Ad Patres Conciliares habita, altera exacta Concilii Oecumenici Vaticani secundi sessione. In: *Acta Apostolicae sedis*. 1964, roč. 56, č. 3, 34.

⁴⁰ *Sacrosanctum Concilium*, 16.

⁴¹ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 134.

⁴² Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 15.

sponsa című apostoli levélben. A szentatya levélben emlékeztetett, hogy a zsinat nem csak a liturgia által buzdította imádságos életre a keresztény közösségeket, hanem további lelkigyakorlatok által, amennyiben azok a liturgiával összhangban, belőle kiindulva és hozzá érkezve kerülnek elvégzésre.⁴³

A liturgia és a lelkiség kapcsolatának megújításához elengedhetetlen, hogy a keresztény személyesen jusson el az érettségre, és az egyházon keresztül kapcsolatot létesítsen Krisztussal, amelyet az egyház liturgiája tesz lehetővé és valósít meg. Továbbá azt is tudatosítani kell, hogy a liturgia nemcsak beszél Krisztusról, hanem meg is jeleníti őt. A szent áldozat tudatos és cselekvő részvételt kíván, amelynek előfeltétele a szentségekre való jó felkészülés, az Istennel való együttműködés. Végül a liturgia nem csak lelkesedésre, hanem tettekre hív, ezzel együtt pedig Krisztus példája alapján Isten akarata iránti engedelmességre nevel.⁴⁴

A liturgikus lelkiség jellegzetes dimenziói

A liturgia a keresztény lelkiség kifejezője, ezért olyan jellegzetes vonásokkal kell rendelkeznie, amelyek megegyeznek a keresztény lelkiség vonásaival. Ennek fényében a liturgikus lelkiségen belül hármassal, krisztológiai, ekkleziológiai, mariológiai, misztikus és intuitív dimenziót különböztetünk meg.

⁴³ Vö. JÁN PAVOL II. *Posolstvo Svätého Otca Jána Pavla II. k Svetovému dňu misii 23. októbra 2005 - Apoštolský list Spiritus et sponsa najvyššieho pastiera Jána Pavla II. k 40. výročia konštitúcie o posvätnej liturgii Sacrosanctum concilium*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2005, č. 10.

⁴⁴ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 39–40.

A liturgikus lelkiesség hármasság dimenziója

A liturgia minduntalan megjeleníti az üdvösség hármasság voltát.⁴⁵ „Így válik érthetővé a keresztény liturgia – a hit és a szeretet válasza azokra a »lelki áldásokra«, melyekkel az Atya megajándékozott minket – kettős természete. Egyrészt az Egyház Urával egyesülve a Szentlélek készítésére áldja az Atyát »kimondhatatlan Ajándékáért« imádással, dicsérével és hálaadással. Másrészt Isten tervének beteljesedéséig az Egyház szüntelenül följánlja »adományainak áldozatát«, és kéri az Atyát, hogy küldje el a Szentlelket erre az áldozatra, magára az Egyházra, a hívőkre és az egész világra, hogy Krisztusnak, a Főpapnak halálában és föltámadásában részesedvén és a Lélek ereje által ezek az isteni áldások az élet gyümölcseit teremjék az Ő »kegyelme dicsőségének dicséretére«.⁴⁶ A liturgia ünneplése az Atya, a Fiú és a Szentlélek működésének helye a mennyei Jeruzsálem teljességének távlatából. Isten szereti az embert, éppen ezért az emberi lény vágyik arra, hogy Isten szeretetére válaszoljon. A liturgikus ünneplés gyökerei ebbe a valóságba nyúlnak vissza. A szeretet élménye, amely az ember szabad akaratából fakad, elválaszthatatlan az ünneplés eme pillanatától. Éppen a szentmise ünneplésekor a legintenzívebb ez az élmény, hogy Isten olyan módon szereti őt, amely minden emberi nézetet és vágyat felülmúl. Isten vágya az ember iránt találkozik az ember vágyával az Isten iránt. A legmélyebb bizonyítékát ennek az igazságnak abban a hármasságos szeretetben találhatjuk, amely Krisztus húsvéti titkában jelent meg.⁴⁷

⁴⁵ Vö. RAGAN, G. *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2005, 39–40.

⁴⁶ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1076.

⁴⁷ Vö. DONGHI, *Alla Tua Luce Vediamo La Luce*, 64–65.

A liturgikus lelkiség krisztológiai dimenziója

Krisztus jelen van az egyházban, amely az ő nevében válik eggyé. A liturgia ezért az Isten és ember találkozásának kiváltságos helye. A liturgia által kerül az ember személyes kapcsolatba Jézus Krisztussal. Az egyes szentségekben befogadja és fejleszti a kegyelmeket és a lelki életét.⁴⁸ A liturgia teljesen magába foglalja Krisztust, aki az Alfa és az Ómega. A liturgikus lelkiség egyedül Krisztust tartja közvetítőnek Isten és ember között. Azt is elmondhatjuk, hogy Krisztus titka – a húsvéti titok – az alap, amelyből a keresztény élet kiindul. A keresztény életnek éppen ezt a titkot kellene megvalósítania, amely a szentségekben és a személyes életben ünnepeletik.⁴⁹

A liturgikus lelkiség ekkleziológiai dimenziója

A lelkiségnek ez a dimenziója a liturgikus gyülekezettel és a partikuláris egyházzal kapcsolatban merül fel. A liturgia aláhúzza a keresztény tapasztalat közösségi formáját, hivatkozva az olyan képekre, mint: nép, nyáj, család. A liturgikus szövegek bevezetnek minket az egyház titokzatos természetébe, amelyet mint Krisztus menyasszonya, Új Éva, Édesanyánk, Isten városa és Mennyei Jeruzsálem emlegetnek. A liturgia ekkleziológiai dimenziója a szentségek ünneplésében válik egyértelművé, amelyeknek kormányzója és alanya az egyház.⁵⁰ A szentségek teremtik meg az egyházat, egyúttal Krisztus megváltói művének, leginkább halálának és feltámadásának egyenes és hatékony esz-

⁴⁸ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 133.

⁴⁹ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 38.

⁵⁰ Vö. AUGÉ, *Liturgia dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, 287.

közei. Bennük egyesülhetünk Krisztussal, főként a hozzá való hasonulás és azon tapasztalat által, amelyre a liturgia ünneplése folytán juthatunk el.⁵¹ A közösség dimenziója az egyház lényegéből fakad. Ezt az igazságot Máté evangélista Jézus szavaival támasztja alá: „Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.”⁵² A lényeg ebben rejlik: Jézus nevében összegyűlni. A liturgikus lelkiség ekkleziológiai dimenzióját abból nyeri, hogy a liturgia csak az egyház közösségében ünneplhető. A liturgikus ünneplés Krisztus titokzatos testének, tehát az egyháznak a cselekménye.⁵³ A szentségek ünneplésekor az egész jelen lévő közösség „leiturgosz”.⁵⁴ A zsinat figyelmeztet egy fontos tényre a liturgikus közösség tagjaira vonatkozóan: „A liturgikus cselekmények végzése közben mindenki, a felszentelt szolgák éppúgy, mint a hívek, csak azt tegyék, ami a dolog természete és a liturgikus szabályok szerint rájuk tartozik, de azt mind tegyék is meg.”⁵⁵ A közösség és az egyén lelki életének fejlődését a zsinat azon kérése is előmozdíthatja, hogy a híveket vezessék rá a liturgikus ünneplésen való teljes, tudatos és tevékeny részvételle.⁵⁶ Matias Augé hozzáteszi, hogy a liturgikus lelkiség az egyház lelkisége, mert azok lelkisége, akik keresztény életet élnek. Az egyháztól kapták és a többi szentségi cselekmény által éltetik. A megszentelődés egy személyes folyamat által válik valóra, ezért az egyénben megy végbe. Ez a megszentelődés azonban kizárólag keresztény, mert az egyházban és az egyház által történik.⁵⁷

⁵¹ Vö. RAGAN, *Liturgická spiritualita kňaza podľa Redemptionis Sacramentum*, 46.

⁵² Mt 18,20.

⁵³ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1135.

⁵⁴ *Katolikus Egyház Katekizmusa*, 1135.

⁵⁵ *Sacrosanctum Concilium*, 28.

⁵⁶ *Sacrosanctum Concilium*, 14.

⁵⁷ Vö. AUGÉ, *Liturgická spiritualita*, 91.

A liturgikus lelkeség mariológiai dimenziója

A II. vatikáni zsinat a szent liturgiáról szóló, *Sacrosanctum concilium* kezdetű konstitúciója által arról is tanít, hogy Szűz Mária az üdvösségtörténetben pótolhatatlan helyet foglal el. „Amikor az Anyaszentegyház így évenként megünnepli Krisztus misztériumait, megkülönböztetett szeretettel tiszteli Isten Anyját, a Boldogságos Szűz Máriát, akit elszakíthatatlan kötelék fűz Fiának üdvösséget szerző művéhez. Benne csodálja és magasztalja a megváltás legkiválóbb gyümölcsét, és mint legtisztább képből, örömmel szemléli benne azt, amire vágyik, s amit remél, hogy maga is el fog érni.”⁵⁸

Lényeges bizonyítékul szolgál a Mária-ünnepek liturgikus ünneplésének történelme is. Már a 3. században felfedeztek egy liturgikus szöveget, amelyet a mai napig használnak a görög liturgiában. Meghatározó időszak volt a 4–6. század. Rómában templomokat szenteltek Szűz Mária tiszteletére. Ebből az időszakból sok máriás liturgikus szöveg is fennmaradt. Ebben a korban keletkezett több liturgikus Mária-ünnep is. Szűz Máriának szombati napon való tisztelete is a középkorba nyúlik vissza. A 12–14. századhoz kötődik több olyan jelentős Mária-ünnep, amely említést érdemel: Szűz Mária látogatása Erzsébetnél július 2-án, a Szeplőtelen fogantatás december 8-án. Az újkor inkább néhány Mária-jelenésről nevezetes, amelyek fokozottan buzdítanak Mária tiszteletére. Ilyen a franciaországi Lourdes. Ennek a jelenésnek a liturgikus emléknapiját február 11-én ünnepeljük. A II. világháború végén XII. Piusz pápa az egész világot felajánlotta Máriának, és liturgikus ünnepet rendelt augusztus 22-re. Ugyanez a pápa 1950-ben egy dogmát hirdetett ki a mennybev-

⁵⁸ *Sacrosanctum Concilium*, 103.

telről. Ezt a titkot az egyház augusztus 15-én ünnepli.⁵⁹ A rengeteg magánjellegű ájtatosság mellett, amelyekkel a hívők a múltban is, manapság is Mária iránti tiszteletüket fejezik ki, fontosak azok liturgikus ünnepek, amelyek a helyes irányba formálják a vallási életet, a lelkiségek életét, valamint a lelki élet elmélyítéséhez is hozzájárulnak.

A liturgikus lelkiség misztikus és intuitív dimenziója

A liturgikus lelkiséget átítatja a misztika, mert a Krisztussal való egységet segíti elő. A liturgiában az ember Isten meghirdetett Igéjének befogadása és az ex opere operato hatású szentségek által egyesül Krisztussal.⁶⁰ Megemlíthető az a tény is, hogy az egyház nagy misztikusai, mint Avilai Szent Teréz vagy Keresztes Szent János, keveset beszéltek a liturgiáról. Mindenképpen szólni kell arról, hogy az egyház történelmében volt néhány misztikus, akik foglalkoztak a liturgia és a lelki élet kapcsolatával. Például Szent Gertrúd a *Legatus divinae pietatis* című művében. A szent itt olyan misztikus élményekkel foglalkozik, amelyeket a liturgián való részvétel közben élt meg. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Szent Gertrúd az Isteni Szív és Test tiszteletének terjesztője volt, de lelkisége szorosan összefüggött a liturgiával.⁶¹

A teológus és liturgista Várnagy Antal a liturgikus lelkiség egy érdekes dimenziójára mutat rá. A szerző szerint ugyanis a liturgikus lelkiség az ember intuitív képességétől függ, sokkal inkább, mint a gondolkodó, analízáló vagy a megkülönböztető

⁵⁹ Vö. VÁRNAGY, A. *Liturgika: szertartástan*. Abaliget: Lámpás, 1999, 443–444.

⁶⁰ Vö. RUŽBARSKÝ, *Liturgická spiritualita a jej vzťah k liturgickej vede a spirituálnej teológii*, 133.

⁶¹ Vö. VÁRNAGY, *Liturgika*, 63.

képességétől. Ez nem választható, sokkal inkább létkérdés. A liturgikus lelkiség testi és lelki egyensúlyt kíván.⁶²

Befejezés

Az előterjesztett tanulmány a liturgikus lelkiség általános bemutatására összpontosít. Nem csak a történelmi fejlődésére, hanem annak sajátosságaira és jellemzőire. Ezeknek az elemzése azért is szükséges, hogy az olvasóhoz közelebb hozza azt a lényeges igazságot, hogy a liturgia értelmezése mint a lelkiség alapja nemcsak lelki ügy, hanem tudományos is. Történelmi értelemben rámutattunk arra, hogy a liturgia mindig szilárd eleme volt a hívők lelki életének, de némely időszakban csökkent annak befolyása, és a népi vallásosság váltotta fel, vagy az adott személy személyes vallásossága. Máskor éppen a liturgiára támaszkodó lelkiség került előtérbe, amely a keresztény lelkiség minden más megnyilvánulása fölött állt. A II. vatikáni zsinat tanítása megerősíti a liturgia egyedi helyét a hívők lelki életében.

A liturgikus lelkiség tehát minden hívő ember lelki életének lényeges eleme. A lelki életnek a liturgiában van az alapja. Az egyház liturgikus ünneplését magának az igazságnak az ünneplése kell hogy áthassa. A keresztény ünneplés cselekményének minden gazdagságával kifejezi azt a teológiai képességet, amely a húsvéti tapasztalatnak megtestesítője a mindennapi életben, tehát a Feltámadott erejének aktualitását, amely természetesen a hívő közösség szándéka is. A személyes imádságok és ájtatosságok sokasága mellett, amelyek a tökéletes élet elérése szempontjából fontosak, éppen a liturgia az a szilárd pont, amely formálja, betölti és felemeli a lelki életet.

⁶² Vö. VÁRNAGY, *Liturgika*, 31.

SZEMLE

**Somorjai Ádám OSB: *Mindszenty-források*
Agostino Casaroli levéltári hagyatékában. 1962–1995.
METEM. Budapest 2018.**

Somorjai Ádám OSB a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség gondozásában 2018-ban megjelent *Mindszenty-források Agostino Casaroli levéltári hagyatékában* című kötetben egy csokorba gyűjti össze a Mindszenty József bíborossal kapcsolatos Agostino Casaroli levéltári hagyatékában található leveleket, feljegyzéseket. Az eredeti források lelőhelyének pontos közlésével, a már magyar nyelven megjelent szövegek előbbi megjelenési helyének feltüntetésével a szerző tovább növeli a dokumentumgyűjtemény értékét. Az 1962-től 1990-ig megjelenített okmányokat, a hiteles közlésen túl, a szerző szakszerű és eligazító magyarázatokkal látta el a lábjegyzetben. A könyvnek a varázsát, illetve Somorjai Ádámnak a témában való széles körű járatosságát a lábjegyzetelés adja. Az olyan olvasó is, aki csak most ismerkedik Mindszenty József életével és meghurcoltatásaival, a jegyzetekkel ellátott 136 oldalas, száraz dokumentumoknak tűnő kötet átolvasása után reális képet nyerhet a magyar bíboros személyéről. Mivel a szerző magyarázataival a legkisebb félreértések tisztázására is nagyon odafigyel, bárki olvasó összefüggéseiben szemlélheti a történeteket. Hadd emeljük ki, hogy az okmányközlés minden szabályát pontosan betartva, a jegyzeteléseket történészi érzékkel, elfogultságtól mentesen, a Mindszenty-kép teljesebb és helyesebb megismertetése érdekében teszi a szerző. Azt sem szabad elhallgatni, hogy Casaroli és diplomata munkatársai a tárgyalásokat követően utólag készítették el az itt közölt dokumentumokat. Ebben feltételezhető, hogy szerepet játszhattak az egyházi diplomaták egyéni szempontjai, esetleg szubjektív meglátásai, de azért Mindszenty József magatartását, szavait bizonyára hitelesen rögzítették

és továbbították. Őket semmilyen érdek nem vezette abban, hogy a valóságot elferdítve írják le, és így közvetítsék a vatikáni államtitkár vagy a szentatya felé.

A könyvben nemcsak Mindszenty József személye jelenítődik meg, hanem XXIII. János és VI. Pál pápa, Cicognani bíboros államtitkár, Franz König bíboros, továbbá a kommunista rezsimmel szemben álló avagy kompromisszumra hajló magyar püspökök, illetve püspökjelöltek, és nem utolsósorban a Kádár-rendszer egyházat/kat sanyargató Állami Egyházügyi Hivatal mindenesei. Az írásba foglalt tárgyalások a magyar kormány képviselői és a vatikáni diplomaták közötti tárgyalások a kommunista állam és a katolikus egyház érdekeinek ütköztetéséről szólnak, valójában mindvégig a meghurcolt esztergomi érsek, Mindszenty József bíboros megoldatlan ügyét feszegetik.

A bőséges Mindszenty-irodalmat ismerve feltehetjük a kérdést, hogy Somorjai Ádám most megjelent könyve tartalmaz-e különösebben újabb tényfeltárást?! Azt felelhetjük, hogy igen. Kritikus szemmel szemlélve is olyan „újdonságokat” fedezhetünk fel benne, amelyek éppen a bíborossal kapcsolatosan vitatott állításokról nyújtanak biztosabb támpontot a történészszakosok számára. A gyűjteményes anyag nem egy esetben emberi problémákat tisztáz vagy új fénybe helyez, s ezáltal realisabb kép megformálódását nyújtja a sokat szenvedett bíborosról és a szenvedését előidéző rezsimről egyaránt.

A kötetben ilyenformán összegyűjtött dokumentumokon keresztül a Szentszék Ost-politikája is terítékre kerül. Főleg az 1990-es fordulat után utólagosan fogalmazott kritikánk a Vatikán kelet-európai politikájával szemben az itt közölt dokumentumok ismeretében árnyaltabbakká válnak. Ezért is tartom nagy értéknek Somorjai Ádám OSB könyvét.

Marton József

**Somorjai Ádám OSB (Edited by): *Duty Log.*
*Cardinal Mindszenty in the American Legation
 at Budapest. 1956–71. Az ügyeletes tiszt kézikönyve.*
Mindszenty bíboros az amerikai követségen.
 Pannonhalmi Főapátsági Levéltár.
 Pannonhalma 2018.**

Somorjai Ádám OSB a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár sorozatában megjelent *Az ügyeletes tiszt kézikönyve* című kétnyelvű (angol eredeti és magyar fordítás) kézikönyve nem tartozik a szóra-koztató olvasmányok közé. Erről hamar meggyőződhet az olvasó, ha kezébe veszi és belelapoz. Mégis nagyon értékes dokumentum-nyagról van szó. Az 1956. november 4-től 1971. augusztus 31-ig terjedő időszakban az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagy-követségén Meehan és Flood ügyeletes tiszték naprakészen rövid feljegyzést készítettek Mindszenty József bíborossal kapcsolatban. Olyan tárgyilagos információkat tudhatunk meg az ügyeletes tisztek jegyzeteléséből, amelyek ma a bíboros követségi életéről kiegészítő információknak számíthatnának. Elfogultság nélkül rögzítik a „kalitkába” került és világtól elzárt ember reakcióit az egyházi és politikai eseményekre vonatkozóan, rokoni látogatóit és a látogató-sok körülményeit, levelezéseit a szentatyával, az Egyesült Államok elnökével és más jeles személyiségekkel, az amerikai püspöki kar segélyszervezetének adományai körüli gondokat, Sabo János South Bend-i plébános miseintenció-küldeményének dátumait, Városi Ferenc gyóntató atyának követségre látogatásának dátumait, egészségi helyzetének időszaki problémáit stb. Mindezeket pontos dátumok rögzítésével teszik meg az ügyeletes tiszték.

A Mindszenty-kutatók számára elengedhetetlen segédkönyv arról a 15 évről szól, amelyet a bíboros az amerikai követségen töltött. Ugyanis olyan életrajzi vonatkozású adatokat, a fogvatar-

tott napjaiban és kényszerhelyzeteiben emberi megnyilatkozásait, a mindennapok rendszeres programját tartalmazza, mint a szentmise, elmélkedés, imádság, újságok olvasása, egyéni művelődés, levélírás stb. Mindezek az adatok csak azok számára bírnak jelentőséggel, akik ismerik Mindszenty József életét. Éppen ezért a Mindszenty József bíborossal ismerkedni kezdő kutatóknak csak azután ajánlom, miután elolvasták a róla szóló monográfiákat. Viszont akik teljesebb és realisabb képet szeretnének megfogalmazni a sokat szenvedett főpapról, azok számára elengedhetetlen *Az ügyeletes tisztté kézikönyvének* ismerete. Igaz, hogy az ügyeletes tisztek röviden vagy rövidítve fogalmazzanak, de az avatott szakembereknek ez is elégséges, hogy a bíboros emberi megnyilvánulásait pontosítsák, például: mikor szeretne König bíborossal találkozni, mikor kér találkozót Shvoy Lajos püspökkel, mely napokon tájékoztatja a pápát Erdély, Felvidék, Délvidék katolikusainak helyzetéről, a Kádár-ellenes anyagot mikor szeretné publikálni stb.

Mindenképpen egy megalázott ember, az esztergomi érsek, bíboros szomorú 15 évébe kapunk betekintést. A maradás és a külföldre távozás kettős huzavonájában, a magyar kormány részéről megszabott embert megalázó feltételek és az amerikai követség szigorú zártságában a maga tehetetlenségét élte át – állandó megfigyelés alatt – a betegeskedő öreg bíboros.

Nem vagyunk hivatottak Mindszenty József bíboros megfigyelésének jogosságát felülbírálni. Az ügyeletes tisztek csak az amerikai külügyminisztérium parancsát teljesítették. A megfigyelt bíborosnak mindezekről bizonyára nem volt tudomása. Mi pedig a kézikönyv megjelenésével tudomást szerezhetünk a népétől elszakított főpásztor emberi megnyilvánulásairól, sőt érzelmeiről is.

Marton József

**Sólymos László szilveszter OSB: Kruesz Krizosztom
(1865–1885). * * * Kruesz Krizosztom önéletrajza.
(Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta:
Somorjai Ádám OSB).
Pannonhalmi apátok és főapátok 3. METEM.
Budapest 2018.**

Somorjai Ádám terjedelemben és tartalomban is nagy volumenű könyvet jelentetett meg a METEM kiadónál. Tulajdonképpen két műről van szó: Sólymos László Szilveszter bencés szerzetes Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát életéről és munkásságáról szóló doktori disszertációjáról és Kruesz Krizosztom önéletrajzáról. A kettőnek ilyenyszerű összekapcsolása logikus és hasznos. Habár külön-külön is önálló munkák, azonban a kettőt együtt szemlélve még teljesebb képet kapunk a 19. század legnehezebb időszakában főapáti funkciót betöltő Kruesz Krizosztomról.

Sólymos László Szilveszter a betegsége és a kommunista börtönből való szabadulása után tudta befejezni a megszakított hittudományi tanulmányait, amelyet 1959-ben Kruesz Krizosztom főapáttal foglalkozó doktori munkájával koronázott meg. Ezt a tudományos disszertációt változatlanul kaphatjuk most kézhez. Azért tekintem értékesnek, mert nehéz körülmények között – az 1956-os forradalmat követő megtorlás időszakában – a megpróbáltatások éveit élő Hittudományi Akadémián írta meg tudományos értekezését. A doktori cím elnyerését tartalmazó munka Szilveszter bencés atya prudenciájáról és műveltségéről árulkodik. Megtalálta a módját, hogy Kruesz Krizosztom életének bemutatását és tanári és főapáti tevékenységét úgy ágyazza bele a történelmi korszakba, hogy azon keresztül semmilyen célzást ne fedezhessenek fel a Hittudományi Akadémiát árgus

szemmel figyelő Állami Egyházi Hivatal pribékjei, és ugyanakkor mégis hitelesen feltárja a magyar egyházpolitikai helyzetet a 19. század második felében. Tudományos értekezésében kiváló és feldolgozatlan elsődleges forrásanyag állt a rendelkezésére. Az akkor még csak kéziratban található önéletrajz elsősorban a főapát életének és tanári munkásságának ismertetésében nyújtott jó segítséget. Kruesz Krizosztom hivatalos és magánlevelezései, perjeli és konventgyűlési naplók, rendi nagykáptalan jegyzőkönyvei, szentbeszédei, egyéb írásai és cikkei a leghitelesebb forrásoknak bizonyultak a szerző doktori disszertációjának megírásához. Mindezek nemcsak a pannonhalmi főapát széles körű tevékenységének részletezésére voltak alkalmasok, hanem személyiségének, emberi arculatának megjelenítésére is. A tudományos értekezlet értékét a mai olvasó előtt az is növeli, hogy betekintést nyerhet a magyarországi bencések belső életébe, kulturális (elsősorban pedagógiai) munkájába, lelki és anyagi gondjaiba. Politikai és ideológiai változásokkal telített korszakban az elkezdődött szekularizáció elsősorban a szerzetesek tanítói munkásságát célozta meg. Konkrét eseteket ismerhetünk meg Kruesz Krizosztom tevékenységének bemutatásán keresztül. Ugyanakkor felfedezhetjük, hogy a pannonhalmi főapát már tanár korában jól érzékelte a renden belüli változás szükségességét, a tanári munkát végző bencések lelki életének a Statútum szerinti alakítását, a gyakorivá vált aposztáziák megfékezésének szükségességét, a szerzetesi gazdaságokban alkalmazottak méltó bérének megadását, a szociális igazságosság elvének érvényesítését stb. Főpapként igyekezett a bajokat gyökerében orvosolni, de a sok jó kezdeményezése leszavazást nyert, belső (rendtársak) és külső (liberális kormány) ellenszéllel találta szemben magát. Mégis az a munka, amit 1865–1885 között főapátként végbevitt, korszakalkotó, a magyarországi bencés szerzetet a 19. század legnehezebb időszakában egyensúlyban tartotta.

A METEM kiadásában megjelent könyv második részét Kruesz Krizosztom önéletrajza teszi ki. Somorjai Ádám OSB gondozásában jegyzetekkel ellátott szakszerű kiadványt foghat kezében az olvasó. Forrásértéke vitathatatlan. A korabeli stílusban megírt önéletrajz olyan személyiség munkája, aki a magyar nyelvet a bencések győri gimnáziumában sajátította el. Horvátként született 1819-ben, mindkét szülege „anyanyelvére nézve horvát” volt, de ő nemcsak nyelvileg, hanem érzelmileg is magyarrá lett. A keresztségben a Károly nevet kapta. Őszintén bevallja, hogy pajkos gyermekkorában „Károlyka újra kikapott”, mégis egy cseresznyelopás után, amikor otthon a „nádpálcát” is észrevette, a „rimánkodó Károlyka mind a kettőnek [apjának, anyjának] a szívét úgy meglágyította, hogy az igazság meghátrált a kegyesség elől”. Annak ellenére, hogy elemista korában került az iskolát és szülei „kereskedésre szánták”, mégis az életét és hivatását meghatározó győri gimnáziumba került. Az önéletrajzból hiányzik a gimnáziumi, noviciátusi, tanárságának első korszaka, ám az 1848. évvel újraindított rész az önéletrajz legértékesebb fejezeteihez tartozik. A szerző egész valóján „sajátságos érzelm vonul át”. Tényszerű események leírása, emberek megnyilatkozásának tudósítása, a közvélemény egyházellenességének érzékeltetése, Jellacic katonái és a magyar katonák magatartásának bemutatása, a karrierista emberek rosszindulatának ismertetése az 1848-as forradalom és szabadságharc valósabb képét mutatják be. Mert mindezek részét képezik a megszépült/megszépített forradalomnak. A forradalmat követően az önéletrajz elsősorban a tanügyre reflektál, az 1855-ben megjelent Organisations-Entwurf tanügyminisztériumi rendeletnek korabeli kihatásait elemzi. A németesítési rendszer Kruesz Krizosztomot a pozsonyi bencés gimnáziumban találja. Bevallja: „Az előadásokat tehát német nyelven folytattuk. De hát mi mégis magyarok voltunk, s tanítványainkkal is hivatalos órákon kívül szóltunk, magyar

szellem volt a német nyelv alatt is, ámde éppen ez volt a nagy bűnünk, hogy a haza fiatalságát nem vezettük hazaellenes szellemenben!” Éppen a forradalom idején a politikától távol maradt és „az üldözés tárgyai”-vá vált bencések ellen „a miniszterek azon vádat emelték a szerzet ellen, hogy forradalmi szellemű”. Igaz, egy évtized sem kellett, hogy minden visszaforduljon, a magyar liberális szellem jusson diadalra, amely a hitvallásos iskolákat mostohagyermekként kezeli.

Az erdélyi történészek számára értékes kincsesbányának minősül Kruesz Krizosztom erdélyi utazásának leírása. A városok, vidékek, népek, szokások, intézmények tárgyilagos jellemzése akkor is értékes adat marad, ha néha-néha túl keményen fogalmaz. „Erdély egyes részein a letarolt hegyek szomorú benyomást tesznek. De ezt Erdélyben kimondani nem szabad! Az erdélyi valóságosan önimádó nép; minden szépség, nagyság, gazdagság csak Erdélyben van; s ezen önteltség megvan a magyarban, a székelyben és szászban! ... Az erdélyi oláh mégis tisztábbnak látszik, mint a magyarországi.” A Szovátaig eljutó gimnáziumi igazgató szakértelemmel állapítja meg, hogy „Erdélyország a kősóban valóban gazdag, hegyeiben más kincseket is rejthet, de kevés erővel rendelkezik, hogy azokat napfényre hozhatná! A Székelyföld szép föld, de fölöttébb szegény.” Miután fizikumát minősítve kimondja, hogy a „székely nép nem szép”, a vendégszeretetét égisz magasztalja. „A vendéget karjain hordozza, midőn vacsorára mindenét megosztotta vele, elkíséri alvószobájába. (...) Milyen roppant különbség van e részben a székely és szász nép között!” Kruesz megfigyelése az iskolai berendezésekre is kiterjedt. Megállapítja, hogy a marosvásárhelyi főgimnázium „elég szép fizikai szertárral rendelkezett”. Ezt követően értékes adatot közöl: „Haynald püspök meglehetősen számmal vásárolt az erdélyi gimnáziumok számára eszközöket”. Haynald Lajos utódával, Fogarasy Mihály püspökkel, aki éppen Nagyszébenben

tartózkodott, Kruesz csoportja szerette volna elkerülni a találkozást, mert „tele voltunk előítélettel a jó úr irányában”. Majd megállapítja, hogy „az a kor az eszmék zavarodásának kora volt”. Nem véletlen, hogy az abszolútizmus végén Erdélyben (de Magyarországon is) a nemzetieskedők a bécsi kormány által eltávolított Haynald helyébe bejött erdélyi püspököt, Fogarasy Mihályt megalkuvónak minősítették.

A szekérrel utazó természettudósok kis csoportját, Dobrát elhagyva (akkor a Bánát felé Erdély határa volt), a „csinos székely” kocsis igen meghatotta. „A határra érkezvén a mi székely fiunk leugrott a kocsiról, s karjait keresztbe fonván fájdalmas pillanatot vetett hátrafelé; mit csinálsz, fiú? kérdeztük, erre ő nagyot sóhajtozott, s szentimentális hangon felkiáltott: Erdélyhon! Mint mikor a szerelmes legény kedvesétől búcsúzik! Azután szóltanul felült, és áthajtott Magyarországra.” A Bánság gazdag vidékét szemlélve Kruesz megjegyezte a kocsisnak: „Ide nézz, székely fiú, ez aztán más ország, mint a ti szegény Erdélytek! Ez szép! De hát mégsem Erdélyország! – Meglepő ezen egyszerű népnél az a nagy hazaszeretet, melynek őszinteségén kételkedni nem lehet.” A szemünkbe könnyet csikaró jelenet a 19. század erdélyi emberének érzelméről árulkodik, de figyelmeztető jellege ma még inkább aktuális. Ehhez hasonló kis események, és ugyanakkor a szerzőnek a nagy személyiségekről (Czuczor Gergely, Rónai Jácint, Mailáth György, Rómer Flóris Ferencz, Eötvös József, Deák Ferenc stb.) megfogalmazott (adott esetekben túl kemény) véleménye gazdagítják vagy korigálják történelmi ismereteinket. Az 1867. évi királykoronázás pontos leírása nem szabadna hogy elkerülje a történészek figyelmét, mert ebben a szerző helyrerakja a népszerűsítő leírások és filmek által megszépített formát. Már csak azért is, hogy elkerüljük a mellveregető nemzetieskedésünket.

Az önéletrajz utolsó részében a narratív beszámolókon túl Kruesz Krizosztom az egyházi viszonyok alakulását meg is indokolja. „Az egyházi viszonyok már 1867-ben minden el nem fogult emberben komoly aggodalmakat keltettek. A római katolikus egyháznak nyílt és titkos ellenségei úgy megszorodtak, mint nyári eső után a gomba!” A közérzület ilyen szerű alakulását a titkos társulatoknak tulajdonítja, „melyek különösen 1867 óta Magyarországon igen elszaporodtak! E társulatok kezükbe vették a sajtót, és ezáltal a közvéleményt úgyszólván hatalmukba ejtették!” Nem újdonság, amit a pannonhalmi főapát ír, de mindenképpen megerősít bennünket történelmi ismereteinkben.

Végül szeretném kiemelni, hogy az önéletrajzban Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát, a korszakra jellemző művelt emberre, azáltal is megjelenítődik, hogy szebbnél szebb latin mondásokkal tűzdeli tele szövegét. Ezek pedig a latinul nem tudó olvasók számára is élvezhetőek, hiszen azok magyar megfelelőjét a lábjegyzetekben következetesen hozza a kéziratot gondozó Somorjai Ádám OSB.

Marton József

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

1053 Budapest

Veres Pálné utca 24.

Felelős kiadó:

Dr. Rózsa Huba alelnök

Felelős kiadóvezető:

Farkas Olivér igazgató

VERBUM

400045 Kolozsvár

A. Einstein u. 2.

Felelős kiadó:

Szócs Csaba igazgató

Kiadói főszerkesztő:

Dr. Bodó Márta

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában